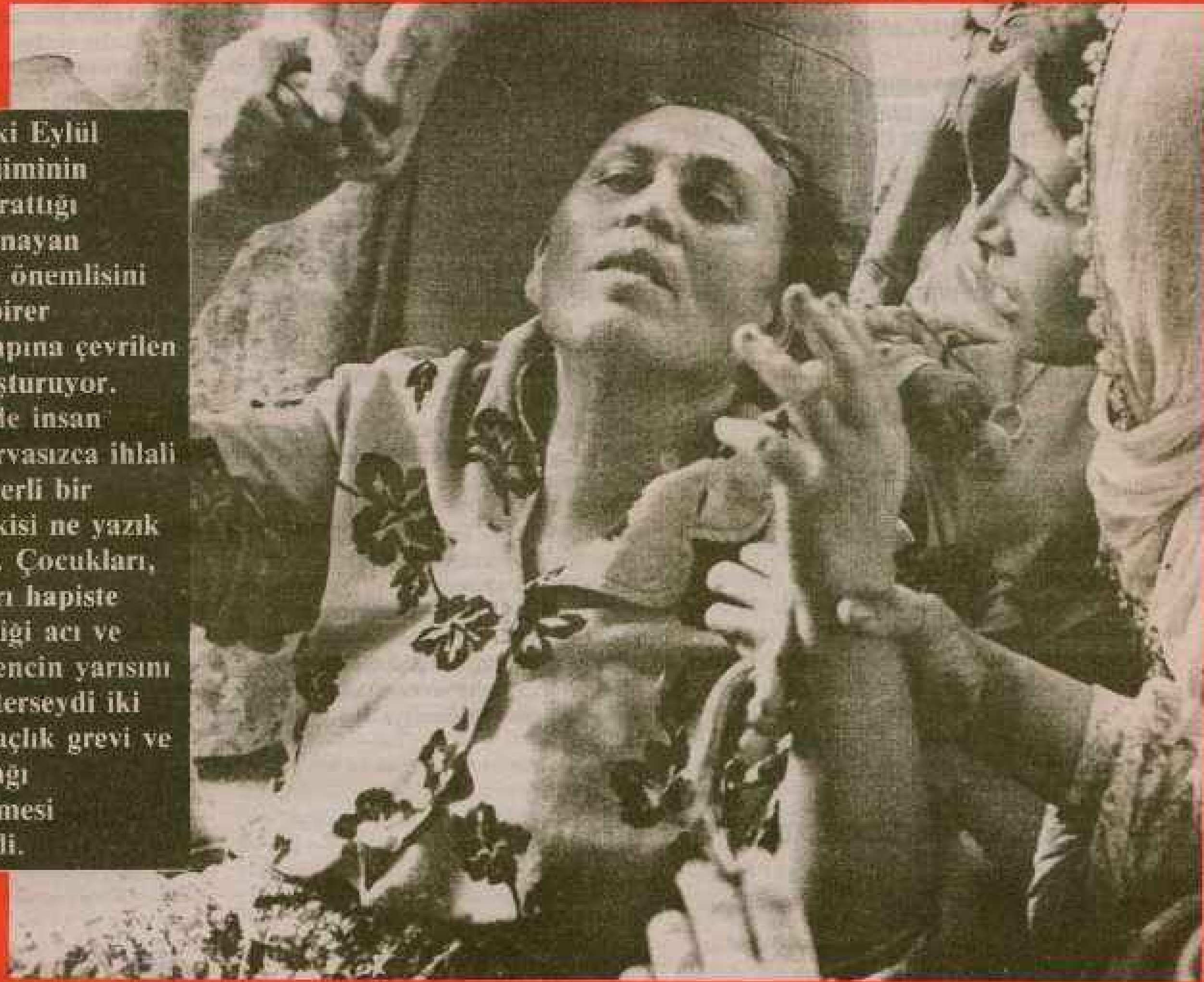
SAYI: 34 FİYATI: 2500 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ EYLÜL 1989

Oniki Eylül rejiminin yarattığı kanayan yaralardan en önemlisini hiç şüphesiz birer temerküz kampına çevrilen cezaevleri oluşturuyor. Hapishanelerde insan haklarının pervasızca ihlali karşısında yeterli bir kamuoyu tepkisi ne yazık ki oluşmuyor. Çocukları, eşleri, babaları hapiste olanların çektiği acı ve gösterdiği direncin yarısını yüzbinler gösterseydi iki genç insanın açlık grevi ve gardiyan dayağı sonucunda ölmesi engellenebilirdi.

KORKU DİYALEKTİĞİNDEN BARIŞ DİNAMİĞİNE
Mahmut Dikerdem

SSCB'DE MADENCİLER KİMİ CEZALANDIRIYOR?
Ö.Bedri Canatan

"Devletlulaşmış" sosyalist sendikaların iş sürecinin yarattığı çelişkileri ve işçi tarafın bütün inisiyatifini ifade etmesi olanaksızdır. Sendikalar başta olmak üzere tüm meslek kuruluşları ve birlikler yeniden yapılanma süreci içinde devletten özerkleştikleri oranda çelişkilerini ortaya koyacaklar; sistem kendini bu çelişkilerin yenilmez mantığına göre yeniden donatacak; sosyalist demokrasi her bir çelişkiye kendi alanı-

AÇLAR, CUDİ DAĞI VE EVİTA
Tevfik Çavdar

İÇİNDEKİLER

"DÜŞMAN"

"Yerel" bir terör hareketi bahanesiyle Türkiye'de devlet şöyle konuşmaya başlamıştır: "İstanbul'da uygulanan kanunun burada vatandaşa aynen uygulanmasıyla bu terör önlenemez. Benim sistemimle olsa çok kısa sürede bunları yokedebiliriz. Benim sistemim uygulandığı takdirde değil insan, ot bile bitmez." (13.8.1989. Hakkari, Tuğgn. Altay Tokat, **Milliyet**)

Ya şuna ne demeli: "Bu terör kısa vadede bitecek bir olay değildir. Demokrasi ve insan haklarını bir tarafa bırakırsanız olaylar önlenir." (Bölge valisi, **Milliyet**, 20.8.1989.)

İlginç olan, bu eğilimin, zaten ülkede demokrasiden, kanundan, insan haklarından eser yokken ortaya konmasıdır. Düpedüz bir "soykırım"dan sözediliyor.

Bu devlet bu toplumun "siyasi sentezi" olamaz. Türk toplumu bu denli gözü dönmüş bir toplum değildir. Ermeni, Arap, Kürt, Türk, Bulgar, Yahudi demeden, öyle pek "sivil" de değil ama, insanca bir ortak yaşam geleneği oluşturabilmiştir. Ancak, bu geleneğinin sentezi bir devleti kuramamıştır. Demokratik bir mücadele ve katılım geleneği bulunmadığı için Türk toplumu uygar bir hukuk devleti de kuramamıştır. Bunlar tarihsel "kusurumuzdur"; toplum olarak bedelini ödemek zorundayız, ödüyoruz da. Ama bu devletin kendinde bir teorik kusuru olmalı. Hiçbir sınıfın, zümrenin veya şahsın eğilimini temsil etmiyor.

Düşman rezervi bizimki kadar bol bir devlet tarihte görülmemiştir. Bir "düşman" yaratıp savaşmayı kendi varlık koşulu sayan bir ideolojisi vardır. "Düşmanı" dışarda bulamıyorsa içerde, sokakta bulamıyorsa hapiste yaratır. Açlık grevleri dalgası-söylemek çok zor ama-iki ölüyle "ucuz" atlatıldı. Devlet, siyasi mahkumlara karşı meydan muharebesi veriyor. İnsanın son çaresine ve kendini ilgilendiren biricik çaresine "terör" diyor. "Ben seni zaten öldüreceğim, sen kendini öldürme" diyor.

Bu ideoloji ve devlet göze görünen kaba kuvvetten ibaret değildir; Türkiye'de sosyal yaşamın değişmez arka planıdır da. Özal gider Demirel, o da gider İnönü (acaba?) gelir ve Türkiye'de çok şey değişir ama, **bu şey** değişmez; gelene şekil verir fakat ondan hiç etkilenmez. Demokrasi, insan ve hakları, hukuk vs. onun için sadece vesairedirler; esas odur. Dünya değişir, gelişir, uygarlaşırken o durduğu yerde, konumuz bağlamında sözgelimi Koçgiri'de Dersim'de veya 12 Mart ve Eylüller'de durur.

Bu değişmez arka plan varken Türkiye'de demokratik bir hukuk devletinden, insan haklarından, uygarlığa ilerlemekten sözetmek ve bunlara dair normlar edinmek olanaksızdır. Türk toplumu kendi sentezi olacak bir devlet oluşturmalı, bunun için önce bu mevcuttan özerkleşmelidir. SHP ve DYP muhalefetinin, bunca başka muhalefetin, her şeyden önce de muhalefet etmenin, kime karşı, neden ve ne kadar muhalefet olduğunun anlaşılamaması bundandır.

Devlete savaşacağı "düşman" bırakmamak gerekiyor. Bunun yolu, savaşı onun elinden alıp yürütmek olunca SHP ve DYP olunabiliyor. Ona düşman bırakmamak, yarattığı "düşmana" sahip çıkmayı gerektiriyor. Bu da işte, demokrasiye insana ve haklarına, hukuka, özgürlüklere, salt kendi ülkesiyle bağlı olmayan bir derinlikte sahip çıkabilmek anlamına geliyor.

Neyse ki, Türkiye değilse bile çağımız böyle köhne yapıların yaşayamayacağı bir perspektife açılıyor. Türkiye'yi oraya taşıyacak emekçi ve entelektüel güçler Türkiye'de vardır ve bunun "manivelasını" da aramaya başlamışlardır. Bu "Onyedinci Türkiye", güzel insanların ülkesi olacaktır. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yayın Yönetmeni:** *Çağatay Anadol* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Erdal Şahin* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurtiçi 2500.- TL Yurtdışı 3 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurtiçi 22.500.- TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset Tel: 511 25 36* ▶ **Baskı:** *Teknografik* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

Mahmut Dikerdem

KORKU DİYALEKTİĞİNDEN BARIŞ DİNAMİĞİNE

Barış içinde birarada yaşama, dünyada varolan iki sosyo-ekonomik sistem arasındaki mücadelenin ortadan kalkmasını gerektirmiyor.

Bu yıl Dünya Barış Günü'nü kutlarken, insanlık tarihinde derin iz bırakmış kimi olayların anlamlı yıldönümlerini de yaşıyoruz: 1989 yılı Fransız Devrimi'nin 200'üncü, 2. Dünya Savaşı'nın 50'nci, insanoğlunun aya ayak basmasının 20'nci yıldönümüdür. Bu olaylardan günümüzde hâlâ etkisini sürdüren, yakıcılığını koruyanı kuşkusuz ki 2. Dünya Savaşı'dır. 1 Eylül 1939'da insanlığa bin yıllık bir kölelik rejimini dayatmak için saldırıya geçen Nazi orduları tarihin en kanlı ve yıkıcı savaşını başlattılar. 55 milyon insanın ölümüne, büyük kentlerin yakılıp yıkılmasına yol açan bu savaşın sonunda demokrasi cephesi faşizmi kesin yenilgiye uğrattı. Militarizmin, dikta rejiminin, ırkçılığın bu zaferle birlikte tarihe gömüldüğüne ve bu korkunç dersten sonra insanların savaş kâbusunu bir daha yaşamayı asla kabul etmeyeceklerine inanıldı.

Oysa, dünya savaşının bitiminde birdenbire hızlanan teknolojik gelişme, bilim alanındaki büyük sıçrayış bütün verileri, dengeleri altüst etti. Aslında insanlığın önüne yeni ufuklar açması, toplumsal yaşama büyük olanaklar sağlaması beklenen nükleer enerji yoğun biçimde silah sanayiine yönlendirildi. Tahrip gücü olağanüstü yüksek olan atom bombası savaş sonrasında devletlerarası ilişkilerin üstüne kara gölgesini düşürdü. Diplomasinin, hukuk kurallarının yerini askeri gücüne güvenerek kendi yaşam biçimini dünyaya egemen kılmak hırsı aldı. Böylece uluslararası ilişkilerde salt kuvvete dayanan politikaların geçerli olduğu bir döneme girildi. Soğuk Savaş diye anılan bu dönemde ikiye bölünen dünyada Doğu ile Batı blokları arasında iletişim her bakımdan kesildi, ekonomik, kültürel ilişkiler en alt düzeye indi, karşılıklı güvensizlik ve gerginlik son sınırına dek arttı. Bu durumun sonucu olarak da silahlanma yarışı hızla tırmandı. Dünyamız artık "dehşet dengesi" denilen bir bıçak sırtında yaşıyordu.

Atom bombasının -sonradan pişmanlık duyan- yaratıcılarından büyük fizik bilgini Albert Einstein: "Atom her şeyi değiştirdi, düşünce tarzımızdan başka" demişti. Gerçekten de, savaşın "politikanın başka araçlarla sürdürülmesi" diye tanımlanan işlevinin nükleer çağa girişle birlikte sona erdiğinin anlaşılması ne çabuk ne de kolay oldu. Askeri gücü politika aracı olarak kullanmak alışkanlığından vazgeçilmesi için, nükleer bir savaşın uygarlığın ve biyolojik bir tür olarak insanın sonu demek olacağının ortak bilincine varılması gerekiyordu. 1962 Küba krizinin çaldığı alarm zili bu bakımdan yararlı oldu. Dünyayı sıcak savaşın eşiğine getiren bunalımın ardından Doğu ve Batı blokları arasında siyasal diyalog başladığı gibi, iki süper devletin stratejik alanda vardıkları kimi anlaşmalarla yumuşama sürecinin zemini hazırlandı.

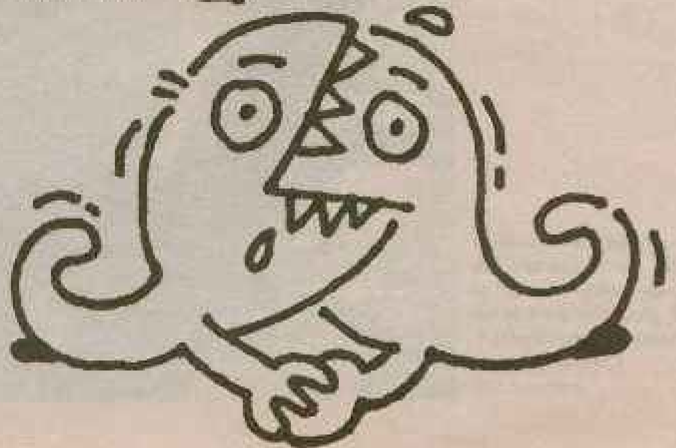
Soğuk savaşın çatışma ortamından yumuşamanın uzlaşma ortamına geçiş sürecinde Dünya Barış Hareketi'nin katkısı büyük olmuştur. Başta işçi sınıfı olmak üzere toplumların çeşitli kesimleri barış hareketi çevresinde örgütlenerek kendi ülkelerindeki siyasal iktidarların dış politikalarında ağırlıklarını duyurdular ve farklı sistemlere sahip ülkelerin çatışmaksızın yanyana yaşamasını sağlayacak barışçı evrim yolunu açtılar. Bu bilinçli ve kararlı çabalar Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla taçlandı. Helsinki belgesiyle Fransız Devrimi ve daha sonra İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin ürünü olan bireysel haklara toplumsal bir hak eklenmiş oluyordu. Bunun adı "Ulusların barış içinde bir arada yaşama" hakkı idi.

Barış içinde bir arada yaşama, dünyada var olan iki sosyo-ekonomik sistem arasındaki mücadelenin ortadan kalkmasını gerektirmemektedir. Belki de tam tersine, barış hareketinin gerekçesi bu mücadeleden kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi, çağdaş barış kavramı üç temel öğeden oluşur: Barış düzeni gerçekçi, kalıcı ve adil olacaktır. Gerçekçi tutum sistemler arasındaki karşıtlığın silahlı çatışmaya dönüşmeksizin, belirli kurallara uyularak sürdürülmesidir. Barışın sürekliliğinin vazgeçilmez koşulu da genel silahsızlanmaya yönelinmesidir. Adaletli barışın anlamı ise, uluslararasında sömürüye dayanan emperyalist ilişkilerin tasfiyesidir. Emekçi yığınların yükselttiği "Sömürüsüz, savaşsız bir dünya" belgisi pankartları süslemeye yarayan bir söz değil, barış hareketinin özü, motorudur. Bu bağlamda, emperyalist sömürü bir sistem olarak varlığını koruduğu sürece savaş tehdidinin ortadan kalkmayacağı görüşü geçerliliğini yitirmeyecektir.

Gerçi teknolojik gelişmenin vardığı aşamada savaşın sömürücü sınıfların çıkarlarına tam yanıt vermediği doğrudur. En gerici çevreler bile savaşın herkes için ölümcül olduğunu anlamışlardır: "Nükleer füzelerin üstünde adres yoktur". Ancak bu durum emperyalist sistemin militarizmden gönül rızasıyla vazgeçeceği anlamına gelmez. Nitekim ABD ve Avrupa'da tutucu yönetimler, uluslararası ilişkilerdeki son olumlu gelişmelere karşın, askeri bütçelerinde kısıtlamaya gitmeyi kabul etmemekte ve -boksör deyimiyle- "gardımızı düşürmemeliyiz" demektedirler.

Buna karşılık, sistemler arası bir savaşın kaçınılmaz olmadığı da başka bir doğrudur. Doğu'da olsun Batı'da olsun, **silahlanmayı azaltarak güvenliğin artırılabileceği** inancı bilinçlere yerleşmeye başlamıştır. Özellikle 1986 Reykjavik Doruğu ve orta erimli füzelerin imhası (İNF) antlaşmasından beri bu yöndeki eğilim belirgin hale gelmiş, dünya kamuoyunda ferahlık yaratmıştır. Gerçi **"silahsızlanmaya dayalı ulusal güvenlik"** kavramı henüz açık ve inandırıcı bir doktrin niteliğini kazanmamıştır. Yine de bu eşsiz fırsatın peşini bırakmamak dünya barış güçlerinin birincil görevi olmalıdır. Her ulusun doğal içgüdüsü olan savunma ve güvenliğin ordularını güçlendirerek değil, eğitim, kültür, sağlık, çevre gibi yaşamı güzelleştiren alanlara öncelik tanıyarak, "silahların caydırıcılığı" yerine silahsız bir toplumsal direnişin engin gücüne dayalı bir "sivil caydırıcılığa" yönelerek sağlanabileceği inancının toplumsal kesimlerde yaygınlaştırılması, günümüz barış savaşımının başlıca hedefi sayılabilir.

İnsanlık için "korkunun diyalektiği"nden "barışın dinamiği"ne geçmenin zamanı gelip çatmıştır. ■

Muzaffer İlhan Erdost

AYDIN FOTOĞRAFLARI

Aydın Devlet Hastanesi'nde, ayağından zincirle karyolaya bağlı Mustafa Tezgör, "Biz hepinizi seviyoruz!" diyor.

11 Ağustos, Cuma. Akşamın sıcak karanlığı. Aydın'ın ikincil caddelerinden birine ağıyor. Sıradaki küçük otelin girişine doluşan analar, eşler, kardeşler, otel katibine adlarını yazdırıyor. Çünkü bugün, evlere konuk gidemediler. Birbirlerinden kopmak, ayrılmak da istemediler. Gelir, üçer beşer evlerden alırlar diye kaygılılar. Gündüz sığındıkları SHP binasından, topluca, hemen yakındaki Ege Otel'e geldiler.

Otelin girişinden dışarıya sarkan kalabalık, birbirinden kopmamaya özen gösteriyor. Bir kuzgun alçalıp kapacak gibi içlerinden birini, birbirlerine bedenleri değecek denli yakın duruyorlar.

Ana Hanım Sönmez, elektrik direğinin altındaki kırmızı çöp bidonuna oturmuş, öyle bakıyor boşluğa.

Hülya, Ana Hanım'ın yüzünden derine inen kederini ve derinden yüzüne dolanan acısını fotoğraflıyor gazetesi için.

Caddeye aşağı bir on adım kadar yürüyor, dönüyorum. Tam dönüşte, hızla gelen bir polis arabasından çıkan amirin yükselen sesiyle kalabalık deviniyor birden. Koşuyorum. "Kocamı serbest bırakana kadar burada oturacağım işte!" diyor Hanım Sönmez. Milletvekilleri araya giriyor, sakinleşiyor ortalık.

Hanım Sönmez'in bir oğlu İstanbul'da yatıyor. Bir oğlu, Aydın (E Tipi) cezaevinde, hemen on dakika ötede ölümle koyun koyuna. Ve bugün Adliye'ye yürürken çevik kuvvetin kaldırıma devirdiği kocası, şu anda gözaltında. Birazdan, kendisi, otelin boğuk, küf kokulu odalarından birine girecek. Akşamı mı solukluyor, yalnızlığı mı, ölümü mü ya da tümünü mü, onu kendisi bile ayırdedemeyecek denli karışık düşünceler, düşümsü düşler ortasında olmalı.

12 Ağustos, Cumartesi. Öğleden önce. Aydın Adliyesi'nin üst koridorunda, onsekiz kadın ve bir erkek çocuk, duvar diplerine sıralanmış, kimi oturmuş, kimi uzanmış, kimi yan durmuş.

İnce mi ince bir kadın, eliyle çağırıyor beni. Sesini duyabilmek için çömeliyorum. "İlhan ağbey" diyor, elindeki satış fişini göstererek, hemen önündeki naylon torbada eşyaların arasında yarı batmış plastik oyuncak gemiyi göstererek, yanındaki altı yaşındaki oğlunu göstererek. "Oğluma şu oyuncağı almış geliyordum, aldılar beni, bu küçüğü de. Bütün gece beton zeminde yattı bu yavrucuk, günah değil mi?" Bir çare soruyor gözleri, gözlerimden.

İçerde bir oğul: Mahmut Bozcal. Ve ölümle öpüşürken bilmiyor şu anda küçücük oğlunun gözaltında olduğunu. Eşinin de ve eşinin dizine başını koymuş, duvar ile zemin arasını bir köşebent gibi örten hasta anasının da.

13 Ağustos, Pazar. Aydın Devlet Hastanesi'nin tutuklu ve hükümlülere ayrılan bölümünde, ikinci katta, küçük bir odada, solmuş ve düşmüş bir gül gibi. Başhekim Turgut Özcan, "Mehmet" diye ünleniyor kulağına, uyandırmak için. Belki, Nazım'ın Varna'dan "Memetttt" diye çığırışından daha uzun bir çığırış bu. Çünkü hekimle Mehmet Gül'ün arası, Varna'dan İstanbul kadar yakın değil. Mehmet, kulağının dibine ünlenen Mehmet'i duymuyor. Başını, eliyle uyarmaya çalışıyor hekim. Kolunu tutuyor, gövdesini sarsıyor. Nice çabadan sonra "hı" diye bir ses geliyor, içten ve belki bin yıl uzaktan. Başını biraz çevirebiliyor. Bir çift göz açılıyor. Kara ve iri gözbebekleri bulanık. Görüyor mu bizi ya da silinmiş çok eski bir fotoğraf gibi mi algılıyor, bilemiyorum.

Bir assubayın kolunu belime dolayıp çektiğinin farkına varana değin, başhekimi iteleyişini görene değin, nabzını sayan Dr. Aysel Ülker'in iteklenişini kavrayana değin, o kadarcık bir süre içinde, hiçbir tepki göster(e)mediğini algılıyorum Mehmet Gül'ün. Doğru, tabuta koymak için nabzın durması gerek, yüreğin durması gerek. Durmamış daha, derinden derine hafif çarpıyor. Onun için ölü sayılmıyor. Ama ölmüş olmalı bu Gül. Eriyerek. Sağaltılsa bile, belli ki, yaşama tam dönemeyecek.

Hastanenin çıkışı kalabalık. Umutsuz bir haber almanın korkusu yüzlerde. Bir ana. Mehmet Gül'ün anası. Yaklaştı mı bana, önüme mi çıktı, karşı karşıya mı geldim, tam çıkaramıyorum şimdi. Tuttu beni elleriyle, gözleri, gözlerimden can sorusuna yanıt arıyor. "O zaten zayıf bir çocuktu!" diyor. Ağzımdan yanıt çıkmıyor bir süre. "Öldü değil mi?" diyor ve yığılıyor yere. Gözbebeğimde silinmeyen bir fotoğraf gibi kalıverecek olan yüzüne bakarak, gördüm diyorum, yaşıyor.

Analar da ölüp ölüp dirildi. Aydın Cezaevi'nin önünde bekliyorlar. Gerçi açlık grevi bitti ama şimdi de hastalıklar başlayacak. Onların çilesi de bitmeyecek.

▲ *Onlar da açlık grevi yaptı. Emil Galip Sandalcı, Rasih Nuri İleri, Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan.*

Kamuoyunu duyarlı hale getirmek

Başka biçimler altında süregelen 12 Eylül rejiminin yarattığı kanayan yaralardan en önemlisini hiç şüphesiz birer temerküz kampına çevrilen cezaevleri oluşturuyor. Genelinde tepkisiz bir toplum oluşumuz insan haklarının pervasızca ihlali karşısında yeterli bir kamuoyu baskısına olanak vermiyor. 12 Eylül rejiminin halkı örgütsüzleştirmesi, depolitizasyon yolunda önemli adımlar atması ve yarattığı korku da bu tepkisizliği güçlendiriyor. Örgütlü ve haklarına sahip bir toplumda çok daha güçlü bir kamuoyu baskısı oluşturmak ve hiçbir can kaybına neden olmadan açlık grevlerine yol açan koşulların kaldırılması mümkünken Türkiye'nin özgül koşulları açlık grevinin 52 gün sürmesine, iki kişinin ölmesine yol açtı. Açlık grevinden ölümün eşiğine gelmiş insanlar 12 saatlik bir yolculukla Aydın'a nakledildiler ve burada gardiyanların "hoşgeldin dayağı" ile karşılaştılar. Mehmet Yalçınkaya ve Hüseyin Hüsnü Eroğlu'nu yaşama bağlayan zayıf iplik bu dayakla koparıldı.

52 gün boyunca çeşitli kuruluşlar ve kişiler açlık grevini desteklemek için çabalarını yoğunlaştırdılar. Kadınlar siyahlar giyerek yürüyüşler yaptı, 11 arkadaşlarının Bayrampaşa Cezaevi'ne gönderilmesini göze aldı. Gazeteler açlık grevini destekleyen ve 1 Ağustos genelgesinin kaldırılmasını isteyen ilanlarla doldu. Oltan Sungurlu'nun istifasını isteyen onbinlerce telgraf çekildi, avukatlar açlık grevine başladı, İstanbul gazetecileri yürüyüş yaptı. Dayanışma eylemlerinin en dikkat çekeni yaşları 67 ile 81 arasında değişen beş aydınımızın iki günlük açlık grevleri oldu. Aziz Nesin, Mehmet Ali Aybar, Mina Urgan, Rasih Nuri İleri ve Emil Galip Sandalcı, Pera Palas Oteli'nde bir basın toplantısıyla açlık grevine başladılar. Basın toplantısında okudukları bildirinin bir bölümünde şöyle deniliyordu: "Hangi siyasi fikrin savunucusu olurlarsa olsunlar, insanlarımızın göz göre göre ölüme terkedilmesine karşı duyduğumuz büyük tepki ve acıyla 48 saat süreyle aç kalmaya karar verdik. Belki bu küçük çabamız bir etki yaratır, belki kamuoyunu daha duyarlı hale getirir, belki gençlerimizin yaşamlarını kurtarmaya katkıda bulunur."

Katkıda bulundu da. Gazetecilerin yürüyüşü, avukatların açlık grevi ve "Genç Aydınlar"ın Ankara'ya 80 kişilik bir grupla gidip Adalet Bakanı'nı protesto edişine ivmeyi bu eylem verdi. İki gün boyunca Pera Palas yerli ve yabancı basının, kuruluş temsilcilerinin, gruplar halinde gelen işçilerin, tek tek insanların ziyaretleriyle doldu doldu boşaldı. Gelen dayanışma telgrafları ise yurdun dört bir yanındaki duyarlı insanların duygularını dile getiriyordu.

Sonuçta açlık grevleri yeni canlara mal olmadan bitti. Ama cezaevlerinin temerküz kampı olma niteliği değişmedi. Bunu sağlamak için insan haklarından yana herkesin daha yapacağı çok şey var. Muzaffer İlhan Erdost'un grevin bitmesinden önce yazdığı yazı, yapacaklarımızın nice önemli olacağını bize hatırlatıyor. ■

---

13 Ağustos, Pazar. Öğleye, öğle var. Aydın E Tipi Cezaevi'nin dış girişi. Önümüzü kesen demir, telörgü ve memetlerin bedenleri. İlerde cezaevi binası. İlerde, karşıda. Saçağın altında polisler, fotoğrafımızı çekiyor kimi, görüyoruz.

Akın Birdal'ın elindeki kâğıdın aklığı yansıyor güneşte. 23 demokratik kitle ve meslek örgütü adına görüşme isteminde bulunanların adları yazılı kâğıtta. Başsavcıyla görüşme istemini, görüşme amacını belirten biriki de tümcecik yazılı.

Dün de geldim buraya. Onbeş dakika kadar bekledikten sonra gardiyan yemeğini yemiş geldi. Milletvekilleri Rıza Yılmaz ve Cumhur Keskin, savcıyla görüşmek istediklerini söylediler gardiyana. Gardiyan not aldı. Gitti, bir süre sonra geri geldi, yok dedi. Savcı cezaevindeydi, o da biz de biliyorduk bunu.

Şimdi ise yüzlerce insan birikmiş. Dış nizamiye ile cezaevi binası arasında iletişimi sağlayan o gardiyan da yok. Bir uçurum tel örgülerle karşıdaki cezaevi binası arasında. Ülkenin insan hakları savunucuları, öğretmenleri, doktorları, mühendisleri, işçileri, öğrencileri, yazarları ve Nevzat Çelik de. Oradan seslenseler binaya ulaşacak sesleri. Protesto alkışının sesi kuşkusuz yankılanıyor binanın duvarlarında, o kadar yakın. Ama bin yıl uzakta cezaevi. Onlarca polis, sivil, resmi, hemen yanıbaşımızda, aramızda, arkamızda.

Güneş kavuruyor. Yandaki kondulardan su getirmiş çocuklar. Sebil. Yere çömelmiş analara, acıyla bekleşenlere, bir görüşme kapısı arayanlara. Bir görebilse oğlunu, şöyle bir elini sürebilse, işte otuz adım, bilemedin elli adım ötedeki duvarın içinde gömülü o. Bir sürebilse elini. Bir gözünü, gözüyle sevebilse.

Uçurumun kıyısında zamanı yiyor güneş.

İnsan tükeniyor, hemen bizi cezaevinden ayıran çizginin ötesinde. İnsan yok oluyor.

□

AÇLIĞIN 45, 46, 47'nci gününden fotoğraflar bunlar.

Nasıl başladı, niçin başladı, neden bu kadar uzadı, bunları basından azçok biliyor okur. Nerede başladığını, nerede ve nasıl sürdüğünü de. Bunları yinelemek istemiyorum şimdi. Yazsam bile, bu yazı yayınlandığı gün, nice söz, güncelliğini yitirmiş olacak. Sığırcık sürüsünün dökülüşü gibi, belki de ölümler dökülecek ülkemin toprağına. Eskitecek her şeyi. Onun için şu anda yinelemiyorum bunları.

Tek bir şeyi vurgulamak istiyorum:

Açlık grevinin 38'inci gününde, genelge ve tüzük üzerinde düzeltme yapmak için komisyon kuruldu.

İstemleri biliniyordu içerdekilerin. Dört ana başlık altında toplanabilir: Hava, besin, görüş, iletişim. İnsansal, yaşamsal istemler bunlar. Ve nice açlık grevleriyle alınmış haklı haklardı bunlar. Birden alınıverdi içerideki insanın elinden. Onur kırarak, küçülterek. Biliniyor bu. Açlık grevlerinin nedeni de bu, çözülmemesinin nedeni de. Onur kırma, kişiliksizleştirme, kimliksizleştirme, ezerek boyun eğdirme ile insan olmanın onurunu koruma arasında bir savaşım bu. Bunlara karşın, ilgili bakan, açlık grevinin 30. gününde, siyasi mücadele veriyor bunlar, ben devletim taviz vermem deyiverdi. İçeridekilerin, insan olmanın onurunu ezdirmedikleri bir gerçekti, ama, istemleri siyasal istemler değildi.

İlgili bakan, açlığın 38'inci gününde, komisyon kurdu çözüm olarak. Açlığın, 45, 46, 47'nci günlerinde, kimi insanlık-dışı, çağ-dışı uygulamaların kâğıt üzerinde kaldırıldığını açıkladı. Kaldırılan şeylerin hiçbiri siyasal nitelikli değildi. Ne var ki, açlık, insanların yaşamından 10 yıl almıştı komisyon kurarken, hücre koşullarını düzenlerken 20 yıl almıştı, can almıştı ve can almaktaydı. Bakan, pranga cezasının kaldırıldığını söylerken, açlık grevini komisyona prangalamıştı. Yan gözüyle kaç gün daha soluk alabilirler diye kollayarak, komisyonun hızını ona göre ayarlayarak, vitesi onların nabız atışlarına göre değiştirerek, gaz ve frene ona göre basarak, ölümle burun buruna sürdürüyor çalışmasını.

Yani hava kurşun gibi ağır, solumakta güçlük çekiyorum.

Ülkenin toprağına gencecik insanların cesetleri yağacak.

Tabut yağacak.

Yağdığı topraktan ne fışkıracak?

İşte daha büyük sorun, daha çetin soru bu.

Aydın Devlet Hastanesi'nde, ayağından zincirle karyolaya bağlı Mustafa Gezgör, "Biz hepinizi seviyoruz!" diyor. Bu sözler, bir veda sözü olmasın istiyorum gene de. ■

AÇLAR, CUDİ DAĞI VE EVİTA

Benim gibi bir avuç insan daha umudunu kesmemiş. Ne politikadan ne de toplumculuktan. Mama'ların "hey hey"leri, cazın notaları arasında gene de ayakta durmaya çalışıyoruz.

"Oldukça farklı amaçlara sahip bir sosyal demokrat hareket güçlü bir kitle desteğiyle iktidara gelebilir, ancak bu hareket varolan devlet aygıtına uyum sağlarsa burjuva devletini daha demokratik bir yönetişle yönetmekten başka bir şey yapamaz...

Pierre Jalée"

Olaylar yığılmalı biçimde artıyor. Duyarsızlık, aldırmazlık kol geziyor. Bir avuç aydın imzalar toplayarak, gazetelere ilanlar vererek olanlara, kara düzenin acımasız tutumuna karşı çıkmaya çalışıyor. Köşe yazarlarından bir ikisi, bu acımasızlığı yeren, gönüllere işleyen yazılar yazıyor. Ama en yüksek tirajlı gazetenin başyazarı bin dereden su getirerek, yaptığı sözde eleştirileri yumuşatmaya çalışıyor. Cezaevlerindeki onbinler onulmaz baskılar altında bir eylemi sürdürmeye çalışıyorlar. İktidarın başı ise "bunların işledikleri suçları biliyor musunuz, idamla yargılanıyorlar, tedavi kabul etmezlerse ölürler" diyor, ekliyor "üzülürüz". Tam anlamıyla televizyon dizilerinin bin sözcüklü kısır düşünce sistemi içerisinde, "I'm sorry" vurgulamasıyla "üzgünüm" demeyi bir marifet sayıyor yetkililer.

Ana muhalefet partisinin genel başkanı "açlık grevi siyasal mücadele aracı olamaz" fetvasını veriyor. Böylesine dar görüşlü, at gözlüğü ile olayları değerlendiren siyaset erlerini gördükçe toplumcu olmalarını bıraktık, gerçek anlamda demokrat olmalarıyla bile yetineceğimizi haykırmak gereğini duyuyoruz.

Siyasal partilerin duyarsızlığına diyecek yok. Ana muhalefet partisinin genel başkanı "Açlık grevi bir siyasal mücadele aracı olamaz" fetvasını veriyor. Adalet bakanı ise "Erdal Bey'in de dediği gibi" diyerek taammüden adam öldürmeye varan son kararını, sonuçlarını savunmaya çalışıyor. Diğer sağ partilerden ses yok. Meydanlarda iktidarı yerden yere vuran Demirel bu konuda belirsiz birkaç kelimenin ötesinde bir şey söylemeyi denemiyor bile. Bir gazete (Cumhuriyet) hariç, basın susmayı yeğliyor.

Önce şu konuya açıklık getirmemiz gerekir: Açlık grevi bir siyasal mücadele aracı olamaz mı? Her yolu siyasetin gereği diye deneyenlere, bu doğrultuda moral değerleri bile silip atanlara göre açlık grevi siyaset aracı olamaz.

Bu yargıyı sağın binbir yüze bürünen politikacıları söylese neyse de, kültürel birikiminin çokluğundan kuşku duymadığımız bir sosyal demokrat lider ileri sürerse ona sormak gerekir: Gandi'yi ve onun açlık grevleri ile donatılmış muhteşem pasif direnişini ne çabuk unuttunuz. Gandi böyle bir eylemi bağımsızlık savaşımı içerisinde bir taktik biçiminde değerlendirmişti. Bu şekilde, politikada etkili araçlar bulmak durumunda olan bir parti liderinin sözlerini yadırgamamak mümkün değil. Politikada etkin araçlar bulamamanın dramatik sonuçlarını kendisi yaşıyor. Aylardır söylemesine karşın iktidarı erken seçime götüremiyor. Nutukla, demeçle bazı gayelere erişilemiyor. İnsan böylesine dar görüşlü, at gözlüğü ile olayları değerlendiren siyaset erlerini gördükçe toplumcu olmalarını bıraktık, gerçek anlamda demokrat olmalarıyla bile yetineceğimizi haykırmak gereğini duyuyoruz.

Açlar sadece cezaevlerinde mi? Yoksulluk diz boyu. Kentlerin gecekondu alanlarında, kırlarda günlük yaşamını sürdürmekten bile yoksun milyonlar var. Gelir dağılımının çarpıklığı açık. Enflasyonun emeğin sırtındaki sömürü oranını daha bir büyüttüğünü lise öğrencileri bile öğrendi. Fiziki işkencenin yanında toplumsal işkence inanılmaz boyutlara ulaştı. TV reklamlarında gördüğü bir bisküviyi alamayan babanın dramı herkesçe biliniyor. Ya işsizler? Asgari ücrete talim etmeye hazır milyonların iş kapılarında sürünmesi. Bütün bunların olmadığı bir ülkede yaşıyoruz sanki. Siyasetçilerimiz, işadamlarımız, hatta bir bölük aydınımız duyarsız ve umarsız. Yığınlar ise TV dizileriyle beyinleri yıkanmış salınıyorlar. Türkiye, konuşmayan, işitmeyen, görmeyen üç maymunların ülkesi olma yolunda dört nala ilerliyor.

Göçmenler geliyor dalga dalga. İletişim organlarımızda tek ses "Bulgar zulmünden kaçan, zorla pasaport verilen soydaşlarımızı bağrımıza bastık". Doğru. Peki ama bunlara konut, iş, aş nerede? Şöyle bir düşünelim evsizlik zulüm değil midir, işsizlik zulüm değil midir, eğitim olanaklarından yoksun olmak zulüm değil midir, eşitliğin, özgürlüğün kâğıt üzerinde varolması zulüm değil midir? Bugün Türkiye'de ezici çoğunluğun durumunu bu zulüm sözcüğü ile anlatmak yanlış mıdır?

Doğrulardan korkar hale geldik. Kendi yurttaşlarımızdan korkar hale geldik. Onlarla dayanışma içerisinde, birlikte sorunların üzerine gitmeyi ise unuttuk. Bunun en güzel örneği Güneydoğu ve orada meydana gelen olaylar. Bir haber dolaşıyor: "Cudi Dağı boşaltılıyor". Doğru mu, yanlış mı? Resmi bir açıklama yok. Her şey tüm gizlilikte, kapalı kapılar arkasında. Gazetelerden öğrendiklerimizle yetinmek durumunda kalıyoruz. Gene ana muhalefet partisinin liderine iş düştü. Önce içişleri bakanından bilgi aldı. Tatmin edici bulmadığını söyledi. Hangi noktalarda verilen bilgi tatmin edici değildi? Bunu bilmiyoruz. Sonra yöre milletvekillerini yanına almadan bölgeyi dolaştı. Kariyerlerin gölgesi altında illere gitti. Valilerden, kumandanlardan durumu sordu. Fakat bölge halkını mümkün olduğu kadar devre dışında tutmaya çalıştı. Partisinin örgüt merkezlerindeki ziyaretleri dışında yığınlarla doğrudan bir ilişkisi olmadı. Ertuğrul Özkök bu yaklaşıma "Milli politika atılımı" adını veriyor. Bu deyimi ya da nitelemeyi olduğu gibi kabul etmek mümkün değil. Önce bir kavramın ta-

▲**Evita'da beş general sahnesi.** *Arjantin diktatörü Peron'un eşi Eva'nın yaşamını konu alan müzikalde, beş general sahnesi bizim hayatımızdan bir şeyleri çağrıştırdığı için izleyenler memnun. Evita'*

nımını yapmamız gerekir: Nedir "Milli Politika?" Bir siyasal partinin resmi devlet politikası ile özdeşleşmesini ulusal politika diye adlandırmamız mümkün değil. Milli politika ülkedeki değişik siyasi görüşlerin ve toplum katmanlarının üzerinde düşün birliğine vardığı siyasal strateji ve davranışlar bütünüdür. Bir kere daha yineleyelim, devlet politikası ayrı bir şeydir, ulusal uzlaşmanın sonucu oluşacak politika ayrı bir şeydir. Genellikle devlet politikası bir sınıf politikasıdır. Tartışılmadan, sorgulanmadan ulusal politika biçiminde kabul edilemez. Bugün Güneydoğu'da izlenen politika bir milli politika olmaktan çok devlet politikasıdır. İrdelenmesi, sorgulanması gerekir. Aynı şekilde Kıbrıs'ta, bir çıkmaza doğru gittiği görünen politika da bir devlet politikasıdır. Bir yandan yüzde 21 ile iktidarda kalınamayacağını ileri süreceksin, diğer yandan iktidarın oluşmasında başrolü oynadığı devlet politikasını milli politika diye düşünmeye başlayacaksın. Bu bir yerde tek parti ve ondan sonraki dönemde dış politikanın tartışılmaması geleneğini anımsatmaktadır. O günlerde dış politika iktidar ve muhalefet partilerince ortak bir politika gibi kabul edilirdi. Muhalefetin o günlerde dış politika konusunda susmasının, var olan politikayı ulusal politika biçiminde algılamasının sonuçlarını (olumsuz sonuçlarını) bugün bile hissediyoruz. Son aylarda gündemi oluşturmaya başlayan Türkiye ile KKTC'nin çelişik davranışlarının temelinde de iki ülke iktidarlarının devlet politikalarındaki çıkar ilişkileri yatmaktadır.

Kıbrıs'ta olan gelişmeleri tam bir özgürlük içerisinde değerlendirdiğimizi söyleyemeyiz. Dikili Festivali'nde yapılması düşünülen iki Kıbrıs paneli de engellendi. KKTC'nin ana muhalefet partisi lideri konuşturulmadı. Bunun anlamı üzerinde kamuoyunun çok durmadığı açık. Türkiye'nin bağımsız bir devlet olarak tanıdığı KKTC'nin ana muhalefet partisine getirdiği yasaklar bu ülkenin bağımsız bir devlet olarak tarafımızdan kabul edilmediğini anlatan bir olgudur. Acaba, Batılı bir ülkenin siyasal liderlerinden herhangi birinin söz hakkını böylesine kısıtlayabilir miyiz? Üstelik bu kısıtlamayı emniyet genel müdürlüğü kanalıyla yapabilir miyiz? Kıbrıs'taki gelişmelerde gözlerden ırak tutulmak istenen bazı olaylar bulunmaktadır. Özellikle KKTC içerisinde uluslararası çeşitli ilişkileri ile ün yapan bir tekelin siyasal egemenliği ileri sürülmektedir. Bunu yetkili merciler yalanlamıyor. Sadece olayı açıklamak isteyenlere konuşma yasağı getiriyor. Anlaşılan odur ki Kıbrıs'ın kuzey ve güneyinde yer alan iki toplumun liderlerinin, bazı ekonomik ilişkilerin doğrultusunda davrandıkları gittikçe güçlenen bir kanı. Bu kanının getirdiği bir başka olgu da, her iki taraf yetkililerinin bugünkü statüyü bir süre daha devam ettirmek istedikleri, köklü bir çözüme yanaşmadıklarıdır. Bugünkü statünün devam etmesi iki toplumda dal budak saran bazı ekonomik güçlerin işine gelmektedir. Olaylar bu tür düşünceleri ve kuşkuları gündeme getirirken, siyasal partilerimizin kayıtsız şartsız Denktaş'ı desteklemesi ne sonuç verecektir? Bunun yanıtı açıktır, mevcut statünün bir süre devamı ve çözümsüzlüğün sürdürülmesi. Kıbrıs olayına işin başından bu yana sağlıklı bakılmadığı artık bilinen bir gerçektir. Bu nedenle adaya yönelik politikaların yeniden gözden geçirilerek, çözüme gidecek yolların açılması zorunlu hale gelmiştir. Toplumumuzu dört bir yandan saran duyarsızlık, umursamazlık bu gerçeklerin görülmesini, tartışılmasını ve sonuçta doğru yolun bulunmasını da engellemektedir.

Kapalı bir toplum olduğumuz kuşku götürmez. Dünyadaki gelişmelere kapalıyız. Ülkemizde, bizleri yakından ilgilendiren olaylara kapalıyız. Basın ve iletişim araçları bize olayları kafes arkasından seyrettiriyor. Cezaevindeki, çevremizdeki açlara karşı ilgisiziz, işsizliğe karşı umursamazız, Kıbrıs'ta neler olduğunu araştırmaya üşeniyoruz, Güneydoğu sıcak kestane olduğu için elimizi bile uzatmıyoruz. Bize doğru sunulanları irdelemeden kabul etmek işimize geliyor. Türküler, şarkılar, festivaller tek avutanımız. Bunları dinlerken, seyrederken görevini yapmış insanların iç huzuru ile basıyoruz alkışı. Açıkhava Tiyatrosu'nda günlerce yer alan caz yıldızları basınımızın baş köşesinden inmiyor. "Mama I want to sing" müzikali ile coşuyoruz, oyunun sonunda Mama'nın temposuna uyarak "Hey hey"lerle alanı inletiyoruz. O coşkuyu bir toplumsal olayda, bir protestoda gösteremiyoruz. Şimdilerde ise en büyük avuntumuz "Evita".

"Evita", ünlü Arjantin diktatörü Peron'un eşi "Eva Peron"un yaşamını konu alan bir müzikal. O dönemi, Arjantin'in bağımlı ekonomisini, demokrasiden yoksun siyasal yaşamını, geleceğinden umudunu kesmiş insanların umutsuzluğunu anımsatan bir yapıt. Güzel bir müzikal, sanırım iyi de temsil ediliyor. Beş general sahnesi, vakıf olayı hep bir şeyleri çağrıştırdığı için herkes memnun. İstanbul Anakent Belediye Başkanı bile oyunun "siyasal içeriğinden" övgüyle söz ediyor. Bir köşe yazarımız da oyunda açıklamaları yapan kişi olarak yer alan CHE'ye basınımızın gösterdiği ilgi ile, CHE'nin kitaplarına, resimlerine konan yasaklar arasındaki tezada haklı olarak değiniyor. Korkarım, CHE'yi sahne de alkışlayan 1968 kuşağı da bir nostaljiyi yansıtıyor. Ama Simon Signoret'nin dediği gibi "Özlemin eski tadı yok". Evita'yı kıssadan hisse çıkararak izleyen, alkışlayan tatlı su aydınları, on yıllar sonra Arjantin'in gene Peronist politikalardan başka çıkar yol bulamadığını düşünmüyor. Bir toplumun, bağımlılık altında demokrasi oynamaya çalışan bir halkın içerisine düştüğü kısır döngüyü bundan daha iyi gösteren bir örnek olamaz. Düşünün, milyonlara bağımsızlık, insanca yaşama, demokrasi için sunulan tek çözüm çözümsüzlük... Evita, "Arjantin benim için ağlama" diyor. Doğru Arjantin çözümsüzlüklerin kısır döngüsü içerisinde ancak kendi için ağlayabilir. Şair Eşref'in bir dörtlüğü ne güzel uyuyor böylesine demokrasiden yoksun, Evitalar'ın çıkmazında çırpınan toplumlara:

Evita'yı kıssadan hisse çıkararak izleyen, alkışlayanlar, on yıllar sonra Arjantin'in gene Peronist politikalardan başka çıkar yol bulamadığını düşünmüyor.

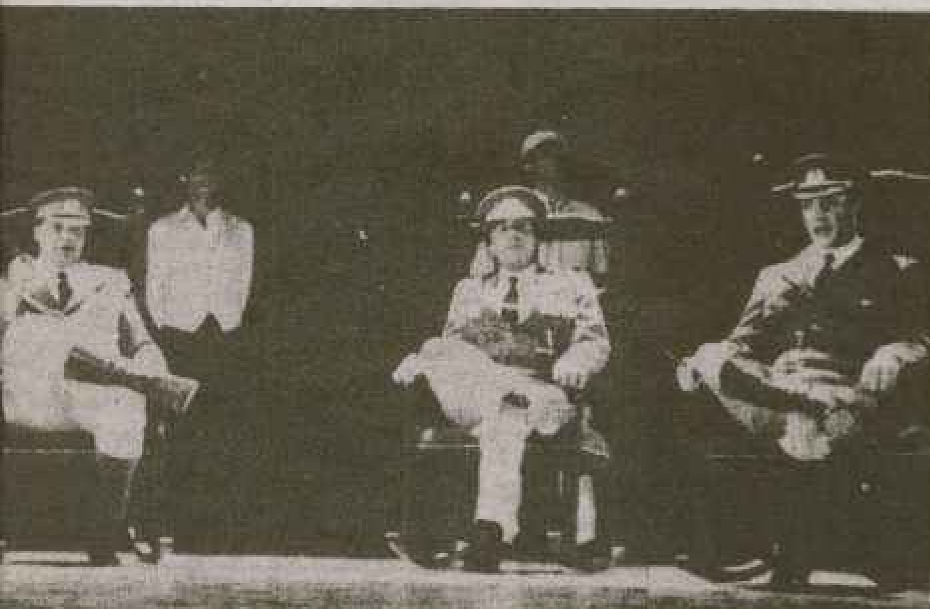
Padişahım bir dırahte döndü kim güya vatan
Her dakika bir baltadan bir şahsı hali kalmıyor
Gam değil amma bu mülkün böyle elden çıkması
Gitgide zulmetmeye elde ahali kalmıyor...

Sosyal Demokrat Parti'nin genel sekreteri "Sahnedeki dört Evita kabulümüz ama, gerçek yaşamda bir Evita'ya bile tahammülümüz yok" demekte. Doğru söze ne denir! Çevremizde öylesine Evitalar'la dolu bir dünya var ki. Evita'nın kadın olması bir şeyi değiştirmez, erkek de olabilir. Çünkü Evita bir cinsiyeti değil, elleri bağlı bir halkı aldatan siyaseti simgeliyor. Sanırım umursamazlığımız, aldırmazlığımız, yılgınlığımız bu gerçeği görmekten bizi alıkoyuyor.

Umutsuzmuyum, sanmam... Benim gibi bir avuç insan daha umudunu kesmemiş. Ne politikadan, ne de toplumculuktan. Mamalar'ın "Hey Hey"leri, cazın insanlarımıza bir şey ifade etmeyen notaları arasında gene de ayakta durmaya çalışıyoruz. Yiğitlerimizi arkada bıraksak bile dillerimizde bir soluk:

Tepeden tırnağa şiir gülleri
Yiğidim, aslanım burda yatıyor...

Devam ediyoruz yolumuza. ■

da bir cinsiyeti değil, elleri bağlı bir halkı aldatan siyaseti temsil ediyor. Ama sanırım umursamazlığımız bu gerçeği görmekten bizi alıkoyuyor.

KUZEY'İN YENİ BASTİLLER'İ

Zengin Kuzeyliler'den hiçbiri, yalnızca geçen yıl borç faizinden ceplerine giren 43 milyar doların bir cent'ciğine bile dokundurmak niyetinde değil.

Geçtiğimiz 14 Temmuz'da Fransız Devrimi'nin görkemli kutlamalarında basınımızın gözünden kaçan bir olay aslında hepimizin üzerinde özenle durması gereken ögeler taşıyordu. Fransız basınının KUZEY-GÜNEY ya da ZENGİNLER-YOKSULLAR diyaloğu diye nitelendirdiği, Fransız Cumhurbaşkanı Bay Mitterrand'ın Üçüncü Dünya ülkeleri temsilcileriyle "Grup 7" diye adlandırılan sanayileşmiş ülke devlet ya da hükümet başkanlarını bir masa etrafında toplama girişimi tam bir fiyasko ile sonuçlandı. Doğrusu Bay Mitterrand'ın bu girişimi gerçekleşseydi 200. yılını kutlayan Fransız Devrimi'nin kardeşlik, eşitlik, özgürlük ilkeleri 1 trilyon 300 milyar dolar borçlandırılmış Üçüncü Dünya halkları için anlamlı bir görünüm alabilecekti. Şimdilerde 80 yaşlarında olan yaşlı bir Vietnam devrimcisi, sayın Nguyen Khac VIEN, Fransa'da eğitim gördüğü gençlik yıllarında bir Üçüncü Dünya aydını olarak bilinçlenme sürecinin nasıl başladığını Le Monde Diplomatique'e yazdığı, kutlamalarla ilgili yazıda şu biçimde belirtiyordu: "Düşüncelerimizde 1789 Fransız Devrimi ile 1917 Ekim Devrimi'nin farklılıkları gün geçtikçe daha da belirginleşiyordu. Fransız Cumhuriyeti almış başını giden, ne kolonial çıkarcılığı, ne gittikçe ilerleyen işsizliği, ne dünya savaşını önleyebilen kuru bir parlamenterizm çukuruna gömüldükçe gömülüyordu"

▼"Yoksullar", "zenginler"in umurunda değil. *Peru başkenti Lima'da kadınlar hayat pahalılığını protesto ediyor ama gelişmiş Batı ülkeleri bu konuda duyarsız.*

Gerçekten de durum bugün, örneğin 50 milyar dolar borçlu, politik tutukluları işkencelerde öldürülen Türkiyeli yurtseverler, aydınlar için; yalnızca 1988 yılında Madelin ve Cali kartellerinin çıkarı uğruna 17 bin kişinin katledildiği Kolombialılar için; Rosario'da, San-Miguel'de "açız" diye süpermarketleri yağmaladığı sırada mitralyözlerle taranan yüzlerce Arjantinli, El Salvadorlu için; açlıktan ölen 250 bin Sudanlı için; ve İsrail kurşunlarıyla öldürülen Filistinli yurtseverler ve de tüm Üçüncü Dünya halkları için, bundan çok farklı değildir. Bay Mitterrand Fransız Devrimi'nin yetmezliğini 200. yıldönümü kutlamalarında yoksullarla-zenginleri bir masaya oturtarak gidermeye çabalar gibi bir izlenim vermeye çalışıyordu. Paris'e çağırdığı 20'yi aşkın Üçüncü Dünya ülkesi devlet ya da hükümet başkanlarını görkemli bir biçimde karşılamada hiç kusur etmediği söylenebilir. Ama bu 20 yoksul konuğun yine de neden 7 zenginin yerleştirildiği ünlü Marine Oteli'ne değil de hep birlikte Crillon Oteli'ne götürüldüklerini şöyle bir düşünmüş olmaları olasıdır. Hiç kuşkusuz bu iç burukluğu, onların aralarından seçtikleri 4 temsilcinin ortaklaşa yayınladıkları deklarasyonu desteklemelerini engellemeyecekti.

Dört yoksul yayınladıkları deklarasyonda: "Paris'e çağrılı zengin ülkeler temsilcileri ve öteki Üçüncü Dünya ülkeleri temsilcileri nezdinde yaptıkları girişimlerden gelişmiş ülkelerle, gelişmemiş ülkeler arasında görüşmelerin başlamasının tam zamanı olduğu kanısına vardıklarını, bunun için zirvede bir toplantının örgütlenmesini ve bu zirvede global ekonomik sorunlarla, ona bağlı çevre sorunlarının ele alınması sürecinin başlatılmasını" resmen istiyor ve duyuruyorlardı.

20'yi aşkın yoksul, Crillon Oteli'nde zenginlerin kararının olumlu olacağına, Mitterrand'ın girişimini öteki zenginlerin desteklemesinin böylesine anlamlı ve kutsal bir günde kaçınılmazlığına en çok inandıkları bir saatte, yani: Kardeşlik-eşitlik-özgürlük toplarının 14 Temmuz sabahı Paris'te patladığı anda istemlerinin reddedildiğini derin bir şaşkınlık ve inanmazlık içinde öğrendiler. Asıl şaşkınlıklarıysa, Üçüncü Dünya ülkelerinin borçlarını sözümona hafifletmek için kendi adının verildiği ünlü planıyla tanınan Amerikan Hazinesi Genel Sekreteri Nicholas BRADY'nin buna şiddetle karşı çıkışını öğrenmeleri oldu. Bay Brady "Duruma göre durum" yönteminin borç sorununu görüşmede en iyi yöntem olduğunu, "her ülkenin ötekine benzemeyen özellikleri" olduğunu, böyle toplu bir görüşmenin "politik" bir yaklaşımı içereceği, "teknik işlere politikanın karıştırılmaması" gerektiğini söylüyordu. Japonya'nın en yetkin temsilcisi Sununo da Amerika'nın görüşlerine katıldıklarını "en iyi yöntemin borçlularla-alacaklıların karşılıklı bir masaya oturtulması değil, ülkeden ülkeye değişen ödeme kapasitelerinin gözden geçirilmesi olduğunu" söylüyordu. Almanya şansölyesi Kohl için durum aynı, Bayan Thatcher için ise bir "tuzaktı".

Kendi ulusal devriminin ilkelerini yoksul Üçüncü Dünya ülkelerinin düşleriyle harmanlamak isteyen Bay Mitterrand ertesi gün televizyonda yaptığı açıklamada: "Tuzak kurmakla suçlandım" diye başladı konuşmasına. "Hepsi laf bunların. (Yoksullara desteğimin) çelişkili, tuzak, pusu kurma sözcükleriyle kesinlikle açıklanamayacağını düşünüyorum. Onlar gibi, yani Güneyliler gibi, böyle bir çıkışın bir başlangıç olmasına inandım ve de o nedenle onları da deklarasyonlarını da destekledim..."

Marine Oteli'nde bu açıklamayı dinleyen dünyamızın öteki 6 zengini hiç kuşkusuz kıskıs gülüyorlardı, Bay Mitterrand'ın son 6 yılda özellikle bütçe gelirlerini başkan olduğundan bu yana Ortadoğu'ya sattığı silahlarla, Mirage uçakları, termo-nükleer santrallerle tam tamına üç katına çıkardığını bilerek ve de Bay Mitterrand'ın borçlarının ödenmesinde hiç kimseye kusur ettirmediğini anımsayarak...

□

200. Kutlama törenlerinde Üçüncü Dünya ülkeleri için ortaya çıkan gerçek tüm boyutlarıyla şu olmuştur: Zengin Kuzeyliler'den hiçbiri yalnızca geçen yıl borç faizinden ceplerine giren 43 milyar doların bir cent'ciğine bile dokundurmak niyetinde değillerdir. Üçüncü Dünya halkları için borç ödeme yalnızca ve yalnızca **teknik** bir sorundur. Politik olamaz. Bu 1789'da ayaklanan Paris halkına karşı "Pasta yesinler" dediği söylenen Kraliçe Marie-Antoinette'ten bile daha büyük bir duyarsızlığın tipik bir örneğidir. Dünün Parisi'ndeki baldırı çıplaklar "Kardeşlik-Eşitlik-Özgürlük" diye Bastil'e yürürlerken, şimdi onların tüm bu istemleri açlıktan ölen yüzbinlerin, kurşunlananların, 1 trilyon 300 milyar dolar borçlarıyla Üçüncü Dünya halklarının istemleri, talepleri olmuştur. Bu istemleri yerine getirebilmek, kendi kurtuluşları ve dünyamızın kurtuluşunu gerçekleştirebilmek için Kuzeyliler'in yeni Bastilleri'nin kesinlikle düşmesi gerektiği bilincine daha çok varmakta, daha çok dünya metropollerindeki Bastiller'e yürümektedirler.

Ve hiç kuşkusuz Kuzey'deki Bastiller birgün düşecektir. ■

Veysi Seviğ

8-9 Ağustos ekonomik kararları

KONVERTİBİLİTE Mİ?

Kararlar konvertibiliteye gitmek, ithalatı serbestleştirmek amacına yönelik olamaz. Ancak, bu kararlar başarılı olursa TL'nin değeri hergün düşürülerek konvertibiliteye geçilir.

Türkiye ekonomisine yön verme konusunda alınan kararlara bir yenisi daha, 8-9 Ağustos kararları ile eklenmiş bulunmaktadır. 24 Ocak 1980 kararları da dahil olmak üzere alınan kararlarla Türk ekonomisinin sağlıklı ve uluslararası güvenilirliği artan bir görüntüye kavuşturulduğu iddia edilmesine rağmen, Türk Lirası devamlı değer kaybeder hale gelmiş, ülkenin siyasal hudutları içerisinde yabancı para hakimiyeti giderek artmıştır. Geçen yıla kadar siyasal iktidarı devamlı destekler görünen işadamları son alınan kararlar karşısında vermiş oldukları beyanatlarla kararlara karşı çıkma gereksinimi duymuşlardır.

8-9 Ağustos kararları gerçekte olumsuz nitelikteki ekonomik gelişmelerden kısa süre kurtulabilme amacına yönelik, çok acele alınmış kararlardır. Bu kararlar iddia edildiği gibi konvertibiliteye gitmek, ithalatı serbestleştirmek amacına yönelik olamaz. Ancak, söz konusu kararlar başarılı olursa Türk Lirası'nın değerini her geçen gün biraz daha düşürmek suretiyle konvertibiliteye geçilebilir. 8-9 Ağustos kararlarının çerçevesi ''Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar''la çizilmiş bulunmaktadır. Kararın 5. maddesi hükmü uyarınca ''Yabancı paralar ve altının Türk Lirası karşısındaki değeri, Merkez Bankası'nca tesbit edilen usuller çerçevesinde'' belirlenecektir. Yine aynı kararın 6. maddesinde yer alan düzenleme gereği olarak da ''Bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumları döviz mevcutlarını, bakanlıkça tesbit edilecek oran ve esaslar çerçevesinde Merkez Bankası'na'' devredeceklerdir. ''Merkez Bankası'na olan döviz yükümlülüklerini tamamiyle yerine getiren anılan kuruluşlar Merkez Bankası'nca öngörülen diğer şartları da yerine getirmek kaydıyla, Merkez Bankası bünyesinde kurulan döviz ve efektif piyasalarına katılarak, dövize ve efektife ilişkin her türlü işlemi Merkez Bankası'nca belirlenecek kurallar dahilinde'' yapabileceklerdir.

Görülüyor ki döviz fiyatlarının oluşumunda Merkez Bankası kararları etkili olabilecek, döviz yönetimi yetkisini yine Merkez Bankası kullanacaktır. Bu kararların temelinde yatan neden Türkiye'nin bugünkü görünür döviz şişkinliğindeki gerçekdışılıktır. Bir başka anlatımla Türkiye'nin bugünkü döviz stok rakamları sağlıklı değildir.

Diğer yönden, konvertibiliteye geçiş aşamasında döviz alım satım fiyatları serbest bırakılmamıştır. Dolayısıyla böyle bir durumun konvertibiliteye müsait bir ortam hazırlayacağı tartışmalıdır.

8-9 Ağustos kararları Türkiye'nin dövize talebini artıracaktır. Çünkü ithal mallarının maliyetinde ortaya çıkacak düşmeler ithal mallara talebi artırabilecektir. Alınan kararın görünür amacı iç piyasada ortaya çıkan fiyat artışlarını durdurabilmektir. Oysa bu iddia gerçek değildir. Çünkü ithalat maliyetindeki düşüşü sağlayan önlemler, döviz satışlarını hızlandırmak suretiyle Türk Parası fazlalığını piyasadan çekebilmek için alınmıştır.

Milli para bolluğunu giderebilmek için dış ekonomik dengelerin bozulmasına göz yuman bir karar kanımızca eşine az rastlanan bir davranış özelliğini taşımaktadır.

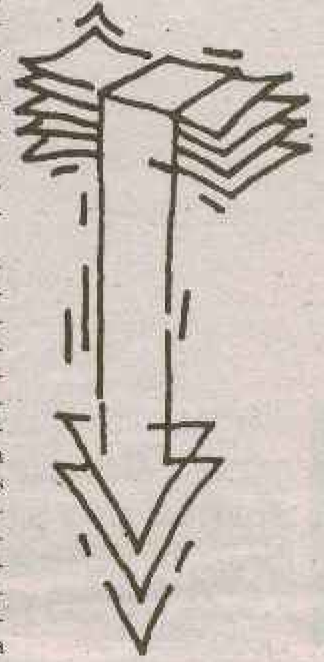
Ülke içerisinde döviz talebini karşılayabilmek için 32 sayılı kararla bazı önlemler alınmıştır. Örneğin kararın 4/a maddesi hükmü uyarınca ''Türkiye'ye döviz ithali serbesttir, hiçbir kayda tabii tutulamaz ve menşei araştırılamaz.'' Kanımızca bu düzenleme hukuk kurallarına aykırıdır. Çünkü ülkeye giren dövizin bazı durumlarda menşeinin araştırılması gerekebilir. Söz konusu döviz ne karşılığı hangi tür bir işlemle ülkeye getirilmiştir? Bunu yeni düzenleme ile araştırma olanağı ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Dışarıda yerleşik kişilerin Türkiye'de borsaya kote edilmiş menkul kıymetleri satın almaları serbest bırakılmıştır. Türkiye'de yerleşik kişilerin ise bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymet satın almaları ve bu kıymetlerin alış bedellerini yurtdışına transfer edebilmeleri serbesttir.

32 sayılı kararın 17. maddesi hükmü uyarınca Türkiye'de yerleşik kişilerin yurtdışından aynî ve nakdi ve gayri nakdi kredi sağlamaları da serbest bırakılmıştır. Ancak bu tür kredi alımları belli koşullara bağlanmıştır. Kredi işlemlerinde denetim kısa ve orta vadeli olmalarına göre değişmektedir. Bir yıldan kısa vadeli kredilerin izlenmesi ile ilgili kuralları belirleme yetkisi Merkez Bankası'na ait bulunmaktadır.

1989 yılı içerisinde ortaya çıkan iç ekonomik gelişmeler ve enflasyonun özellikle zorunlu tüketim maddeleri üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle alınan bir dizi önlemler sonucunda emisyon hacmi artmıştır. Piyasadan para çekmek ve bu suretle fiyat artışlarını durdurabilmek için başvurulan yeni yöntemlerden biri de başka bir adla konvertibiliteye geçiş olarak Türk halkına sunulmuş bulunmaktadır. Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı 32 sayılı karar konvertibiliteye geçişi sağlayacak özelliklerden yoksundur. Çünkü bu kararla döviz yönetim yetkisi Merkez Bankası'na verilmiştir.

Merkez Bankası özellikle 1989 yılında bazı oldu bittilerle karşı karşıya kalmış, bunun sonucunda para yönetimi yetkisini ve piyasada para dolaşımı üzerindeki etkisini yitirmiştir. Dolayısıyla döviz yönetim yetkisinin kullanımı sınırlı olabilecektir. Ekonomimizde var olan çok başlı yönetim sonucunda, ekonomiyle ilişkisi bulunmayan kişilerin almış oldukları kararların sonuçları emisyon hacminin giderek artmasına neden olmuştur. Bu artış, fiyat artışları üzerinde etkili olmaktadır.

Siyasal otoritenin temsilcileri tarafından yapılan tasarruf çağrısının olumlu sonuç vereceğini düşünmek doğru değildir. Çünkü tasarrufa çağrının etkili olabilmesi için tasarrufa çağrılan kişilerin tasarruf yapabilir özelliğinin bulunması gerekir. Oysa tasarrufa çağrılanlar üst gelir grubunda olanlar değil alt gelir grubunda olanlardır. Üstgelir grubunda olanlara yapılan tasarruf çağrısı 8-9 Ağustos kararlarında yer almaktadır. Bu karar gereğince yurtdışında ihracatçıların döviz bırakma oranı yüzde 20'den yüzde 30'a çıkartılmıştır. Ayrıca yurtdışına döviz transferi konusunda da serbesti getirilmiştir. Yani böylece Türkiye'de kazananlar birikimlerini yurtdışında da değerlendirebileceklerdir.

8-9 Ağustos kararları yurtdışına döviz çıkışını özendiren, buna karşılık yurtdışında ortaya çıkacak, fakat kaynağı hiçbir vakit araştırılamayacak olan fonların yüksek maliyetle ülkeye geri dönüşünü ve böylece sayıca belli olan bir kesime ekonomik egemenlik sağlayabilecek özelliğe sahiptir. Böyle bir kararın uygulanması Türk halkını daha da fakirleştirecek, gelir bölüşümünü daha da bozacaktır.

Yurtdışına servet transferi konusunda kararda yer alan düzenlemeler, Türkiye'de elde edilen fonların yurtdışına çıkarılmasına ortam hazırlıyor.

Türkiye ekonomisini, dış para birimlerini daha güçlü kılmak suretiyle yönlendirme amacına yönelik olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu bakanlığa ''istisnai olarak bedelsiz ithal izni verme'' yetkisi sağlanmıştır. (32 sayılı karar madde: 20) Bu yetki ithalat işlemlerinde özel maddi avantaj temin etme olanağını doğuracaktır.

Yurtdışına servet transferi konusunda kararda yer alan düzenlemeler Türkiye'de elde edilen fonların yurtdışına çıkarılmasına ortam hazırlamaktadır. Bu fonların bir bölümü dış kredi olarak Türkiye'ye geri dönebilecek, böylece yurtdışına fon aktarılmasına yasal olanak sağlanmış olacaktır. Bu durum ekonomide milli para hakimiyetini azaltacak, daha başka bir anlatımla Türk Lirası'nın her gün değer kaybeden bir ölçü birimi haline dönüşmesine neden olacaktır. Bu tür ekonomiler gittikçe fakirleşmeye mahkûmdur. ■

MARKSİSTLER TARTIŞIYOR

12-13 Ağustos'ta "Birlik" konusunu tartışmak üzere yurdumuz Marksistlerinin önemli bir bölümü biraraya geldi. Gencay Gürsoy'un yönettiği oturumlarda 60 kişi söz aldı. Sosyalist hareket açısından büyük bir önemi olan toplantıyı değerlendirmek üzere GÖRÜŞ'ün bu sayısında genişçe bir yer ayırdık. Bu genişlik "Nasıl bir parti?" soruşturmamızın bu ay yayınlanacak bölümünü Ekim ayına ertelememize yol açtı. 12-13 Ağustos toplantısı hakkında Gencay Gürsoy, Metin Çulhaoğlu, Umur Coşkun, Ahmet Ural'ın değerlendirmeleri ile Halil Berktay ve Çağatay Anadol'un toplantıda yaptıkları konuşma metinlerini okurlarımıza iletiyoruz.

Gencay Gürsoy: Sosyalist birlik mi sosyalist ayrışma mı?

İstanbul Mülkiyeliler Birliği'nin Kuruçeşme'deki lokalinde, 12-13 ve 19 Ağustos 1989 günlerinde yapılan toplantının, sosyalistlerin birliği yolunda bugüne dek atılan adımlar arasında başlıca iki ayırdedici özelliği vardı: Bunlardan birincisi, inisyatifin belirli bir ya da birkaç siyasal grubun damgasını taşımaması, ikincisi ise birlik sorununa oldukça farklı açılardan yaklaşan kişilerin ortak ürünü olmasıydı. Bunlara eklenebilecek bir üçüncü özellik ise, çağrıcıların böyle bir girişimin ciddiyeti ile bağdaşabilecek bir "ağırlığı" iyi kötü temsil edebilmeleriydi. Gerçi bu son sözünü ettiğim ağırlık, toplantının ilk yarım saati daha dolmadan, İşçi Birliği adlı bir derginin, Metin Ökkeş adlı yayın yönetmeninin "palyaçoluk", "burjuva kuyrukçuluğu" gibi veciz nitelemeleriyle hızla gramaj kaybetmeye başladıysa da, daha sonra kürsüye gelen Ertuğrul Kürkçü arkadaşımızın buralara dövüşerek geldiğimizi uygun bir ses tonu ile anımsatan konuşması, kayıpları yeniden dengelemekle kalmadı, ağırlığımızı hissedilir bir oranda artırdı. Bu arada, bedeninde geçmişinin soyluluğuna tanıklık edecek yara izleri bir yana, adam gibi bir hapislik ve işkence anamnezi bile bulunmayan benim gibiler de çaktırmadan bu taçlandırmadan nasibini almış oldu.

Yaklaşık 150 kişinin katıldığı ve 60'ın üstünde konuşmanın yapıldığı toplantının beklenenin üstünde ilgi gördüğü, bugüne dek ulaşılamamış bir ölçülülük içinde sürdürülebildiği söylenebilir.

Yaklaşık 150 kişinin katıldığı ve 60'ın üstünde konuşmanın yapıldığı toplantının, beklenenin üstünde bir ilgi gördüğü, tartışmaların tek boyutluluğuna ve yer yer sığlıktan kurtulamayan içeriğine karşın, kavgaya dönüşmeden, bugüne dek ulaşılamamış bir ölçülülük içinde sürdürülebildiği ve tasarlanan asgari hedefe hiç olmazsa biçimsel yönden yaklaşıldığını söyleyebilir, bileşimi üzerinde bazı tereddütlerin dile getirilmesine karşın, tartışmaları örgütlemek üzere 37 kişilik bir grup oluşturulduğunu memnunlukla kaydedebiliriz. Ancak bana öyle geliyor ki, bu başarının anahtarı sayılabilecek, yukarıda sıraladığım nitelikler arasında yer alan, çağrıcıların heterojen yapısı ve birlik sorununu ele alıştaki değişik yaklaşımları, toplantının aynı zamanda zaafının da kaynağı oldu. Bu zaaf toplantının asıl amacının netlik kazanmamasına, birlik konusunda beslenen niyetlerden hiç olmazsa bir kısmının örtülü kalmasına yol açtı. Çağrıcılardan, benim de içinde bulunduğum kimilerince sadece koşullar böyle gerektirdiği için değil, böylesi daha doğru olduğu için vazgeçilmez sayılan bu çok renklilik özelliği, çağrı metnine ".. Sosyalistlerin örgütsel birliği, program ve **demokratik merkeziyetçilik temeli üzerinde eğilim farklılıklarını meşru kabul eder"** gibi oldukça silik ve biraz gölgeli bir ifadeyle girebilmiş olmasına karşın, toplantıya katılanların bir bölümü için, girişimin demokrasi anlayışının boyutları bakımından anlamlı bir ipucu sayılmış ve katılımı bir oranda artırmıştı. Metnin kaleme alınışında hazır bulunanların anımsayacakları gibi, son dakikada benim ısrarım üzerine kabul edilen "eğilim farklılıkları" ibaresi, bu tezi kesin olarak reddeden uçtan gelen karşı ısrar üzerine "demokratik merkeziyetçilik temeli" ibaresi ile, sözde dengelenmek istenmişti. Marksist bir partide bu iki yaklaşımın yan yana var olup olmayacağı tartışmasını şimdilik bir yana bırakalım.

Toplantı boyunca,hemen hepsi sol dergiler çevresindeki arkadaşlar tarafından yapılan 60'ın üstündeki konuşmanın çok büyük bir çoğunluğu, çağrı metninde "meşru" kabul edildiği ifade edilen "eğilim farklılıkları"nın, ayırdedici sınırlarını ustaca(!) alıntılar yaparak tanımladıkları ortodoks Marksist-Leninist çerçevenin sadece içerisi için geçerli olduğunu var sayıyordu. Bir konuşmacı bu geçerliliğin temel ilkesini şöyle tanımlıyordu: "Ancak birlik platformunda **asla** tartışmak istemeyeceğimiz temel ilkeler var. Bizce sosyalistlerin birliği genel olarak Marksist teori, özel olarak da ülkedeki sınıf mücadelesi açısından **devrimci şiddetin işlevi ve önemi konusunda tereddütlerin bulunduğu ortamda tartışılamaz**". Gerçi ancak tek ayak üstünde ve "silah omuzda" durulabilecek bu alan içinde, sarışın ya da esmer, kısa ya da uzun boylu Marksist Leninistler dışında ne gibi farklılıkların meşru kabul edildiği ortaya çıkmıyordu ama hiç olmazsa çizginin ötesinde kalanlar için de, "Devrimci Blok", İşçi Birliği, "Devrimci Cephe" gibi yaşama alanları vardı. Aynı konuşmacı bu mekândaki meşruiyet alanını ise şöyle tanımlıyordu: "Devrimci Blok, burjuva devleti devrim yoluyla parçalama perspektifine sahip herkese açıktır. Bu ilke esas kalmak üzere somuta ve ayrıntıya ilişkin her şey tartışılabilir".

Demek iç halkaya girebilmek için bizim çağrı metninde sıralanan ve kimilerince çok sert bulunan ilkeler ne kelime, "burjuva devleti devrim yolu ile parçalama perspektifi" bile yetmiyordu, "devrimci şiddetin işlev ve önemi konusunda tereddütleriniz" de bulunmayacaktı.

Kendisini haksız yere "şirretlik"le suçlayan çok sevimli bir genç arkadaş, anımsadığım kadarıyla Hegel'in uzaydaki vertikal postürünün 180 derecelik dönüşleri ve toplantıda bulunmayan Murat Belge ile ilgili teorik açıklamalara dayanarak adlarını sıraladığı bazı arkadaşların "reformist" oldukları sonucuna vardı, onların salonu terketmelerini ve "devrimcileri" rahat bırakmalarını istedi. O sırada toplantıya başkanlık eden ve ismi diskalifiye edilenler sırasında bulunmayan bendenizin, konuşmacıdan salonu terketme izni istemesi üzerine patlayan kahkahalar bu keskin sınıflamanın etkisini biraz hafifletti ise de, daha sonra söz alan bir arkadaş kendisinin, bir başkası ise üyesi olduğu partinin hiç de reformist olmadığını kanıtlamak üzere uzun uzun gerekçeler sıralamak zorunda kaldı. Böylece başlayan reformizm-devrimcilik tartışması, iki uzun gün boyunca toplantının ekseninden uzaklaşmadı. Görmüş geçirmiş bir iki arkadaş dışında, hemen her konuşmacı "birlik bize benzerlerle olur", "aynılar aynı, gayrılar gayrı", "Marksist olanlarla olmayanların birlik sorunu yoktur", "farklılaşmış olanları birleştirmek hayaldir" gibi formülasyonlarla, birleşmenin değil ayrışmanın gerekliliğini dile getirdiler. Bu koroya çağrıcıların bir bölümünün da katılması, durumu daha da karmaşık hale soktu. Bunlardan birinin "devrimcilerle reformcuların aynı parti içinde birleşmelerinin sadece yanlış değil aynı zamanda tehlikeli de olacağın." ileri sürmesiyle toplantının adı fiilen değişmiş oldu: "Sosyalist Ayrışma".

Peki nasıl ayıracaktık reformistlerle devrimcileri? Ortada henüz ak koyunla kara koyunu ayırdedecek "er meydanı" bulunmadığına göre hangi ölçütü kullanacaktık? Siyasal parti ve grupların programlarına bakarak böyle bir seçme yapmamızın olanağı yoktu. Çünkü hepimiz, Türkiye'de ve dünyada Marksistlerin büyük bir ideolojik harmanlanma süreci yaşadığını kabul ediyorduk. Nitekim aramızda en çok tartışılan ve yayınladığı programı hepimizce geri ve yetersiz bulunan TBKP bile bizim toplantının başladığı gün yaptığı açıklamada "Dünden farklı olarak TBKP, bugün çok geniş Marksist çevrelerin aynı örgüt içinde birarada bulunmasını olanaklı görüyor.. Yasal bir komünist partisinde birleşmek amacı etrafında biraraya ge-

lebilecek bir parti, grup, çevre ve kişilerin başlatacakları ortak bir girişim eliyle, herkesin eşit haklarla katılabileceği ve kurulacak partinin politika ve **Marksizm anlayışı, program ve tüzük** sorunu, partinin nasıl ve ne zaman kurulacağı konusunda, ülke çapında geniş bir tartışma örgütlenebilir'' deniliyordu (Cumhuriyet 12.8.1989) ''Yasal bir komünist Partisi'' ibaresinin bugünkü fiili yasal çerçeve dikkate alındığında, kendi içinde çelişik olduğu gerçeği bir yana bırakılırsa, bu açıklama sanki tam da bizim çağrımızı yanıtlamak üzere kaleme alınmıştı. Samimiyeti ve perde arkasındaki gelişmeler ne olursa olsun bu böyleydi. Ayrıca toplantıda TBKP'li arkadaşlar, bizim çağrı metnine esas olarak ''evet'' dediklerini açıkça dile getirmişlerdi. O halde bu gelişme bizi memnun etmeliydi. Birlik yolunda önemli bir adım atılmıştı ve sıra şimdi sol hareketin başlıca ayaklarından biri olan ve bugüne dek yaptığımız çağrılara, kendi iç sorunlarını gerekçe göstererek katılmayan Dev-Yol ile diyalog kurmaya gelmişti. Fakat durum çağrıcıların bazıları tarafından hiç de böyle değerlendirilmiyordu. Girişime başlayan 18 kişinin heterojen yapısı bazılarımızca, amaçlanan birlik modeli için de geçerli, olumlu bir özellik sayılırken belki bazılarımız için başlangıçta tabloya uygun düşen bir görüntüden ibaretti. Ya da asıl amaç daha önceden iyi kötü belirlenmiş bazı siyasal çizgileri içine alan bir birlik arayışıydı ve metinde sıralanan ilkelerin buna hizmet edeceği varsayılmıştı. Nitekim bu ruh hali içindeki arkadaşlardan bazıları, devrimcilik meşrebine siyasal açıdan uygun düşse de, moral açıdan bence aykırı olan bir yöntemle, TBKP'lileri köşeye sıkıştırmaya ve ifade ettikleri katılma eğilimlerinden caydırmaya çalışmışlardı. Daha da vahimi, bunu yaparken siyasal yandaş kabul ettikleri görüşlerin temsilcilerini, örneğin yukarıda alıntı yaptığım ''... bizce sosyalistlerin birliği... devrimci şiddetin işlevi ve önemi konusunda tereddütlerin bulunduğu bir ortamda tartışılamaz'' diyenleri aramıza katılmaya çağırmışlardı. Böylece, yeterli katılımın sağlanmasına ve ''bütün sosyalistlere açık bir dizi tartışma toplantısı'' düzenleme hedefine yaklaşılmasına karşın, ortak metnin içeriğindeki asıl hedefe giden yolda, şimdiden berraklaştırılması ve aşılması gereken anlaşmazlıklar ortaya çıkıyordu: Bu hedef, ''bu ilkeler doğrultusunda, ama bununla birlikte, bu ilkeleri kısmen ya da tamamen katılmayan sosyalistleri dışlamaksızın, çalışmalarımızı örgütlü sosyalist kesimlere, örgütlerarası mekânda yer alan sosyalist kişi ve gruplara ve en geniş sosyalist kamuoyuna açılarak, **birlik amacına katkıda bulunmak üzere, aynı amacı besleyenlerle birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri düzenleyerek,** sonuç alınıcaya kadar sürdürmek zorunludur'' şeklinde formüle edilmişti. Metinde sıralanan ilkeleri ''kısmen ya da tamamen'' reddedenlerle bile tartışmayı öngördüğümüz, dolayısıyla tartışmalar sonunda ilkelerin yeni bir sentezi üzerinde anlaşabileceğimiz zımnen kabul edilmişken (aksi halde tartışma talebi abes olurdu), daha baştan bu ilkeler doğrultusunda tavır belli eden, birlik amacını (rezerv koymaksızın) paylaştığını açıkça ifade eden çevre ve kişileri dışlamaya çalışmak, bunun tam tersi tavır gösterenlere ise çağrıda bulunmak aşılması gereken bir çelişkidir. Ya bu yaklaşım değişir ya da bu metin değişir. ■

Metin Çulhaoğlu: Sağırlıktan çıkış için iyi bir başlangıç

12-13 Ağustos toplantısı üstüne en genel düşüncem şu: Son zamanlarda, olumluluklar ile olumsuzlukların böylesine anlamlı ve ''diyalektik'' bir bütünlük oluşturduğu bir başka toplantı anımsamıyorum...

Yukarıdaki saptamanın kendisi, son tahlilde bir olumluluğa işaret eder bence. Çünkü bu, gerçekleştirilen toplantının Türkiye sol hareketinin gelişiminde bir yere oturabildiğini, daha doğrusu ait olduğu bütünü büyük ölçüde yansıtabildiğini gösterir. Toplantıda şu ya da bu önemli grubun yer almaması nedeniyle Türkiye solunun profilinin eksik kaldığını sanmıyorum. Sosyalistler olarak elimizde olan, içinde bulunduğumuz durum budur.

Başlarken dile getirdiğim düşünceyi açmak isterim. Örnekleri sıralıyorum: Herkesin başka herkesi ''Marksist'' görmesi güzeldir; ama bu biraz da herkesin kendine bir parça güvensizlik duymasının sonucu değil midir? Mangalda kül bırakmayıcı bir devrimci retoriğin hâlâ aşılamamış olması bir olumsuzluk sayılabilir; ama böylelerinin pek az yandaş bulması, dahası kendilerinin de eleştirdikleri nesneden tam bir kopuşu göze alamamaları bir olumluluk değil midir? Türkiye solunun çok daha gerçekçi konumlara yönelmesi iyidir; ama bugün gerçekçi konumla düpedüz reformist konum arasında net ayırım çizilmesinde zorlanılması bir zaafı göstermez mi? Olumlulukların olumsuzluklara, olumsuzlukların da olumluluklara işaret ettiği bu sistemin örnekleri çoğaltılabilir. Ama sanıyorum meramım yeterince anlaşılmıştır.

Toplantıya ilişkin olarak dikkat çeken, en azından benim dikkatimi çeken noktalardan biri, toplantı çağrısına temel olan metnin, yani deklarasyonun hemen hemen hiç tartışılmaması, eleştirilmemesidir. Bunu oldukça anlamlı buluyorum. Bence bu veri, sözde ''solda'' yer alanların kendi adlarına deklarasyonu aşan bir radikal sistematiği kurmaktan hayli uzak olduklarını; buna karşılık ''sağda'' yer alanların da ''yeni düşünceyi'' böyle bir deklarasyonla boğuşmayı göze alacak ölçüde içselleştiremediklerini gösterir. Emin olun, bununla kimseyi küçümsemek istemiyorum. Söylemek istediğim şu: Deklarasyon, tüm kısalığına ve kimi açılardan yetersizliğine karşın, en azından bir yanda ''ustaların getirdikleri bellidir'' türü bir söyleme, öte yanda da örneğin TBKP programına göre çok daha derleyici ve köprü kurucu bir içerik taşımaktadır. Başka deyişle eğer aynı deklarasyon Türkiye solunun çeşitli kesimlerinin katılımıyla açılıp ayrıntılabilirse, benim kanıma göre gerçek çocukluk hastaları ile gerçek reformizmi gerçekten teşhis edip kendi köşelerinde bırakan bir derleyiciliği sağlayabilecektir. Çok zorlu bir uğraş da olsa, bence bundan sonra yapılması gereken budur.

12-13 Ağustos toplantısında **Gelenek** adına yaptığım konuşmada biri güncel, öteki ise belki daha uzun vadeli iki kritik noktaya işaret etmeye çalıştım. İlki, ''Marksist solun birliği'' ile yasal parti arasındaki ilişkileri konu alıyordu. Burada, özel bir endişemi açıklıkla dile getirmek isterim. ''Marksist solun birliği'', maksimalist beklentilerden arınmış olma koşuluyla, konulabilecek en sağlıklı ve derleyici hedeftir gerçekten. Bunda en küçük bir tereddütüm yok. Ne var ki, böyle bir hedefin kovalanmasında şu ya da bu düzeyde örgütlenmeye yönelik girişimlerin büsbütün bir yana itilmesi, hemen olmasa bile zamanla bu girişimi cansızlaştırarak, itibarsızlaştıracak ve en kötüsü başka girişimler karşısında silahsız bırakacaktır.

Türkiye'de sosyalizmin ana akımlarından birinin, hiç ya da pek az yasal parti deneyimine sahip bulunması bence büyük bir talihsizliktir. Çok açık söylüyorum, söz konusu kesimin bir eksikliğidir de. Bu eksikliğin rasyonalize edile edile anlamsız bir kimlik kartı haline getirilmesinden de korkuyorum doğrusu. Toplantıda, bu korkumu giderebilecek değerli bir yoruma tanık olduğumu da hemen ekleyeyim: Sanıyorum **Yeni Öncü** çevresinden bir arkadaşım ''şunlar şunlar yasal parti isteklerini içini doldura doldura, gerekçeleriyle anlatıyorlar; bunun karşısına yalnızca 'ustalar şöyle der' türü bir gerekçeyle çıkamayız'' demişti. Umarım bu sağduyu daha da geliştirilir. Ya yasal parti fikrine daha sıcak bakılır ya da öylesine tutarlı gerekçelerle karşı çıkılır ki, bize de bunları benimsemekten başka iş düşmez...

''Marksist solun birliği'', maksimalist beklentilerden arınmış olma koşuluyla, konulabilecek en sağlıklı ve derleyici hedeftir gerçekten.

Toplantıda çok kısa olarak değinebildiğim ikinci nokta ise, uzun döneme ilişkindi. Açıkçası, bu da bir endişe. Diyelim Türkiye'ye ilişkin bir sosyalizm projesinin ''eksik kalmamasına özen gösterilen'' demokrasi boyutunun, burjuva ideolojisinden, liberalizmden alınan kavramlar ve kategorilerle doldurulmaya çalışılması... Hiç saklamıyorum: Bu eğilim bugün Türkiye solunun önemli kesimlerini de etkisi altına almıştır. Durumu çaresiz, davayı kaybedilmiş görmüyorum elbette. Yapılması gereken ''sosyalist demokrasi'' kavramının, bir almaşık olarak her yönüyle geliştirilmesi ve netleştirilmesidir. Bu işte eksik kalındığı sürece, farkında olalım olmayalım, burjuva ideolojisinin özellikle demokrasi fikri ve demokrasi uygulamalarına ilişkin kategorileri çoğumuzu esir alacaktır.

Son olarak bir noktaya daha dikkat çekmek istiyorum. Konuşmalarda özel olarak Türkiye'nin ekonomik-politik-ideolojik konjonktürüne ve buradan hareketle yapılabilecek projeksiyon denemelerine verilen yer son derece azdı. Bunu da büyük bir eksiklik olarak görüyorum. Üstelik bu eksiklikte, ''olumluluklara götürücü'' herhangi bir dinamik de bulamıyorum ne yazık ki. Anlamakta gerçekten güçlük çekiyorum: Türkiye kapitalizminin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarındaki bunalım dinamiklerine eğilmeden, belki de bunlara ilişkin herhangi bir fikir sahibi bile olmadan nasıl ''reformist'' ya da ''radikal'' olunabilir? Buradan hareketle bir sonuca daha ulaşmak mümkündür sanıyorum: ▶▶

Türkiye'de solun "reformist" denilen kesimi de, kendilerine "devrimci" diyenler de, henüz yalnız ve yalnız "kitap yorumu" anlamında, yalnızca klasiklerin "klasik" ya da "yeni" yorumları bağlamında "devrimci" ya da "reformist" olabilmektedirler! Türkiye'deki Marksizm tartışmalarına skolastik bir görünüm veren de budur. Ve çok açık söylemek gerekirse bugün Türkiye solu Marksist klasiklere nüfuz anlamında ileride olsa bile, ülkenin özgün sınıf dinamiklerini dikkate almada, örneğin 1968-71 dönemi tartışmalarının gerisindedir.

Bu noktaya özel bir nedenle değinme gereği duydum. 12-13 Ağustos toplantısı ile gelinen noktanın daha sonrası için örgütlenmesi ve çalışmaların sürekliliştirilmesi düşünülüyorsa, bu çalışmaların önemli bir bölümü mutlaka Türkiye'ye ilişkin sınıf çözümlemeleri olmalıdır. Kendi adıma, şu çok sözü edilen "devrimcilik-reformizm ayrışması"nın da en net çizgileriyle, ancak bu çözümlemelerin sağlayacağı açıklıkla, belirebileceğini sanıyorum. ■

Ahmet Ural: Birlik hem gerekli hem olanaklıdır!

Ertuğrul Kürkçü bir keresinde "ülkemiz sosyalistleri tarih önünde konuştukları zaman yalan söyleyebiliyorlar" demişti. Kendisine son derece hak verdiğimi teslim etmeliyim. Ülkemiz sosyalist solunda **imaj adamları** oldukça fazla. Kendilerine bir imaj kuruyor sonra da bunun içini doldurmaya çalışıyorlar. Bu, çoğunlukla onları gerçekle çelişkiye düşürdüğü gibi, aynı zamanda esnekliği de ortadan kaldırıyor. Genellikle onlara ait imajla kendileri arasında büyük fark oluyor.

Yürütülecek tartışmanın ekseni "Nasıl bir sosyalizm?" tartışması olmak zorundadır.

'Birlik Deklarasyonu' başından beri tüm gücümle desteklediğim bir sürecin ve çalışmanın ürünü olarak ortaya çıktığında, imza sahiplerinin bence başardıkları en önemli şey, yukarda işaret ettiğim problemden uzak bir ortam yaratabilmeleriydi. 12 Ağustos toplantısı da bu doğrultuda atılmış çok daha ileri bir adım sayılmalıdır.

Açık ki herkesin, birden "kültür değiştirip" deklarasyoncuların tavrına ortak olması beklenemezdi. Toplantıyı ve deklarasyonun mantığını anlamadıklarından emin olabileceğimiz bir kesimin, önyargılı tutumunu önceden hazırlayıp toplantıda okumuş oldukları yazılı metinlerde görmek olanaklıdır. İşçi sınıfını ve Marksizmi umdelerine almış olarak konuşan ve bu "gerçeğin" hepimizce kabulünü isteyen söz konusu azınlık, toplantıyı, çağrı sahiplerini ve katılımcıları hakaretamiz bir dille payladıklarında belli ki kendileri de toplantının sonundaki tavırlarının çok farklı olabileceğini kestiremiyordu. Şunu unutmamak gerekir, 'Birliğin gereği ve imkânları' üzerine tartışma yürüten "örgütlü" sosyalistlerin toplamından daha kalabalık, "örgütlü" merkezlere güvensiz ve devrimci mücadeleyi sürdürmekte kararlı bir kitle söz konusudur. Örgütlü olduklarını iddia edenlerin olanaklarını birlik doğrultusunda bir tartışmayı örgütlemek için kullanmaları belki de yıkılmış güvenin yeniden kurulması için bir ilk adım olacaktır. Ayrıca birliğe inansın ya da inanmasın herkesin sözkonusu kitle karşısında sorumlu olduğunu tartışmasız kabullenmesi gereklidir.

Bugün, genç kuşağın birkaç parlak temsilcisi dışında 57'lilerden başlayıp geriye doğru giden bir topluluk olarak tartışıyoruz. Bu bir gerçeğin fiilen saptanmasıdır. Genç kuşak sosyalizme kazanılamamıştır. Üç dört kuşak nihayet sertçe çarptığımız 12 Eylül duvarının dibinde geniş bir muhasebenin zorunluluğunu hissediyoruz. Bu en azından gelecek kuşaklar karşısında duyacağımız bir başka sorumluluktur. Onlara hiç değilse bir mirasın sağlıklı olarak devredilebilmesi bizi ilerde utanmaktan kurtarabilir. Ve akıllı davranıldığında kazanabileceğimiz çok daha fazla şeyin olduğuna inanıyorum.

Gelelim gündemimizi oluşturan soruya: "Birlik olanaklı ve gerekli midir?" Bu konudaki görüşlerimi açıklamadan önce şu üç manşetin bizlere ne hatırlattığını sormak istiyorum: "Bütün iktidar Sovyetlere", "Ekmek ve demokrasi", "Kriz". Çoğunlukla 1900'lerin ilk çeyreğinin çok tanıdık cümleleri bunlar. Oysa ben bu manşetleri 1989 yılından alıntılıyorum. İlk manşet bu yıl Urallar'ın kuzeyinde Kemi Otonom Cumhuriyeti'nin Pechara kömür bölgesi işçilerinin Sovyet hükümetine sundukları dört maddelik taleplerden birincisi. İkincisi Tiananmen meydanında tank ve kurşunlarla ölen 7000 kişinin son sloganlarından. Üçüncü manşet ise "sosyalist" ülke liderlerinden sıkça duyduğumuz bir saptama... Bunları şimdi yorumlamak gerekli değil. Ancak açıkça görüldüğü gibi sosyalizm son derece ciddi ve hepimizi şaşkına çeviren bir dönem geçiriyor. Binlerce yıl kitlelerin haksızlık, adaletsizlik, eşitsizlik karşısında duydukları öfkeyi ve aradıkları umudu, ilk kez gerçekleşebilir ve dünyevi olarak yanıtlayabilmiş olan Marksist ütopya bugün parçalanıyor... Kapitalizmin ve kısmen "varolan sosyalizmlerin" insanlığın doğal kaynaklarına yöneltttiği yıkıcılık, insanlığı ve gezegenimizi ölümün eşiğine getirdi. 'Ya barbarlık içinde çöküş ya sosyalizm' sözü bir öngörüden öte artık güncel bir anlam taşıyor.

Kapitalizm denen bataklığı kurutmak için yola çıkanların üzerine çamur sıçraması, hatta, çamura batması olasıydı. Bundan dolayı telaşa kapılmamalıyız. Ancak bazılarının tüm bu olan bitenler karşısındaki aşırı rahatlığı da doğrusu asap bozucu...Peki durum gerçekten umutsuz mu? Marksizm eskidi mi? İşçi sınıfının 'veda mektubu' gerçekten Gorz'un çekmecesinde mi?

Kimse bu kurgulara inanmamızı beklemesin. Bugün Marksist devrimcilik on kat daha gerekli ve geçerlidir. Marksist ütopyanın kurulması da on kat daha gerçektir. Biyoteknoloji, mikroelektronik, iletişim teknolojisi, otomasyon daha birçok şey, sınıfsız bir topluma geçişin olanaklarını on kat, yüz kat artırmış, Marksizmi devrimci bir tarzda ele almayı on kat daha zorunlu kılmıştır.

Tüm bunlardan dolayı yalnızca reformizmle ayrışmakla kalmamak, devrimci kanatta da devrimciliğin anlamını tartışmak zorundayız. Bu ülke radikal olan, ancak yerleşik değerlerle müthiş bir uzlaşma içinde yaşayan sosyalistlerle dolu. Oysa bugün, her zaman olduğundan çok daha fazla, gelecek topluma ait fikir ve tasarılarımızı bugünkü faaliyetinde içselleştirmiş gündelik yaşamı devrimcileştirebilen bir siyaset tarzına gerek var.

Sonuç olarak bugün, birlik hem zorunlu hem de olanaklıdır! Ancak birlik sorununun çözümünün yasal ya da yasadışı parti vb. tartışmalardan geçmediğini görmek gerekir. Bu kadar önemli ve tarihsel sorunların aşılabilmesi için yürütülecek bir tartışmanın ekseni "Nasıl bir sosyalizm?" tartışması olmak zorundadır. Birçok güncel sorunun çözümü de sosyalizm anlayışları temelinde yürütülecek bir tartışmada elde edilebilir.

Aceleci olmamalıyız, her adımın hakkını vererek ve sindirerek ilerlemek gerekir. Şimdi önemli olan bu tartışmayı örgütlü biçimde en geniş kitleye ve coğrafyaya yaymak ve bu olumlu atmosferi onlara da taşımaktır. Toplantıya katılan ve toplantı hakkında olumsuz önyargılar taşıyan arkadaşlar, çağrı sahipleri ve onları destekleyenlerin sorumsuz, kendilerinin ise sorumlu davrandıklarını ileri sürdüler. Bence doğru olan tam tersidir. Bugünün Dünya/Türkiye tablosu karşısında birlik istemek ve böylesi güç bir süreci gerçekleştirmek için adım atmak iki misli daha sorumluluk isteyen bir davranıştır. Gerçek sorumsuzluk ise sosyalistlerin birleşmesinin olanaklarını hep birlikte bir tartışma içinde aramaya çalışanların girişimlerine destek olmamak ve bu özgüveni hissetmemek olacaktır. ■

Halil Berktay[1]: Özgür insanların partisine adım adım

Öncelikle belirteyim ki, bu toplantının çağrıcısı olan ve ayrıca, bir deklarasyonun altında imzası bulunan 18 kişi adına değil, sadece kendi adıma konuşacağım. Peki, ben kimim? Bu soruya cevap ararken, benden önce söz alan bazı çok devrimci (!) arkadaşların konuşmalarında, kendimi buluverdim: Onların deyimiyle ben "reformcu bir palyaço"yum. Gene onların deyimiyle, "işçileşememişlik"-ten gelen ve "işçileri zehirlemeyi" amaçlayan bazı "burjuva" fikirlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.[2]

Birinci fikrim şudur: Biz bu birlik sorununun çözümünü, başka tarihsel zaman ve mekân dilimlerinin teorisinde, kitaplardaki alıntılarda, şu ya da bu büyük devrimin pratiği içinde şekillenmiş öncü partilerin ideal özelliklerinden soyutlama yoluyla sıralanan reçetelerde vb. bulamayız, bulamayacağız. Ama Türkiye'nin somut özelliklerinden ve Türkiye solunun bugünkü bunalımının çözümlenmesinden gidersek bir şeyler yapabiliriz.

Marksizmin ruhu, somut şartların somut tahlilidir. Bunu akılda tutarak, duvarları devrimci lafazanlık ile örülmüş fikri ghetto'lardan çıkabiliriz ve çıkmalıyız.

İkinci fikrim, bu yöntemsel ilkenin uzantısında yer alıyor. Niçin birlik? Çünkü bugün halktan kopukluğumuzu aşmanın başka yolu yoktur. Geniş kitlelerle birleşmeye giden, görece geniş ve ferah bir yol açmak için, önce, birleşik, büyük, prestijli bir cazibe merkezi yaratmak zorundayız. Benden önce konuşan bir arkadaş, "birlik sorunu, sosyalist hareket ile işçi sınıfının birliği sorunudur" dedi. Hayır, ilk ağızda bu değildir. Önce, bugün dağınık ve parçalanmış durumdaki sosyalist akımların ve kadroların birliği; sonra ve bu sayede, işçi sınıfına ve diğer emekçi kitlelere giden yolun açılması -bu iki moment birbirine karıştırılmamalıdır. "Birlik sorununu işçi sınıfı **içinde** çözmek", "emekçi önderlerini **kazanarak** çözmek", "önce işçi sınıfına gidelim, **orada kuvvet toplayalım** ve bu kuvvetleri birleştirelim" demek, bu doğrultuda partiyi de "işçi sınıfı **içinde çalışan** yuvarların birliği" olarak tanımlamak, pratikte hep, mevcut yapılarla ve birbirimizle rekabet içinde sınıfa gitme çabasını sürdürmek anlamına geliyor. Bu, arabayı atın önüne koşmaktır; küçüklük ve parçalanmışlık fasit dairesini bu yolla kıramayız. İşçi mücadelesinin birleşik bir önderliğe olan ihtiyacı, kuşkusuz bizim birlik uğraşımızı çevreleyen, olumlu bir baskıdır üzerimizde. Bundan bir itilim alarak, bu sorunu sosyalist akımlar, kadrolar, kişilikler olarak bizler çözeceğiz, çözmek zorundayız.

Üçüncü fikrim de şu: Gene aynı somut şartların somut tahlili ilkesinden hareketle, birlik **partili birlik, yasal partili birlik** olmak zorundadır. Birliği zorunlu kılan nedenler, yasal bir sosyalist mücadeleyi de zorunlu kılıyor: Halka başka türlü ulaşamayız. Çünkü bugün Türkiye'nin geniş kitleleri, siyaset olarak, sadece bildiğimiz, yasal, partili mücadeleyi ciddiye alıyorlar. Bu perspektif, Türkiye'nin çetin mücadelelerden geçeceğini dışlamaz. Hakim sınıfların niteliği hakkında hayal kurmak sözkonusu değildir. Kendimizi savunmaya, halkı savunmaya muhtaç olduğumuz sert konjonktürler, boy ölçüşmeler hep olur. Bütün mesele şudur: Biz bu savunmayı da en iyi, yasal siyaset sahnesinde sonuna kadar yer alarak ve bu sayede geniş kitlelerle birleşerek, becerebiliriz. Aynı zamanda, yasal siyaset sahnesinde sonuna kadar yer alarak, bugünkü güdük ve sınırlı yasallığı -ona mahkûm olmaksızın- zorlayıp genişletebilir, halkın gözünde meşruiyeti esas alan bir mücadele çizgisini geliştirebiliriz.

Türkiye'nin tarihsel özgüllükleri nedeniyle, bu olanak mevcuttur. Olanak mevcutsa, onu kullanmak zorundayız. İktisat diliyle, "üretim imkânları eğrisinin içinde değil, üzerinde" üretim yapmak zorundayız. Nasıl bir parti düşlüyorum, biliyor musunuz? Bugünlerde Herkül Millas'ın **Tencere Dibin Kara** kitabını okuyorum, Türk-Yunan ilişkilerini konu alan. Marksist jargonun m'si ve j'si yok bu kitapta. Teorik bir elit için değil, daha sıradan bir okur-yazar tipi için yazılmış. Bununla beraber, derin bir Marksizmi var: Kendi seçtiği **bir** alanda, burjuvazinin ideolojik hegemonyasının **bir** dalını kırmayı, milliyetçiliğin yerine evrenselci, demokratik insanlık değerlerini ikna edici bir tarzda geçirmeyi başarıyor. Ben şunu iddia ediyorum: Bunun gibi 1 değil 1000 kitabımız olsaydı bir dizi konuda, demokratik bir siyasal kültürün inşası doğrultusunda, ustaca yazılmış; sosyalizm yüzde 2 değil, yüzde 20 oy alma durumunda olurdu Türkiye'de -oy almayı her şey saydığımdan değil; bu örnekle, yüzde 20'ye tekabül eden bir ideolojik hegemonya alanı ve tarihsel bloku olabileceğini, ülkenin kaderine o ölçüde müdahalede bulunabileceğini kastediyorum. İmdi, olanca gücümüzü konsantre etmeden, örgütlü sosyalizm alanından uzaklaşmış bütün potansiyeli tekrar oraya çekmeden, sosyalizmin aydınlarını bir kere daha dar anlamda "parti propagandası"nın değil, kendi özgül alanlarında evrenselci ve demokratik değerlerin savunusunun coşkusuyla doldurmadan, böyle bir ideolojik hegemonyayı inşa edebilir miyiz? Çok açıktır ki bizim, böyle bir görevin üstesinden gelebilmek için, **geniş ve kitlesel bir emek, demokrasi ve sosyalizm partisi**'ne ihtiyacımız var. Ve bu parti kendi içinde de demokratik olmalı, **özgür insanların partisi** olmalı, **demokratik bir siyasal kültürün partisi** olmalı, bu yolla halkımıza sosyalizmin aydınlık çehresini yeniden sunmalıdır.

Son olarak: Bunu hep birlikte, **adım adım** yapabiliriz. Sosyalistlerin birliği için geçmişte de çağrılar ve toplantılar yapıldı, ama güdük kaldı genellikle. Niçin? Bunun, şartların yeterince olgunlaşmaması kadar, "bir seferlik" çağrılarla yetinilmesi ve "haydi, hemen kuralım" tavrının yer yer kuvvet gösterileriyle, manipülasyonlarla dayatılmasından ileri geldiğini sanıyorum. Aynı hataları tekrarlamamalıyız. Bizim, uzun, sabırlı, kuvvet gösterilerini değil iknayı esas alan bir süreci birlikte yaşayarak karşılıklı güveni tesis etmeye ihtiyacımız var. Bugün, yasal sosyalist mücadelenin esas olduğunda teorik açıdan tam netlik sağlamamış arkadaşlarımız olduğu gibi, bu yöndeki kendi özel süreçlerini tabanlarını dağıtmaksızın derinleştirmeye ihtiyaç duyan, kendi kafası olgun ve net arkadaşlarımız da var. Bazı akımların özel sorunları var. Bütün bunlara karşı anlayışlı olmalıyız. Birbirimizden kopmamaya çalışmalıyız. Burada, en önemli tuzak olarak önümüzde "devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" tezi durmaktadır.[3]

Parti kendi içinde de demokratik olmalı, özgür insanların partisi olmalı, demokratik bir siyasal kültürün partisi olmalı.

Onun için ben, bu toplantıdan başka bir hedefle değil, **aramızdaki diyaloğu kurumlaştırarak** çıkmamızı savunuyorum. Bugün için bu, yeterli ve akılcıdır. Bu konudaki somut önerimi, yarın yapacağım. ■

1) Yazılı metin, Görüş dergisi için, elimdeki notlardan ve hatırımda kalanlardan derlenmiştir.

2) Toplantıda bu tür suçlamalar sadece bana değil, birlik isteyen herkese ve özellikle toplantının çağrıcılarına karşı yapıldı. Bazı arkadaşlar buna çok kızdılar. Ben ise şunu düşündüm: Bu konuda esaslı bir eğitimden geçmişim, Sosyalist Parti içinde. SP'nin muhafazakâr yöneticileri, iyice bağışıklı kılmışlar beni, psikolojik teröre karşı. Özellikle Doğu Perinçek, hiçbir küçük derginin hiçbir genç yöneticisinin yapamayacağı kadar eksiksiz bir cephanelik oluşturmuş (ve üzerimize ateşlemiş), "devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" teorisi doğrultusunda. Galiba onun için kılım kıpırdamıyor... Kendilerine teşekkür borçluyum.

3) Her biri ayrı ayrı bu teoriyi savunan bir yığın yuvar var. Hepsi kendi "Marksist-Leninist"liklerinden çok eminler; ayrıca, "başka ML'lerle birbirlerini zaten bulacaklarını", onun için "böyle sahte birlik platformlarına ihtiyaçları olmadığını" da kesin ve kararlı bir dille tekrarlıyorlar. Peki, en azından bunu yapabilecekler mi, yani kendi aralarında birleşebilecekler mi? "Devrimcilik-reformculuk kutuplaşması" teorisi aracılığıyla hiç olmazsa bu "devrimci"lerin birleştiğini görsem, onlarla birleşmeye değilse bile teorilerinin gerçekliğine, belki ben de ikna olacağım!?

Çağatay Anadol: Doğru parçalıdır

Hapishane direnişlerinin almış olduğu dramatik boyut sol güçlerin müdahale olanaklarının sınırlılığını bir kere daha ortaya çıkardı. İçerideki insanların hayatlarını ortaya koyarak sürdürdüğü bir direnişe, dışarıdakiler büyük ölçüde, artık okunmayacak kadar etkisizleşmiş gazete ilanlarıyla cevap verebiliyorlar. Geçen yıl, İstanbul'da ünlü aydınlarımızın da katıldığı mitinge üç bin civarında insanın gelmiş olması solun herkesin yüreğini titretmesi gereken bir konuda bile kitleleri harekete geçiremediğinin bir kanıtı olmuştu. Bugün de durum farklı değildir.

1980 öncesinde 1 Mayıslar'da Taksim Meydanı'nı dolduran yüzbinlerle insan nereye gitti?

"Depolitize oldular" şeklindeki bir cevap bizleri tatmin edebilir mi?

Yoksa asıl cevap, "parçalar halinde olsalar bile devrimci solun '80 öncesinde kitleler için daha büyük bir inanılırlığı, daha büyük bir umut yaratma niteliği vardı" yanıtında mı aranmalıdır?

Kitleler somut sorunlarına cevap bulunmasını, bunun için güçlerimizi birleştirmemizi, birliği sağlayacak yakınlıklarda olanların birleşmesini beklerken bunu yapamamamızdan dolayı mı inanılırlığımızı yitirdik?

Aradığımız cevabın, bu topraklar üzerinde yaşayan ve farklı sorunları, farklı öncelikleri olan halk güçlerinin istemlerinin siyasal bileşkesini yakalayamadığımız ve bu yakalayamadığımızı bir örgütselliğe dönüştüremediğimiz gerçeğinde yattığını düşünüyorum.

Belki her birimiz yazılarımızda "reformizmle" mücadele ediyoruz. Son dokuz yıldır siyasetin kitlesel olarak yapıldığı alanda halkımız için en "ileri" seçeneğin reformizm olduğunu unutuyoruz ama.

Siyasetin kitleler önünde yapıldığı alan yasal siyasi mücadele alanıdır ve bu alanın aracı yasal siyasi partilerdir. Dokuz yıldır bu alan burjuvazinin özel alanı halindedir.

Hep tekrarladığım bir gerçeği bir kere daha söylemek istiyorum: Sınıf mücadelesinin ▶▶

olması, güçlü potansiyellere sahip bulunması yalnız başına bir şey ifade etmez. Devrimci sol düşüncenin, işçi sınıfı öğretisinin kitlelerle buluşmasını sağlamak gerekir. Ve ancak kitle sözcüğüne yakışan niceliklere ulaşmak mümkün olduğunda zengin bir devrimci hareketin varlığından söz edilebilir. Tüm ideolojik muğlaklığına, tüm örgütsel şekilsizliğine rağmen ilk defa '60'lı yıllarda yurdumuz sol hareketi **kitle** sözcüğü ile bağdaşacak bir niceliğe kavuşmuştu. Bugün bu salonda bulunan hemen herkesin yetiştiği veya siyasal geleneklerinin filizlendiği dönemin '60'lı yıllar olması, niteliğe dönüşmek için niceliğin önemini bir kere daha kanıtlıyor.

Ancak siyaseti en geniş alanda yapmak için basitçe, yasal bir parti kurmak yetmiyor. Hazır duran ama atıl vaziyette bulunan milyonluk potansiyelin 'işte bu parti bizim partimiz' demesi önem taşıyor. Yani kurulacak yasal Marksist parti, birliği sağlayan bir parti olmalı. Sadece birtakım örgütlerin, eğilimlerin birleşmesinden öte, özgül bir siyasi seçimi olmayan ama sosyalistim diyen onbinleri birleştirmeli. Bu onbinleri kendi kuruluş sürecine ortak etmeli.

İşte bu yüzden ben günümüzün devrimci görevinin bunu başarmak olduğunu düşünüyorum.

Birliğin sadece bir emekçi alternatifi yaratmaktan, geniş kitlelere açılmanın başlangıç adımını oluşturmaktan, kitlelere mücadele azmi ve yöntem kazandırmaktan öte anlamları olduğunu da düşünüyorum.

Marksist parti, sadece birtakım eğilimlerin birleşmesinden öte, özgül bir siyasi seçimi olmayan ama sosyalistim diyen onbinleri birleştirmeli.

Günümüzde Marksizm tüm dünyada yoğun bir yenilenme çabası içinde. Tarihin öyle dönemleri vardır ki dünyayı değiştirme öğretisinin yeni veriler ve eski pratikler ışığında kendisini yenilemesi gerekir. Değişen bir çağın Marksizmini yaratmak anlamında değil. Hâlâ emperyalist çağda yaşıyoruz. Ama çağın tıkanıklıklarını aşmak anlamında, ilk işçi devletinin bilinmeyen, daha önce pratiği bulunmayan bir yolda yürürken düştüğü hataları kavrama anlamında, emperyalizmin kuşatması altında gerçekleştirilmesi mümkün olmayan sosyalist demokrasinin sorunlarını anlama anlamında, demokrasi olmadan geniş kitleleri sosyalizm yolunda daha ileriye çekme çabasının tıkanmasının kaçınılmaz olduğunu kavrama anlamında, yaşanılan pratiklerin bilimsel öğretiyi bir analiz etme ve dönüştürme metodu olmaktan çıkarıp bu pratiklerin doğruluğunun kanıtı olarak kullanma deformasyonundan kurtulma anlamında ve emperyalist çağın yeni dinamiklerinin analiz edilmesi anlamında...

İşte bu yüzden tarihin bazı dönemlerinde olduğu gibi günümüzde de düşünsel çabaların önemi öne çıkmıştır. Bu dönemin bir ideolojik fetret niteliği kazanmaması, en kısa zamanda aşılması ve yurdumuz Marksist hareketinin yaratıcı potansiyelini ortaya çıkaracak şekilde sonuçlandırılması da büyük ölçüde Marksistlerin birliğine bağlı bulunuyor.

Ben bu yenilenme çabasının, şüphesiz ki Marx'ın Weydemeyer'e yazdığı mektupta "kendi katkısı" olarak nitelediği öze sadakat temelinde olması gerektiğini düşünüyorum. Bence bu öz aşılmadan Marksizmi aşmak mümkün değildir ve bu özün aşılması sınıf mücadelesinin kaynağı olan sınıflar varoldukça mümkün olamayacaktır.

Bugün hiç kimse Marksistlerin birliğine ihtiyaç olmadığını savunmuyor. Ama bu birliğin hangi ilkeler etrafında ve nasıl bir örgütsel yapıda gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda farklılıklar var. Peşinen ifade etmeliyim ki bu düşünce farklılıklarının tümünü saygıyla karşılıyorum. Her birinin temelinde insanlığı sınıfsız bir topluma götürme özleminin yattığını biliyorum çünkü. Şüphesiz ki farklı düşüncelerin hepsi birden, aynı anda doğru olamaz; yine de "doğru"nun bir blok halinde bir tarafta yığıldığını sanmıyorum. Bence doğru "parçalı"dır ve farklı eğilimler arasında dağılmıştır. Ancak birlik bu parçalı doğrulardan, yaratacağı geniş kolektivite aracılığıyla daha "bütünsel" bir doğruya ulaşmamızı sağlayabilir.

Kendi hesabıma verili koşullarda hangi ilkelerin nasıl ele alınması gerektiğini, bu ilkelerden hangi politikaların türetilmesinin lâzım geldiğini ancak birleşik bir Marksist hareketin kitlesi tayin edebilir diye düşünüyorum. Kendi düşüncelerimi bu kitlenin mihenk taşına vurmaya ve o taşa boyun eğmeye hazırım. Yeter ki zengin bir iç demokrasisi olan, çoğunluk olma hakkının her fikre tanındığı bir parti yaşamımız olsun. Bu düşünce çeşitliliğine karşın sözünü ettiğim kuruluşun parti olabilmesinin eylem tekliğine bağlı olduğuna da inanıyorum şüphesiz. Çoğunluğu kararı doğrultusunda tek eylemi olan bir örgütsel bütünlük benim savunduğum. Bence, düşündüklerinin doğruluğuna ve büyük sayıların doğru karar verebileceğine inanan herkes kendi doğrusunu başkalarının doğrularıyla aynı örgütsel bütünlük içinde yarıştırmaya hazır olmalıdır.

Evet, günümüzde örgütsel birliğin yasal bir partide gerçekleştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Ama böyle düşünmeyen Marksistlerin varlığından da haberdarım. O halde yapılacak iş aynı şekilde düşününceye kadar farklı yapılarda kalmaktır. Bu arkadaşlarla birliği daha ileriye bırakmaktır. Ama birleşsek de birleşemesek de eylem birliği ve diyalog halinde bulunmalıyız, yakınlıklarımızı artırmaya çaba harcamalıyız.

Şu anda içinde bulunduğumuz tartışma platformunun tümünü kapsayacak denli geniş bir mutabakatın, birliği yasal bir partide realize etme çerçevesinde sağlanamayacağını biliyorum. Bu yüzden de ben, bir yandan en kısa zamanda yasal siyaset alanını burjuva partilerinin alanı olmaktan çıkaracak bir örgütselliğin yaratılması fikrinde olanlarla birlik sorununu çözmeyi önde tutarken, bir yandan da böyle düşünmeyen arkadaşlarımla daha uzun erimde örgütsel birlik için çabalar yürüteceğim. Anlayacağınız gibi Marksistlerin örgütsel birliği sorununu tek bir seferde halledilecek gibi görmüyorum. Birliğin merhaleleri olacaktır ve bence bu merhaleler ana dili Kürtçe olan Marksistlerle birlik sorunu halledilmeden tamamlanmayacaktır. İşte bu platformun birliğin bu ilerki merhaleleri için olduğu kadar, belki de hiç birleşemeyeceğimiz arkadaşlarımızla birbirimizi anlamamıza yardımcı olacağını düşünüyorum ve bir başlangıç olarak solun birliği ve yakınlaşması çabalarına büyük katkı getireceğine inanıyorum. Sağolun. ■

Umur Coşkun: Tartışmadan hepimiz yararlanıyoruz

Görüşlerimi daha kısa yoldan açıklamak için kimi referans noktaları almak istiyorum. Bu bağlamda şöyle bir sıralama yapabilirim:

Çağatay Anadol'a katılıyorum, doğruların blok olarak bir tarafa yığılmadığını, parçalar üzerinde parçalar halinde bulunduğunu söylediği için. Yani, gerçeğin tekeli kimsenin elinde değildir. Bu tartışmaların ve birliğin önemli olması öncelikle bu nedenledir. Herkes birbirinden öğrenecektir. Herkesin birliğe önem veriyor olması da yetmez, çünkü eski şemalara bağlı kalarak ve parçaların kendi retoriklerinin dışına çıkmadan birlik sağlanamaz. Doğruyu ortak bir çabayla parçalardan bütüne doğru aramak, birlikte yenilenmek, birlikte kendimizi aşmak gerekiyor.

Halil Berktay'a katılıyorum, "birleşik bir cazibe merkezi yaratmak gerekiyor" dediği için. Marksist sol, emekçi yığınların, halkın önüne yeni bir toplum projesi koyacaktır. Bu projenin inandırıcılığı en başta, toplumun değişim dinamiklerini barındıran etkin bir güç oluşturmasından geçiyor. Biz inanalım ki, başkası da inansın. Siyasal ve sosyal yaşama ağırlığını koyacak ve bunun moralini yeşertecek yeni bir atılımın gücünü yaratmalıyız. Birleşik gücün cazibesi yalnızca niceliksel büyüklüğünde değil, onun kültürel ve bilimsel üstünlüğünde de olmalıdır. Ortak çabalarımız, emekçi halkın "kolektif aydın"ını ortaya çıkarmalıdır. Yoğun ideolojik, bilimsel ve kültürel çalışmaları ve birikimleri aynı potaya akıtmanın yollarını bulmalıyız.

Metin Çulhaoğlu'na katılıyorum, Marksist solu oluşturan "ana eğilimlerin bir sentezi gereklidir" dediği için. Çulhaoğlu arkadaş üç ana eğilimin varlığından söz ediyor: Geleneksel sol, radikal geleneksel sol ve bunların dışında kalanlar, ya da yeni sol. Kendi konumlanmalarının da ikinci eğilim içinde olduğunu belirtiyor. Üç ana eğilim saptaması ve bunlara verilen adlar tartışmalıdır. Ancak, sentez gerekliliği kesinlikle doğrudur. Yine, söz konusu sentezin tüm Marksist solu kapsaması ve önceki parçalarla sonraki bütünün birebir çakışması beklenemez. Yeni gelenler, değişenler ve dışarıda kalanlar olacaktır. Daha da somutlayabiliriz. Örneğin, TBKP ile Devrimci Yol hareketi birleşebilir mi? Birleşseler iyi olur! Herhalde hemen değil ama, ilişkilerini yeni bir politik kültür iklimi içinde geliştirerek, diğer Marksist akımlarla diyalog ve eylem birliği ortamında kalarak, her iki hareket de aynı birleşik partinin bileşenleri olabilirler. Bugün koşullar, Marksist hareketin farklı kollarının umulandan daha kısa sürede birleşmesi açısından elverişlidir.

"Nereden çıktı TBKP-Dev Yol birleşmesi; ayrılar ayrı, aynılar aynı" şeklinde düşünen-

ler de bulunabilir. Yanıt yerine şunlar söylenebilir. Bu iki hareketten herhangi birinin birleşik parti içinde yer almaması, birleşik partinin önemli bir Marksist gelenekten mahrum kalması demektir. Bu nedenle denenmelidir, çaba gösterilmelidir, Ertuğrul Kürkçü'nün deyimiyle "bu tartışma tüketilmelidir". Biliyoruz ki aslında böyle tartışmalar tükenmez, yalnızca bugünkü sarmalda bir netlik noktasına varır. Sonra bir üst sarmalda eskiden devralınan sorunlar yenileriyle birlikte çözümlenmeye çalışır. Biz istemesek de böyle devam eder.

Olaya rahat ve geniş bakmakta bir sakınca görmüyoruz. Rahatlığı sağlayan kimi görüşlerimizdeki değişikliktir. Yeni bir bakış açısıdır. Örneğin iki üç sene önce, kendi dışımızdaki Marksistleri nasıl adlandıracağımızı bilemiyorduk. Bu anlamsız bir gerginlik yaratıyordu. Oysa şimdi kendine Marksist diyen tüm parti, çevre ve kişilerin Marksist olduğunu biliyoruz. Marksizmi seçeni yolundan alıkoymak bize düşmüyor. Böylece komünistlerin birliği sorununa en geniş kapsamıyla yaklaşabiliyoruz.

Şu anda çok farklı bakış açıları bulunduğunu göz ardı edemeyiz. Kimi arkadaşımız Marksist solun devrimci-reformcu şeklinde kutuplaştığını ya da bu ayrışmanın netleşmek zorunda olduğunu düşünüyor. Kimine göre ise asıl ayrışma tutucu ve yenilenmeci eğilimler arasında olacak. Bizce böylesine hüküm ve önyargılar daha yeni başlayan tartışma sürecinin önünü tıkıyor.

Dünyada ve Türkiye'de geç farkettiğimiz birtakım değişiklikler yer alıyor. Politik hedeflerimizi değişen dünyanın gerçeklerine oturtmakta güçlük çekiyoruz. Kafa karıştıran sorulara süreç içinde birlikte yanıt arayabiliriz. Bir-iki örnek verilebilir:

İşçi sınıfının genişlemesi ve bileşenlerinin çeşitlenmesi toplumsal devrim açısından yeni olanaklar ortaya çıkarıyor. Buna karşılık işçi sınıfının bilimsel ve teknolojik devrimin yeni araçlarıyla içiçe ve üretim faaliyetinin kritik noktalarında bulunan kesimlerinin, egemen güçlerin yaratmak istediği siyasal ve sosyal iklimle daha çok uzlaştığı gözleniyor. Klasik işkollarındaki işçiler ise kitlesel direnişlere daha yatkınlar. Buradan hangi sonuca varacağız? İşçi sınıfının ileri kesimlerinin uzlaşmacı olduğu mu, yoksa işçi sınıfının ileri kesimlerinin klasik işkollarında çalışanlar mı olduğu?

Birleşik bir hareket yaratabilirsek, Marksistler siyasal ve sosyal yaşamın her alanında seslerini duyurabilecektir. Birleşik atılımımızın kısa dönemdeki evresinin direniş ve kitlesel çıkışları mutlaka kapsayan, fakat esas olarak barışçı yöntemlerle geliştirilebileceği üzerinde çoğumuz anlaşabiliriz. Peki, gerici şiddet Dünya'da ve Türkiye'de varlığını sürdürdüğüne göre, bunun karşıtı devrimci şiddetin politik mücadeledeki yeri ve önemi nedir? Bugünkü koşullar öfkemizi yeterince kabartıyor. Ancak yine de bu konuyu duygusal değil, bilimsel bir tarzda tartışmalıyız.

Ulusal sorun hakkında bildiğimiz ve ezbere tekrarladığımız teori gerçekçi, sonuç alıcı politik hedefler koymamıza yetmiyor. Teori, Türkiye'de, Kürt ve Türk Marksistlerinin ortak çabasıyla geliştirilmek zorundadır.

Örnekler daha da uzatılabilir. Tüm bunlar üzerinde ortak arayış dururken neden reformcu-devrimci ya da yenilenmeci-tutucu ayrımlarını öne çıkartalım? Sorular durduk yerde değil, yaşamla daha sıcak ilişkiye geçtikçe, mücadeleye daha çok girdikçe karşımıza çıkıyor.

12 Ağustos günü gazetelerde TBKP Merkez Komitesi'nin bir açıklaması çıktı. Burada, "bugünden yasal partinin hazırlık çalışmalarının başlatılmasının olanaklı" olduğu söyleniyor, "bu doğrultuda geniş Marksist güçlerin katılımına açık, ortak bir iradenin yaratılması ve kolektif bir girişim başlatılması" öneriliyor. "Marksist solun yeni birliği, geniş, yasal komünist parti, 70 yıllık ülkemizin devrimci hareketinin bütün mirasının kolektif sahibi olarak belirmelidir. Hiçbir bileşen, hiçbir konuda tekel olma iddiasında, ayrıcalık sahibi olma isteğinde bulunmamalıdır" deniyor.

Çeşitli Marksist çevrelerden sayısız arkadaş aynı şeyleri söylüyor, fakat "yasal komünist partisi" yerine "yasal sosyalist parti" telaffuz ediliyor. Demek ki ortada bir problem daha var. Oysa sözü edilen partinin kimliği aynı. Ayrıca, yasal komünist partisinin karşıtı yasal sosyalist parti değil, yasadışı komünist partisi. Bunu da biz istemiyoruz, kimi gerici odaklar istiyor. Bugün komünistler arasında, hukuki problem dışında, politik analizlere, geleneklere ve psikolojik faktörlere bağlı olarak farklı yaklaşımlar bulunabilir. Fakat bu ne yasal bir komünist partisi kurma hakkının kazanılması mücadelesini bir yana koymayı, ne de Marksistlerin birliğini sırf bu nedenle zedelemeyi getirmelidir. Çünkü yasal komünist parti kurma hakkı tüm Marksistlerin ve diğer demokrasi güçlerinin birleşik ve ayrı ayrı, çeşitli yönlerdeki, değişik öncelikler taşıyan mücadeleleri sonucunda kazanılacaktır. Demokraside farklı bir düzlem elde edilecektir.

Bugün koşullar, Marksist hareketin farklı kollarının umulandan daha kısa sürede birleşmesi açısından elverişlidir.

Marksistlerin birlik ve yasallık amacıyla oluşturacakları kolektif irade ya da ortak girişim partinin ismi, program ve tüzüğü, politika ve Marksizm anlayışı konusunda geniş tartışmalar örgütleyebilir. Ve giderek ortak anlayışlara birlikte varabiliriz. Şimdi önemli olan, başlatılan tartışma platformunu; bundan yararlanmak, sonuçlara varmak isteyen herkesin içten çabasıyla ileriye taşımak ve kurumlaştırmaktır. ■

Demokrasi İzleme Komitesi'nin anayasa çalışmaları:

İNSAN HAKLARINA DAYALI ANAYASA

Çalışmaların sonunda kamuoyunun tartışmasına sunulacak olan yeni anayasa taslağında, insan onuruna saygı, toplum ve devlet yaşamının temel ilkesi olarak öngörülüyor.

Ankara'da, 29-30 Nisan 1989 tarihlerinde toplanan 1. Demokrasi Kurultayı Sonuç Yazanağı'nda şu satırlar yer alıyordu:

''Kurultaya katılan delegeler yeni bir anayasanın gereğini vurgulamışlardır. Bu yeni anayasanın, siyasal partilerin, toplumsal sınıf ve katmanların ve benzeri öteki grupların uzlaşması sonucu oluşacak bir ortak bileşkenin temeli üzerinde yükselmesi zorunlu koşul olarak belirlenmiş, bu temelin olmazsa olmaz ögesini ise evrensel hak ve özgürlüklerin çağdaş bütününün oluşturması gereği benimsenmiştir''.

Sonuç Yazanağı'nda öngörülen bu gereğin yerine getirilmesi amacıyla, Demokrasi Kurultayı İzleme Komitesi, bir ''anayasa çalışma grubu'' oluşturdu. Bu grup, ilk toplantısını 8 Temmuz'da Ankara'da yaptı. Bu toplantıda, çalışmaların Ankara ve İstanbul'da iki alt grupta yürütülmesi uygun bulundu. Bunun üzerine, İstanbul alt grubu 19 Temmuz'dan beri çalışmalarını sürdürüyor.

İstanbul çalışma alt grubunun belirlediği, yeni anayasanın ''temel hak ve özgürlüklere ilişkin temel ilkeler''ini aşağıda sunuyoruz. Grubun belirlediği bu ilkeler, çalışmaların sonunda, tekrar gözden geçirilip Ankara çalışma alt grubunun çalışmasıyla birleştirilecek ve kamuoyunun tartışmasına sunulacak.

İstekler artık anayasayla korunsun. Hak grevi, toplanma özgürlüğü, anayasaya konmalı, lokavt ise çıkarılmalı.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin temel ilkeler

1) Devletin temel niteliklerinin başında **''İnsan haklarına dayalı olma''** niteliğine yer verilmelidir.

2) **İnsan onurunun (şeref ve haysiyetinin) dokunulmazlığı**, temel hak ve özgürlüklere ilişkin maddelerin başında temel bir değer olarak yer almalı; insan onuruna saygı ve onu koruma, toplum ve devlet yaşamının temel ilkesi olarak öngörülmelidir.

3) Kişinin temel hak ve özgürlüklerini sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engellerin kaldırılması, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartların hazırlanması **devletin temel ödevi** olarak öngörülmelidir.

4) Herkes hak ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının temel hak ve özgürlüklerine saygı göstermekle yükümlü kılınmalıdır.

5) Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasını belli ilke ölçüt ve sınırlara bağlı kılmak ve korunmasını sağlamak amacıyla bir **genel madde** öngörülmelidir.

Bu maddede tüm temel hak ve özgürlükler için geçerli sınırlama nedenlerine yer verilmemeli; sınırlama nedenleri, her temel hak ve özgürlüğün kendine özgü niteliği gözönünde tutularak, sınırlamaya elverişli her bir temel hakkın kendi maddesi içinde düzenlenmelidir. Yaşam hakkı, düşünce, sanat ve bilim özgürlüğü, dilekçe hakkı, savunma hakkı gibi sınırlamaya elverişli olmayan hak ve özgürlüklerde yasa koyucu için bir sınırlama yetkisi öngörülmemeli, sınırlama nedenine yer verilmemelidir.

GENEL MADDEDE:

a) Temel hak ve özgürlüklerin **Özüne Dokunma Yasağı**'na yeniden yer verilmeli;

b) Bir temel hak ve özgürlüğün ''Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak'', yalnızca ilgili maddesinde yer alan neden ve amaçlarla ve **ancak yasa ile** sınırlanabileceği öngörülmeli;

c) Ayrıca sınırlamanın Avrupa Topluluğu'nda benimsenen anlamıyla demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamayacağı (ölçülülük) ilkelerine yer verilmelidir.

6) Kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği, konut dokunulmazlığı, haberleşmenin gizliliği, basın hürriyeti, dernek kurma hürriyeti, sendika kurma hakkı ve siyasi parti kurma hakkı gibi bazı hak ve özgürlüklerde, yasal sınırlamanın uygulaması bakımından **yargıç kararının** bir ek güvence olarak öngörülmüş olması, **gerçek bir ilke** olarak düzenlenmeli, ''**gecikmede sakınca bulunan hallerde** kanunun yetkili kıldığı merci'' şeklindeki istisna ilke olarak yalnızca olağanüstü yönetim usullerinde söz konusu olmalı, normal dönemlerde bu istisna son derece sınırlı tutulmalı ve bu durumda dahi hızlı bir yargısal denetime tabi kılınmalıdır.

7) 1982 Anayasası'nın 40. maddesinde yer alan ''temel hak ve özgürlüklerin korunması''na ilişkin hüküm, somutlaştırılarak muhafaza edilmelidir. Bu somutlaştırma iki yönden sağlanmalıdır:

a) TBMM'ye bağlı sürekli bir kurul oluşturulmalı ve bu kurul, temel hak ve özgürlüklere yönelik ihlallere ilişkin başvuruları araştırma, inceleme ve ihlal eden merci ya da makama görüş bildirme ve çözüm önermekle görevlendirilmelidir.

b) Bundan bağımsız olarak temel hak ve özgürlüklerin kamu gücü tarafından ihlali ha-

linde Bonn anayasasında olduğu şekilde **anayasa şikayeti** yolu açılmalı; temel hak ve özgürlüğü herhangi bir kamu gücü tarafından ihlale uğrayan herkese, söz konusu ihlale karşı, kanun yollarının tüketilmesinden sonra anayasa mahkemesine başvurma hakkı tanınmalıdır.

8) Sosyal haklar içinde yer alan çalışma hakkı, sendika, grev ve toplu sözleşme hakkı gibi devletin olumlu bir edimi olmadan da kullanılabilen ve bu niteliği ile klasik bir kamu hakkı niteliği ve yapısı taşıyan haklar, ya "Kişinin Hakları ve Ödevleri" bölümüne alınmalı ya da "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" bölümünde bırakılacaksa, bunların kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceği açık bir hükümle belirtilmeli; böylece kanun hükmünde kararnamelerle, amacına uygun bir biçimde yalnızca devletin olumlu bir edimi ile gerçekleşmesi mümkün olan sosyal haklar bakımından söz konusu olması sağlanmalıdır.

9) 1961 Anayasası ile kurulan ve 1982 Anayasası ile de devam ettirilen temel haklar sistematiği (kişinin hakları - sosyal ve ekonomik haklar - siyasal haklar) ilke olarak korunmalıdır.

10) Münferit temel hak ve özgürlükler bakımından 1961 ile sağlananlar aynen korunurken, 1982 ile güvence konusu olan yeni haklar (kıyılardan yararlanma, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama, gençliğin korunması, sporcunun korunması, yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların korunması, sanatın ve sanatçının korunması, tüketicilerin, esnaf ve sanatkarların korunması gibi) da korunmalıdır. Ancak 1982 Anayasası ile münferit temel hak ve özgürlüklere getirilmiş bulunan doğrudan kısıtlayıcı ve yasaklayıcı ve belli bir değer ve ideoloji yüklü tüm düzenlemeler ayıklanmalı, temel hak ve özgürlükler, anti-anayasa niteliği taşıyan bu tür düzenlemelerden arındırılmalıdır.

11) Yeni anayasada münferit temel haklar bakımından yer alması gereken yeni ya da değişik hükümlerin belli başlıları aşağıda özetlenmiştir:

a) "Kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı", kapsayıcı bir temel hak olarak ayrı bir madde ile düzenlenmeli, böylece diğer münferit temel hak maddelerinde yer almayan hak ve özgürlükleri güvence kapsamı içine alan genel bir temel hak hükmü getirilerek eksiksiz bir temel hak güvencesi sağlanmalıdır.

b) Yaşama hakkına bağlı bir ek güvence olarak **ölüm cezası verilemez** hükmü anayasaya konulmalıdır.

c) Kişi güvenliği bakımından yakalanan kişilerin yargıç önüne çıkarılma süreleri ilke olarak 48 saat, toplu suçlarda ve olağanüstü yönetim usullerinde 7 gün olarak belirlenmeli; yakalanan veya tutuklanan kimsenin durumunun yakınlarına bildirilme zorunluğu, savcılarca yerine getirilecek bir görev olarak belirlenmeli; yakalanan ya da tutuklanan kişilerin suçu kabullenmeleri veya yapıkları suçlamaların, yargıç önünde yapılmadıkça veya kendi seçtikleri avukat hazır bulunmadıkça delil olarak kullanılamayacağı kuralı getirilmelidir.

ç) Sendika hakkı 1961 Anayasası'nın ilk şeklinde olduğu gibi tüm çalışanlara tanınmalı; başka bir deyişle memurlar ve diğer kamu görevlileri de bu haktan yararlanmalıdır.

d) **Çalışma hakkı** ile ilgili maddeye "Çalışma hakkının bir unsuru olan iş güvencesini sağlayıcı hükümler yasada gösterilir" şeklinde bir hüküm eklenmelidir.

e) Hak grevi 1961 Anayasası'nda olduğu gibi güvence altına alınmalıdır.

f) Hiçbir Avrupa ülkesinin anayasasında yer almayan lokavt anayasadan kesinlikle çıkarılmalıdır.

g) Ülke kaynaklarının dengeli kullanımını sağlamak, arsa üzerinde haksız kazancı önleyici tedbirleri almak devlet ödevi olarak düzenlenmelidir.

h) 1961 Anayasası'nın 1982 ile kaldırılmış olan 41. maddesi sosyal hakların can damarı olarak yeni anayasada yer almalıdır.

ı) "Halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlama, **devletin başta gelen ödevlerinden**" biri olarak düzenlenmeli. Devlet okullarında öğrenimin parasız olması sağlanmalıdır.

i) "Din kültürü ve ahlak öğretimini ilk ve orta öğretimde zorunlu ders olarak düzenleyen hüküm anayasadan çıkarılmalıdır."

"Kamu kurumlarında ve özel okullarda ibadet yerleri bulundurulamaz" kuralı getirilmelidir. ■

▲ ***İnsan onuru aşağılanamaz.*** *Hapishanelerde, tutuklu ve hükümlülere zorla "spor(!)" yaptırmak onları sindirmenin, ezmenin, insan onurunu ayaklar altına almanın yöntemlerinden biriydi. İnsan onurunun dokunulmazlığı yeni anayasada temel değer olmalı.*

BİR GÖRÜŞ

Anayasa, toplum vicdanının ifadesi olmalı

Toplumumuzda anayasa çalışmalarının Tanzimat Fermanı ile beraber, yüz yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına, anayasa arayışlarından da hâlâ çıkamadığımıza göre geçmiş deneyimin başarısız olduğu sonucuna varmak şaşırtıcı olmayacaktır.

Özünde anayasacılık, Doğu toplumlarında gelişme sürecinin doğal bir sonucu olmaktan çok toplumsal yabancılaşmanın bir üstyapı yansıması olarak doğmuştur.

Bir başka anlatımla bu çalışmalar, yabancılaşmış aydının Türk toplumunu sisteme adapte etme sorunudur. Kanımca varılmak istenen sonuç asimile olmuş bir toplum yapısı oluşturmaktan ibarettir.

Biz; temel inancımızın saklı kalması kaydı ile toplumsal hak ve özgürlüklerin asgariye indirildiği mevcut anayasanın değiştirilmesi yoluyla özgürlüklerin genişletilmesi sürecine duyarsız kalmamız söz konusu değildir. Bu anlayışla oluşturulacak yeni anayasanın aşağıda ifadesini bulan özellikleri taşıyor olması önerilebilir.

Anayasa ilkeleri, kimliğimizi belirleyen toplum vicdanının bir ifadesi olmalıdır. Buna göre anayasanın oluşması veya değişmesi sadece siyasal kadroların değil, aynı zamanda değişik toplum katmanlarının oluşturacağı özgür bir tartışma ortamında hazırlanmalı ve ancak tüm toplum bireylerinin katıldığı bir platformda karara bağlanmalıdır.

İnsan hakları evrensel beyannamesinde ifade edilen veya orada ifade edilmeyen kişinin, toplumun ve toplumsal yaşamın doğasından kaynaklanan temel hak ve özgürlükleri teminat altına almalıdır.

Bu temel hak ve özgürlüklerin siyasal iktidarların çıkaracağı yasalarla amacı dışında yönlendirilmesini, çerçevesinin belirlenmesini ve kullanımının kısıtlanmasını önleyici olmalıdır.

Milletin hür iradesiyle oluşacak devlet teşkilatının toplumun güven içinde gelişmesini, sorumlulukların ve ülke zenginliklerinin sosyal adalet anlayışı içinde paylaştırılmasını, refah, dayanışma ve toplumsal kaynaşmanın önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamak, sermaye güçlerinin toplumsal yarar aleyhine gelişmesini veya bu gücün başka amaçlarla kullanılmasını, toplum katmanları arasında sosyal dayanışma anlayışını zedeleyecek ekonomik uçurumların oluşmasını engellemek başlıca görevi olmalıdır.

Kişilerin devlet aleyhine dava ikame etme; temel hak ve özgürlüklerini kullanamamaktan veya herhangi bir devlet veya hükümet uygulamasından aleyhine doğacak maddi veya manevi zararını tazmin etme hakkı güvence altına alınmalıdır. ■

Keramettin Arslan
ÖZ DEMİR-İŞ SENDİKASI
Genel Eğitim Sekreteri

Ömer Bedri Canatan

SSCB'DE MADENCİLER KİMİ CEZALANDIRIYOR?

Çalışmayı reddeden işçilerin kazanmasıyla işçiler kendi taleplerini kazanmış olacaklar; işçilerin kazançlı çıkmasından sosyalizmin zarar görmesi düşünülemez bile.

Hukuksal bir statüye bağlanmış ve böyle kabul görmüş olmasından ötürü, "grev"in gerçek anlamı unutulur olmuştur. Gerçek anlamından soyutlandıktan sonradır ki biz grevi demokratik, yasal, anayasal veya insan haklarından bir "hak" gibi görmeye ve yasal bir meşruiyet sorunu gibi algılamaya başlamışız. Grevin, gerçek anlamı dışında bir hukuksal statü sorunu gibi kavranması işçilerin zararına ve işçilerin zararına olan her şeyde olduğu gibi, sermayenin yararına sonuçlar yaratmıştır.

Grev henüz yasal bir hak olmadan önce de vardı. Genç burjuva toplumunun, bugün dahi aşılamamış "1789" "beyannamesi" grevi tıpkı fuhuş gibi, hırsızlık gibi suç telakki ediyordu, ama grevler durmuyordu. Çünkü ortada işçiler vardı, sermaye vardı. Demek ki grev "kapitalizmin doğasından kaynaklanıyordu" (Lenin). İşçiler, isteklerinin yerine getirilmediğini ve tek tek direnmelerden sonuç alamadıklarını gördükçe çalışmayı reddediyorlardı. Çalışmayı reddeden işçi çalışıp çalışmama serbestiyetini kullanmak gibi bir saikten hareket etmiyordu. Tersine, çalışmadığı sürece işçi sermayeyi (kapitalisti) artı-değer sömürmekten yoksun bırakmakla olabilecek en etkin biçimde cezalandırıyordu (Marx). İşçi eyleminin bu en doğal -ve dolayısıyla en özgür- tarzını, "hak" olarak tanımak ve hukuksal bir çerçeve içine alıp sınırlamak işçilerin değil, kapitalistlerin sorunu olmuştur.

Bir "işçi devletinde" işçinin, bir "emekçi devletinde" emekçinin konumunu değişmez biçimde veren teori yoktur; devletin niteliği aynı kalsa da işçilerin emekçilerin konumu değişken olabilir.

Grev madem ki "kapitalizmin doğasından kaynaklanmaktadır", kapitalizmin bittiği yerde biteceğini düşünmemiz de doğaldır. Öyleyse sosyalist toplumda grev olmayacaktır. Çünkü, sosyalist toplumda işçinin cezalandıracağı sermaye-kapitalist yoktur. Anlamı gereği sosyalizmde olmaması gereken bir çelişkiden kaynaklandığına göre, sosyalist toplumda grev anlamsızdır. Sosyalist toplumdaki grevci işçi, sosyalizmi, **mülk**'ün kendine ait olmasından dolayı da kendini cezalandırmaktadır. Üretimin "kesintisiz ve artarak sürmesine böyle dolayımsız bir çıkarla" (Troçki) bağlanmış bulunan işçi grev yapmayacağına göre sosyalist toplumda grev, olsa olsa sosyalizme karşı girişilmiş güdümlü bir sabotaj olabilir. Bilindiği gibi, mevcut sosyalist toplumlarda fiili grev yasağı vardır ve eğer grevin niteliği hakkındaki teorik bilgimiz doğru ise, bizim bu yasağı yerinde ve teoriye uygun düşünülmüş bir "sabotaj yasağı" olarak anlamamız gerekmektedir.

□

Teoriye ne kadar uygundur; bu daha başından kuşkuluydu. Sosyalizm boyunca işçilerin grev yapma haklarının olup olmayacağı çok özgün tarihsel koşullarda tartışılmıştı. Rusya'da iç savaşın başlangıcında sosyalist iktidar, sadece "savaş komünizmi" saikiyle "grev yasağı" getirmiş, ancak bu dahi teorik bir mutabakatın sonucu olmamıştı. Başta Lenin, pek çok Bolşevik önder grevin yasaklanmasına karşı çıkmış, işçinin kendini kendi devletine karşı korumak durumunda kalabileceği fikrini savunmuşlardı. Kaldı ki teori o gün öyle söylüyor olabilirdi...

... Ama bugün Marksistlerin hergün karşılaştıkları ve yaşamın kendisi tarafından dile getirilen bir uyarı var: "Teori gerçeğin doğrulaması halinde güvenilir; yalanlaması durumunda güvenilmezdir. Öyle ise teorine bir kere daha ve dikkatle bakmalısın." İşte apaçık bir gerçek: Ukrayna ve Sibirya kömür madenlerinde çalışan işçiler, sosyalist toplumda yaşıyorlar; "yasak" olmasına rağmen grev yapıyorlar. Madencilerin yaptığına "sabotaj" demeye kimsenin dili varmıyor. İşçiler bir yandan "ekonomik" bir şeyler istiyorlar, öbür yandan da sosyalizmin yeniden yapılanmasına fiilen katılmak istiyorlar. Demek ki, çalışmayı reddeden işçilerin kazanmasıyla işçiler kendi taleplerini kazanmış olacaklar; işçilerin kazançlı çıkmasından sosyalizmin zarar görmesi düşünülemez bile; ve bu yoldan yeniden yapılanma süreci de kazanmış olacak; sosyalizmi daha ileri merhalelere götürecek bir sürecin kazanmasından işçilerin zarar göreceğini düşünmek ise sosyalizm kavramından uzaklaşmak olur. Görülüyor ki işçi ile sosyalizmin çıkarı arasında kurulacak bir özdeşlik "grev yasağına" götürdüğü gibi, "grev özgürlüğüne" de götürebiliyor. Teori bize, laf cambazlığı için değil, gerçeği, gelişme eğilimleri içinde kavramak için lazımdır.

Yanlışlık belki de şuradaydı: Özel mülkiyetin kabaca ilgasıyla "ilga olunduğu sanılan" birçok çelişki varoluyordu. Siyasal proletarya diktatörlüğünün belli bir biçimi tarafından baskı altına alınmış ekonomik, siyasal, ulusal vb. gibi niteliklerde çelişkiler yok sayıldıkları için yok olmuyorlardı. Bu çelişkilerin yok sayılması temelinde sosyalizmi derinleştirmenin olanağı kalmıyordu. Öyleyse sosyalizmin inşası süreçlerini "kapitalist nitelikli" bulduğumuz çelişkilerle birlikte düşünmeliydik; hatta böyle düşünmek yeterli olmazdı; sosyalizmin, aynı zamanda kapitalizmi aşan bir sivil toplum mertebesine doğru gelişebilmesi için bu çelişkilerin gerekli olduğunu kabul eden bir yaklaşım ihtiyaç vardı. Teori biteviye, çelişkilerden arınmış bir toplum modeline göre yorumlandıkça model doğal ki teoriyi doğrular hale geliyordu. Bu da "modeli" teorik açıdan eleştirmeyi engelliyor, ortaya kendi eleştirisini arasa da bulamayan bir sosyalist toplum çıkıyordu.

Bugünden baktığımızda artık şöyle düşünme imkânına sahibiz: Sosyalist toplumun ekonomik ve siyasal yeniden yapılanması, bugüne kadar yok saydığı çelişkileri yeniden keşfedip olgunlaştırmasıyla mümkün olacaktır. Bu arada, kaybedilmiş zamanın faturası olarak çıkıp gelecek özgün çelişkiler de olacaktır; sosyalizm kendini bu çelişkilerin toplumu olarak da anlamak zorundadır. Onlar olmaksızın ne sosyalist demokrasi gelişecek, ne de sosyalist ekonomi muhtaç olduğu çağdaş dinamikleri kendi bünyesine **ithal** edebilecektir. Kısaca, önce bu toplumun, kendini olduğu biçimiyle ifade edebilmesinin koşullarına ihtiyaç vardır.

Nitekim öyle de oluyor; sosyalist demokrasiyi geliştirmek ve ekonomiyi yeniden temellendirmek için atılan adımlarla, bu toplumun ekonomik, siyasal, ulusal ve kültürel çelişkileriyle "tanışmak" eşzamanlı oluyor. Şüphesiz bu çelişkiler içinde, kendini kendi tabiatına uygun biçimlerle ifade edenler (grevler) olduğu gibi, bulduğu ilk biçime sarılıp "ters ve geri" yollardan kendini ortaya koyan (ulusal çelişkilerin Kafkaslar'daki biçimleri gibi) çelişkiler de vardır. Şu da var ki, çelişkilerin özgürleşmesini savunmak tek başına bir şey ifade etmemektedir. Sosyalist demokrasi, birlik içindeki ulusların çelişkileri, çalışanların yerel ve merkezi bürokrasi ile doğan çıkar çatışmaları açığa çıksın diye tasarlanamaz; bun-

ların aşılması için tasarlanabilir. Bu da, sosyalist toplumda ortaya çıkan bu çelişkilerden, işçilerin grevlerinden, ulusların birbiriyle çatışmasından sosyalizmin yıkılıp gideceğine dair umutlar çıkaran gerici yaklaşımla (Örneğin D. Perinçek), bu aynı çelişkilerden sosyalist demokrasinin sivil topluma ve doğal demokrasi alanlarına doğru genişleyeceğini düşünen yaklaşım arasındaki farkı açığa çıkaran nirengi noktasıdır.

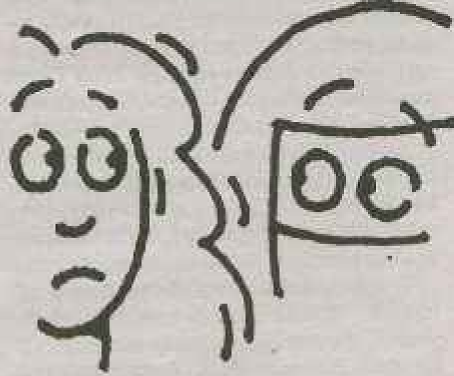
Çelişkilerin açığa çıkıp özgürleşmesinden söz etmek şu bakımdan da bir şey ifade etmemektedir: Bütün bu çelişkiler monist bir siyasal yapı içinde yokolmuş gözüküyorlardı. Bu çelişkiler, onları ifade edecek sosyal araçlar, merkezi bir bütünlük içinde kaynaklaştıkları, çıkarlar tek bir çıkara indirgendikleri için gözükmüyorlardı. Bu durum kapitalizme ait temel çelişkilerin maddi temellerini ve üstyapı aygıtlarını tasfiye ederek sosyalizmin yolunu açmak anlamında değil, sosyalizmin olabilecek bütün gelişme varyantlarını teke indirgemek anlamında böyleydi. O halde bugün ve sadece bu anlamda geriye dönmekten, çelişkileri, onlara uygun sosyal araçlarla birlikte yaşamayı göze almaktan başka çare yoktur. Bunun, siyasal çoğulculuk, evet ama kapitalist anlamından farklı ve sosyalizmin evrensel zenginliğinin sınırları içinde bir çoğulculuk olacağı; toplumun sosyal mozayiğinin keyfi yorumundan çıkmayan demokrasinin, bu mozayiğin nesnel yorumundan çıkabileceği anlaşılmıştır.

Bir "işçi devletinde" işçinin, bir "emekçi devletinde" emekçinin konumunu değişmez biçimde veren teori yoktur; devletin niteliği aynı kalsa da işçilerin, emekçilerin konumu değişken olabilir ve olmaktadır. Örneğin, sendikalar reel sosyalist toplumlarda, işçi örgütleri olarak yönetici aygıtın bir parçası durumuna gelmekle (devlete eklenmiş olmakla) üyelerine geniş imkânlar sağlayacak maddi güç ve manevi otorite kazanmışlardır; tartışılmaz bir yaptırım gücü edinmişlerdir. Ve işte bu örgütler işçilerin yönetime dolayımsız katıldıkları (her ne kadarsa) araçlardan biridirler. Aynı şey çalışanların diğer meslek kuruluşları açısından da geçerlidir. Ancak çalışan bütün insanlar **iş sürecinde** birer **iş alan**'dırlar. İşveren kim olursa olsun çalışan bireyin iş sürecindeki konumu aynı kalmaktadır. İş sürecindeki sorunlara çalışan bireyin bakışıyla yönetici konumdan bakışın değişmez bir uyum içinde olması kolayca varsayılamaz ve her somut durum için ayrıca çözümlenmek zorundadır. Bu bakımdan "devletlulaşmış" sosyalist sendikaların, iş sürecinin yarattığı çelişkileri ve işçi tarafın bütün insiyatifini stabil yönetici konumlarından ifade etmeleri olanaksızdır. Sendikaların dışında oluşan işçi insiyatifleri sosyalist toplumda işçi örgütlerinin yerinin ne olmasına dair yeterli bir vurgudur. Sendikalar başta olmak üzere çalışan halk kesimlerinin örgütlendiği tüm meslek kuruluşları ve birlikler yeniden yapılanma sürecinde devletten özerkleştikleri oranda çelişkilerini ortaya koyacaklar; sistem kendini, bu çelişkilerin yenilmez mantığına göre yeniden donatacak; sosyalist demokrasi her bir çelişkiye kendi alanını açan bir kapsama doğru genişleyecek. Madenciler, acaba çalışmayı kendi **küçük** çelişkilerinin özgürlüğünü elde etmek için mi reddediyorlar? Bu soru onlar için ve **ötekiler** için daha uzun bir süre sorulacak. ■

M.Tahir Hatiboğlu

D O K U N

Üniversiteli ve türban

Sıkmabaşa izin veren yasa, Anayasa Mahkemesi'nce, yönetmelik maddesi Danıştay'ca geçtiğimiz ay yürürlükten kaldırıldı. Bu ay sonunda üniversiteler açılıyor. Bilin ki, YÖK Başkanı Doğramacı, sıkmabaş konusunu yine gündeme getirecektir. Karışıklıktan çıkar ve medet ummaya alışmış bu kişinin, devlet üniversiteleri için değil, kurduğu ve sahibi olduğu Bilkent Üniversitesi için beklentileri var. Bunun için türban özlemiyle dolu ANAP'a ve Özal'a türbanın serbestliğini sunacak ve kendisinden, Bilkent öğrencilerine parasal destek isteyecektir. Böyle bir yasa tasarısının TBMM'ye sunulmasını sağlamıştır.

Sıkmabaşlı olmak için türban denilen bir örtü kullanılıyor. Bu örtü çoğumuzun anasının, kızkardeşinin kullandığı başörtüsünden ve bürgüden farklıdır. Başörtüsü ve bürgü doğa koşulları içinde başı ve saçı tozdan topraktan korumak içindir. Çoğu kadın güzel görünmek için saçının bir bölümünü örtü dışına çıkarır. Türban öyle mi? Hayır. Türban özel sarma biçimiyle gözler ve ağız dışında vücut parçası göstermiyor. Onun için geleneğimizden ayrıdır; şeriat özlemcilerinin simgesi durumundadır. İşte bu simge, toplumu uyutma göreviyle yüklü insanlar tarafından çıkar amacıyla kullanılıyor. Çıkarı olanlar egemen güçler ve onların sözcüsü Özal ve partisidir. Kendileri, yakınları, eşleri ve çocukları sıkmabaşlı olmazken, bunlar sıkmabaşın ateşli savunucularıdırlar. Doğramacı da, YÖK'ün diğer yöneticileri de böyle. Bunlar, üniversiteleri yerle bir eden YÖK'ü ve vakıf üniversitelerini kurtarmak için sıkmabaştan yanalar.

Peki! Bu çıkardaşların dışında olan ve sıkmabaşlı olanlar kimler? Bunlar şeriatçı ve tarikatçı, kafaların tuzağına düşmüş köylü ve yoksul aile kızlarıdırlar. Üniversitelere kapağı atma şansına ermiş, kendi sınıfının yazgısını kurtarmaktan sorumlu olan bu üniversiteli kızlarımız, görevlerinin dışında çıkarcılara ve sömürücülere araç oluyorlar. Kafalarını karanlığa sokmuş insanlar üniversiteler açılınca ellerini, Anadolu'dan gelmiş saf ve temiz kızlara, bu dönemde de uzatacaklardır. Bu eller kırılmalıdır. Bu ellere artık fırsat verilmemelidir. Laik ve çağdaş Türkiye'de karanlık düşmanı üniversiteli kızlarımız ve oğlanlarımız uyanık olmalıdırlar. Öğretim üyeleri ve yardımcıları da aynı şekilde. Uyanıklık nasıl olacaktır?Köyden ve yoksul kesimden gelen kız ve erkek öğrenciler, ilk kez geldikleri üniversite kentinde yalnızlık çekiyorlar. Arkadaş kaynaşmasında geri duruyorlar, toplumu yadırgıyorlar ve kendilerini dışlanmış görüyorlar. Bunlar, uyanık karanlık avcıları tarafından hemen ilgi alanına alınıyorlar ve yalnız kalmalarını önlüyorlar. Sonuçta kızlar sıkmabaşlı, erkekler sıkmabaş kafalı olup çıkıyorlar. Bunu önlemenin yolu kafası aydınlık ve çağdaş gençlerin uyanık ve diri olmasıdır. Ortaöğretimden sıkmabaşsız geçmiş bir kızın kazanılması daha kolaydır. Öyleyse görevi önemli ve büyük.

1970'li yıllarda doğmuş üniversitelilerin birden karanlıktan yana yer alması us dışıdır. Yeter ki yol gösterilsin, bilim ve doğruluk anlatılsın. Geçtiğimiz yıl başında sıkma olmayan eczacılık öğrencisi hısımım Emine'yi üç ay sonra iki gözü açık sıkmabaşlı görünce donup kalmıştım. 18 yaşına dek sıkmabaş görmeyen, anası başörtü ve bürgüden başka bir şey takmayan Emine, nasıl olurda birden sıkmalı olur, anlamak güç. Köyden kente gelen bu kızımız, yabancılaştığı okulda, karanlık avcılarının eline düşüvermiştir. Bir kez düştükten sonra kurtarmak zor. İş inada biniyor ve dışlanmanın verdiği tepkiyle daha da katılaşıyor. Sonra, kendisine, "annen böyle mi örtünüyor, onun gibi ol" dendiğinde, rahatlıkla "anam da gerçeği görmüş değil, öğreteceğiz" diyebiliyor.

Emineler bir iki değil. Giderek çoğalıyor. Çoğalmayı durdurmak görevimiz. Eminelere sahip çıkacağız, kişiliklerini korumalarını öğreteceğiz. Bu ders yılında ödevimiz bu olmalıdır. Emine: Kur'an'da iki kadının tanıklığı bir erkek kadardır, kadınlar eksik akıllıdır, uğursuzluk kadında ve attadır, namazı bazen şeyler köpek, eşek, domuz ve kadındır, kadının iyisi yüz karga arasında bir alaca karga gibidir, cehennem halkının çoğu kadındı, dendiğini bilse şeriatçıların aracı olur muydu? Olmaz, olmamalı. "Tanrı bana anam için hayır dua etmeme izin vermedi" ve "nikâh kadın için köleliktir" diyen Muhammed'e çağdaş kadın nasıl inanmalı ve sevmeli. Kadını cinsel araç ve köle gören bir düşüncenin savunulması kadına yakışmaz. Kafası sıkmalı erkekler böyle bir düşüncenin tutsağı olabilirler. Sırf kendi aşağılık duygularını doyurmak için sıkmacı olan bu insanlar, kendi kızları ve anaları için olsun böyle düşünmemelidir. Ne yazık ki, bir takım çıkar çevreleri, genç beyinleri işleyerek dini araç etmekteler ve toplumun yarıdan çoğunu uyutmayı amaçlamaktadırlar. Kendi eşlerini ve kızlarını sıkmalı yapma gücünden yoksun çıkarcılar, güçlerini yoksul ve köylü kızlarında göstermeyi başarmaktadırlar.

Köylü kızı bu bozuk ve çarpık düzende zar-zor üniversiteye girme şansını elde etmiştir. Ona düşen ödev yoksulluk içinde kıvranan köyünü ve sınıfını kurtarmaktır. Geride kalan ve okuma şansı bulamamış kız arkadaşlarına, üniversite kapılarını açıcı yolları açmanın savaşımını vermektir, kısacası onları kurtarmaktır. Asıl görev ve sorumluluk bu olacakken, ezilen, horlanan ve köle durumuna getirilen kadın toplumu yaratmak isteyenlere araç olmak, benimle aynı sınıftan olan kızlarımıza açıkçası yakışmıyor. Bu yakışıksızlığı düzenden aslan payını alanların kızları yapsa diyeceğim yoktur, olamaz.

Üniversiteli, köylüm, sınıfdaşım genç kızım, yeni bir ders yılı başlıyor. Çevreni söylediğim karanlık güçler saracak ve seni çirkin amaçlarına alet etmeye çalışacaklar. Önce, güzel başını ve yüzünü sıkmaya aldıracaklar, sonra da dilini Arapça sözcüklerle donatacaklar. Sen bunları bilmediğin için onlara kayacaksın. Ama onlar, giysi ve dilin insanı geriye götürmede en iyi araç olduğunu biliyorlar. Sen uyanık ol. Ne Doğramacı'ya ne Özal'a ve ne de karanlıktan medet uman gerici güçlere alet ol. Kendine gel. Çağdaş, akılcı ve bilimci olmanın yollarını bul. Bilimi savunan kızlar ve erkekler, okulların açıldığı şu günlerde sen de arkadaşlarına sahip çık, onlarla kaynaş, arkadaşlık et. Yeni ders yılınız güzel ve aydınlık geçsin. ■

12 EYLÜL'E Ö
B E D

Toplumun üzerine çöreklenmiş karabasanı
kitle ruhunu ve umudu kazandırmak, bu ü
ileri güçlerin sorumluluğudur.

Ekonomide 12 Eylül'ün kaldırım taşları 24 Ocak Kararları'yla döşenmeye başlanmıştı. Zamanın başbakanı bu kararları "acı ilaç" diye niteliyor ve halkı o ilacı içmeye ikna etmek için televizyon ekranında çabalayıp duruyordu. Ortada IMF tarafından dikte ettirilmiş bir **reçete** bulunması bakımından **"acı ilaç"** benzetmesi doğruydu. Ne ki, "acı"yı çalışan yığınlar içecek, "ilaç"tan ise tekelci çevreler yararlanacaktı; daha da önemlisi Batılı finans kuruluşlarına olan borçlar düzenli olarak ödenebilecekti.

Acı ilaç halka ancak silah zoruyla içirilebilirdi. Nitekim dokuz ay geçmeden gelen askeri darbeyle 12 Eylül rejimi kuruldu. İşveren örgütünün başı grevleri, toplu sözleşmeleri kastederek "şimdiye kadar bizim anamız ağlıyordu, şimdiden sonra işçilerin anası ağlayacak" diye işverenlerin hissiyatını özetleyecekti. (Her ne kadar, aynı işveren bugün iflas etmiş durumdaysa da, sözcülüğünü yaptığı zümrenin son dokuz yılını 12 Eylül'ün güvencesi altında geçirdiği malûm.)

Ne var ki, 1989 yılında enflasyon oranı gene 1980'dekinin mertebesine, dış borçlar üç katına çıkmış durumda, bazı en büyük holdingler belirli şirketlerinin hisselerini kimi transnasyonal şirketlere satmışlar. Çalışan yığınlar cephesinde ise yoksulluk, geçim sıkıntısı, sosyal adaletsizlik 1980'i de aratacak boyutlarda.

Geçtiğimiz dokuz yıl boyunca Evrenci Kemalistlerle, Özalcı aferistler ve arivistler ülkeyi elele, kolkola yönettiler. Atatürkçülerle tarikatçılar, milliyetçi-mukaddesatçılarla masonlar, vurguncular, rüşvetçiler, irtikâpçılar, mafyacılar, istihbaratçılar, Amerikan pasaportlu uzmanlar kasaba belediye başkanlarına kadar hep bir oldular, yağma Hasan'ın böreğinden pay dağıttılar, pay aldılar.

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde, iş çevreleriyle devlet yöneticileri bu denli iç içe girmemişti; siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların -Özal'ın bilcümle iş bitiricilerinin- yolsuzluklarının boyutlarına ulaşmamıştı.

Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde, iş çevreleriyle devlet yöneticileri bu denli içiçe girmemişti, siyasetçilerin, bürokratların, teknokratların -Özal'ın bilcümle iş bitiricilerinin- yolsuzluklarının boyutlarına ulaşmamıştı.

12 Eylül'ün önde gelen sloganlarından birisi "istikrar" oldu. Ekonomik istikrarı sağlamak için siyasal istikrar gerekliydi. Siyasal istikrar ise solun ezilmesiyle, halk muhalefetinin sindirilmesiyle ve siyasal yaşamın, devlet tapıncı temelinde ahenk içinde olacak partilerden ibaret kılınmasıyla sağlanacaktı. Anayasal kurumlar bu amaçla dağıtıldı, siyasal partiler, sendikalar, dernekler bu nedenle kapatıldı, işkence mahzenleri, idam sehpaları, sürek avları, ardı arkası gelmeyen operasyonlar... hepsi bu hedefe hizmet etti.

Getirilen tüm siyasal, kurumsal düzenlemeler bu rejimi uzun süre payidar kılmak içindi. Ama, 12 Eylül rejiminin içine girdiği onuncu yılının sonuncu yılı olacağı sayısız göstergelerle anlaşılıyor.

Önümüzdeki yıllar demokrasinin yeniden kurulması, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alacak kurumların inşa edilmesi, bu hakların biricik güvencesi olan halk yığınlarının onlara sahipleneceği örgütlenmelere, kurumlaşmalara gidilmesi için yoğun, zorlu ve ısrarlı mücadelelerin verileceği bir dönem olacak.

□

Ülkemizin aydınlık ve ileri güçleri başta olmak üzere, demokrasiden, özgürlüklerden, insanca bir yaşamdan yana olan her kesimin ve **herkesin** ortak çabalarının eseri olabilecek böyle bir süreci sadece politik süreçlerden, siyasal uğraşlardan ibaret görmemek gerekiyor. Andığımız güçlerin önlerinde duran görevler siyasal, ekonomik, kültürel alanlar başta olmak üzere sosyal yaşamın tüm alanlarındaki çabaları içeriyor.

Şurası kesin ki, 12 Eylül rejimi halk yığınlarına ve ülkemizin gelişmesine büyük zarar vermiştir, siyasal ve ekonomik alanda büyük tahribat yaratmıştır. Ama en büyük tahribatını insan üzerinde yapmıştır. 12 Eylül ekonomisiyle, siyasetiyle, ideolojisiyle, kültürüyle büyük bir insan erozyonuna yol açmıştır. Rejim, bir yandan elinin altındaki tüm baskı kurumları ve araçlarıyla siyasal alanda, resmi ideolojiyle, onun tüm klişeleri ve tabularıyla düşünce planında insani değerlere ve insan onuruna saldırırken, öte yandan siyaset dışı alanlarda da pek çok araçla insani değerlerin aşındırılması, insanın sıradanlaştırılması geniş boyutlarda sürdürülmüştür.

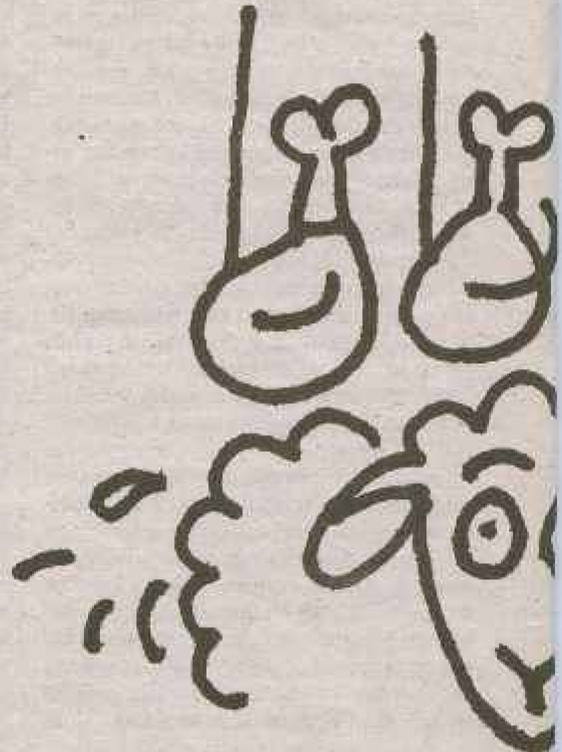
İnsanın tahribi somutta bireyin tahribi demektir. Toplumsal çürüme toplumda insanlar arasındaki ilişkilerin bozulma geçirmesi, insan hasletlerinin önemsizleşmesi, erdemsizliklerin iyice geçerli hale gelmesi, insanlığın biriktiregeldiği genel geçer kabüllerin, etik-moral ölçütlerin önemlerini yitirmesi, topluluk ruhunun, yardımlaşma ve dayanışma güdüsünün zayıflaması, bireyciliğin artması ve toplumun birbirinden kopuk, birbirini sevmeyen, birbiriyle ilgilenmeyen, kendi ekseni, küçük dünyası ve küçük hesapları içine hapsolmuş fertlerden ibaret bir sürüye doğru gitmesi şeklinde ortaya çıkar.

İnsan bireyinin gelişip yetkinleşmesi, zenginleşmesi, ancak ve ancak insanlar arasındaki ilişkilerin daha da iyileşmesiyle, ileriye gitmesiyle, **insanileşmesiyle** mümkündür. İnsan bireyi başka bireylerden uzaklaştıkça, onlarla olan ilişkileri bencilleştikçe, kendi egosu daha fazla öne çıktıkça, birey gelişmiyor, geriliyor, zenginleşmiyor, fakirleşiyor demektir. Marx **"İnsanın en büyük zenginliği başka insanlardır"** sözüyle bireyin gerçek zenginliğini, gelişme ve yetkinleşme koşulunu veciz bir biçimde özetlemişti.

12 Eylül ekonomisi geniş yığınları yoksullaştırmıştır, fakat asıl yoksullaştırmasını tahrip edebildiği **bireylerde** göstermiştir. 12 Eylül rejimi birçok kişiyi servet ve ikbal sahibi yapmıştır, zengini de daha zengin etmiştir, ama o insanlardaki arta kalmış insani yönleri büsbütün yoketmiştir.

1980 yılında, 12 Eylül darbesinden bir süre önce, televizyondaki bir banka reklamı bugün 12 Eylül kültürünün geniş toplum kesimlerini sarmış, sloganı haline gelmiştir. Pek çok kişi köşeyi dönmeye bakmıştır, fakat herkes birden köşeyi dönemediği için, ancak başkalarını ezerek geçenler köşeyi dönebilmişlerdir. Ama köşeyi dönme felsefesi, umudu ve kavgası yaygınlaşmıştır. Köşeyi dönenler başarılarının hazzını tatmışlar, dahası da, dönemeyenler tarafından gıptayla izlenmişlerdir. İş bilirler, iş bitiriciler itibar kazanmışlardır. (Tanıdığım bir emekli yargıtay üyesi toplumda paranın tek itibar ölçütü haline geldiğini söylüyordu. Son katsayı ayarlamalarından 650.000 TL. maaşı olan bir profesör ise namusluluğun, bilginin, kültürün, bilim adamlığının hiç önemi kalmadığını, bol keseden alışveriş yapamadığı için bakkalın bile kendisini adamdan saymadığını belirtiyordu. Andığım her iki kişi de solcu değillerdi, ama toplumdaki tek geçer akçenin gerçekten de akçe olduğunu kendi yaşamlarından gözlemekteydiler. Her birimiz, çevremizden böyle sayısız örneği anımsayabiliriz.)

İnsan üzerindeki yıkımın daha da yaygın olanı insanların bütün olup bitenleri, ahlâksızlıkları, erdemsizlikleri kanıksamasıdır.

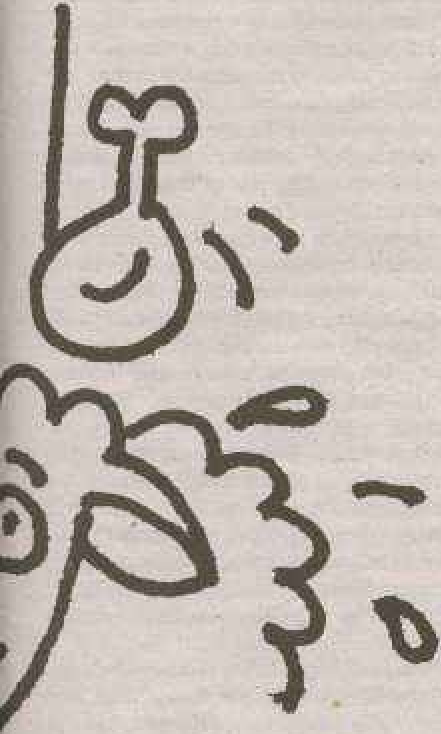

ÖDEDİĞİMİZ
E L

dağıtmak, insanlarımıza özgüvenlerini,
keye ve onun geleceğine sahip çıkan

İnsanlar çevrelerindeki ya da toplumdaki haksızlıkları, adaletsizlikleri, namussuzlukları göre göre onlara alışmışlar, tepki göstermez olmuşlardır. Kişinin duyarsızlaşması bireyin tahribinin bir başka önemli boyutudur. Başkalarının bizzat kendi gündelik yaşamında tanıdığı insanların acılarına karşı duyarsızlaşma feryatlarına karşı sağırlaşmış bir insan sadece onlara değil, kendine de yabancılaşmış demektir. Diğer insanlara karşı duyarsızlaşmak, "bana ne" anlayışında olmak da bireyciliğin bir yansımasıdır. Ne ki, her koyunun kendi bacağından asılmasını olağan saymak, o koyunları kimlerin niçin ve nasıl astıkları üzerinde hiç durmamak anlamına geldiğinden, böyle düşünen bütün koyunlar ilanihaye bacaklarından asılmaya mahkûmdurlar.

İnsanlar arası ilişkilerdeki kötüleşmenin bir başka göstergesi de toplumda şiddet⁻ yaygınlaşmasıdır. Merkezi siyasi otorite siyasal şiddetini sürdürürken, toplumda lümpen kalabalıklar çoğalmakta, ayrıca ekonomik sorunların getirdiği psikolojik sonuçlar bireyler arasındaki şiddeti artırmaktadır. Orta ve küçük boy işletmelerdeki parasal zorluklar nedeniyle borçların tahsili için senet mafyası türemiştir. Dahası, ülkücü senet mafyasını yöneten kişinin verdiği bir mülakata göre, bu işe girmiş ülküdaşlar ev tahliye işlerine ve boşanma ihtilaflarına da bakıyorlarmış, asıl işleri bu alandaymış. Daha yüksek miktarla kiraya vermek istediği evindeki kiracıyı adam kiralayarak tehditle ve dayakla tahliye ettiren mal sahiplerinin ya da boşanmayan eşini aynı yolla iknaya zorlayan kocaların çokluğu, toplumdaki çürümenin bir başka yönüdür.

Bu keşmekeş içinde dinin 12 Eylül Atatürkçüleri tarafından körüklenmesi, insanların, çocukların, genç kızların dinci fanatizmin pençesinde uygarlığa, demokrasiye, ilerlemeye, özgür düşünceye karşı şartlandırılmaları, kin ve nefretle doldurulmaları, İran'daki insansızlığa öykünülmesi... Üstelik de bir bölüm insanın toplumdaki değerler yıkımına ve manevi boşluğa tepki olarak ahlâk adına böylesi bir gayrı insaniliğe sürüklenmesi, içinde yaşadığımız siyasal ve sosyal koşulların bir başka ürünü olarak karşımıza çıkıyor.

Yaşanılan koşulların diğer bir sonucu da toplumda kadın düşmanlığının azmış olmasıdır. Kadını aşağılayan, horlayan dinciliğin güçlenmesi bir yandan, fuhuşun bu denli yaygınlaşması, (kadınların, genç kızların artık ailesindeki erkekler -babası, kocası ya da erkek kardeşi- tarafından satışa çıkarılmasının giderek olağanlaşması) diğer yandan, kadın düşmanlığının vardığı boyutları gösterirken, ekonomik sıkıntıların artmasıyla ailelerde geçimsizliklerin çoğalması, kadının ekonomik sorunlar yüzünden bağımsızlaşamaması, zoraki ilişkilere, zoraki bir evliliğe katlanması konusundaki son yılların istatistikleri ekonomik ve sosyal sorunların kadınlar ve kadın kişiliği üzerinde yaptığı tahribatı ortaya koymaktadır. Kadın-erkek ilişkilerinde iyileşme ve insanileşme olmadıkça, kadın ve kişiliği bu denli baskı altında tutuldukça -kadın olsun, erkek olsun- bireyin gelişmesinden, insanın yetkinleşmesinden hiçbir şekilde sözedilemez. Semra Özal'ın papatyaları kocalarına menfaat sağlayadursunlar, kadınlarımızın kişilik, adalet ve eşitlik istemi kadın-erkek tüm ileri toplumsal güçlerin toplumu ve insanlararası ilişkileri iyileştirme uğraşının son derece önemli bir bileşini olarak önümüzde duruyor.

12 Eylül'ün insan üzerinde yaptığı erozyonun belki de en yaygın, en etkili boyutu toplumda ve bireyde yarattığı umutsuzluk, bezginlik ve yılgınlık psikozudur. On milyonlarca insan ülkenin düzelmeye ve ileriye doğru gideceğinden ümidi kesmiş durumdadır. Türkiye'yi yaşanmaz bir ülke gibi görmektedir. Milyonlarca insan kapağı dışarıya atma, Avrupa'ya mı olur, Kanada'ya mı olur, Avustralya'ya mı olur, nerede iş bulabilecekse oraya gitme çabası, niyeti ya da özlemi içindedir. Bir ülkenin insanlarının bu denli yaygın bir biçimde kendi ülkelerinden umudu kesmeleri, bir yolunu bulup yurtdışında yerleşmeye can atar hale gelmeleri, her şeyden önce o ülkenin yöneticilerinin en büyük utancı olmalıdır. Ne var ki, Türkiye'nin bugünkü yöneticileri, 12 Eylül rejiminin kurucuları ve yürütücüleri "şu Avrupa kapıları açsa da, bir kaç milyon insan daha gönderebilsek, hem işsizlik sorunu azalır, hem sosyal patlamaların önü alınmış olur, hem de bu işgücü ihracı yoluyla ülkeye döviz gelir" diye düşünmektedirler.

□

Toplumun üzerine çöreklenmiş bu karabasanı dağıtmak, insanlarımıza kendi özgüvenlerini, kitle ruhunu ve umudu kazandırmak, insanın uğratıldığı bu yıkımlara, bu toplumsal dekadansa, bu erozyona karşı mücadele etmek her şeyden önce bu ülkeye ve onun geleceğine sahip çıkan, toplumu tüm toplumsal güçlerle, geniş yığınların uğraşıyla özgürlüğe, esenliğe ve aydınlığa yöneltmek amacını güden ileri güçlerin sorumluluğudur.

Demokrasiyi kazanmak, güçlü temeller üzerinde yığınlarla birlikte inşa etmek mücadelesi bu uğraşın ilk koşuludur. Fakat bu uğraş düşünsel, kültürel alanlarda, sosyal psikoloji alanınca yoğun çabalarla bütünleşmek zorundadır. Başarının tek koşulu ise geniş yığınlara ulaşabilmek, onların siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel örgütlenmelerine önayak olmaktır. Dayanışma ruhunu geliştirmek, sendikalarıyla, üretim ve tüketim kooperatifleriyle, sandıklarıyla, dernekleriyle, belediyeleriyle, işyeri ve yerleşim birimlerindeki her türlü örgütlenmeleriyle, kültürel nitelikli kuruluşları yurt çapında yaygınlaştırmakla, tüm bu örgütleri, kurumları, kuruluşları en demokratik, en katılımcı biçimde geliştirmekle mümkündür. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan yığınların kendi kaderlerine sahip çıkmaları, kendi güçlerine güvenmeleri, toplumu daha bugünden tüm bu örgütlenmelerle, kurumlaşmalarla değiştirmeye başlamaları, sosyal yaşam içinde ileriye doğru yol almaları ülkemizin geleceğinin biricik güvencesi olacaktır.

Bir ülkenin insanlarının yaygın biçimde kendi ülkelerinden umudu kesmeleri, bir yolunu bulup yurtdışında yerleşmeye can atar hale gelmeleri, her şeyden önce o ülkenin yöneticilerinin en büyük utancı olmalıdır.

Bu ülke insan onurunu çiğneyenlerin, özgürlüğün zerresine tahammül edemeyenlerin, memleketi satanların, on milyonlarca insana acı çektirenlerin, vurguncuların, soyguncuların, çıkarcıların, diktatörlerin, despotların ülkesi değildir. Bu ülke o topraklar üzerinde yaşayan on milyonlarca insanın ülkesidir. Ona ve geleceğine sahip çıkmak da işte o on milyonlarca insanı harekete geçirerek mümkün olacaktır. Elimizi, kolumuzu bağlayıp olan bitene seyirci kalmakla değil.

12 Eylül'ü önleyemedik. Önleyememenin bedelini ise toplumca çok ağır ödedik. Daha fazla bedel ödememek, 12 Eylül'den çıkmak, tahribatını ve hasarlarını telafi etmek, tarihimizin bu karanlık devrini kapatmak bizim elimizdedir. Yitirdiğimiz her gün 12 Eylülcüler'in kâr hanesine yazılmaktadır. Çünkü asıl tahrip olan, aşındırılan, yokedilen bizzat insan malzemesidir, insani değerler sistemidir. Zaman uzayıp gittikçe insanların yeniden kazanılması, hasarların telafi edilmesi daha da zorlaşmaktadır. ■

12 Eylül ekonomisi

BUNALIMIN BUNALIMI MI?

Milli Piyango yönetiminin son uygulaması, bir kartı kazıyarak kazanma anlayışı, 12 Eylül ekonomisini simgeliyor; artık üreterek değil, kazıyarak kazanıyor insanlarımız.

12 Eylül ekonomisi, dokuz yaşını tamamlıyor, on yaşına basıyor. Ulusların yaşamında on yıl önemli bir zaman dilimidir. On yıl süresince uygulanan ekonomi politikaları ve siyasal gelişmeler bütünü, kendi çizgisinden hiç ödün verilmeden uygulanmasına karşın, bir türlü -yine kendi ölçülerine göre- başarılı olamıyor. Ne ekonomide "istikrarı" sağlayabilmiş ne de toplumsal gelişmeyi düzenli kılabilmiştir. Öncelikle belirtilmesi gereken, son dokuz yılın gerçek yıkımının boyutlarıdır.

Gide gide

Uygulanan ekonomi politikası, öncelikle, üretimi artırıcı hiçbir özellik taşımıyor. Yıllardır, üretken yatırımlar fiyatlardan arındırılmış biçimiyle geriliyor. Sanayi alanında KİT'in devreden çıkarılmasıyla, sanayileşme tümüyle durmuş bulunuyor. Geçen yılın (1988) ikinci yarısından başlayarak, sınai üretimde, ilk kez büyük oranda düşüşler görülüyor. Bir kısım sektörlerde üretim düşüşleri % 15 dolayına ulaşıyor. Tarım, tümüyle kuraklığın pençesinde kıvranıyor, doğuda hayvancılık, yok edilmiş bulunuyor. Türkiye'nin canlı hayvan stoku yaklaşık 1/4 oranında azalmıştır. Özetle, 12 Eylül ekonomisiyle, toplumsal **üretim temeli** çökertilmiş, yok edilmiştir. Üretim temelinin çöküşünü, gelir bölüşümünün giderek daha da eşitsiz duruma gelmesi izliyor. Ulusal gelirden sermaye kesiminin aldığı pay % 43'ten % 73'lere tırmanıyor; tarım kesimiyle emekçilerin aldıkları pay da toplam olarak % 57'den % 23 dolayına indirilmiştir. Yalnızca geçen yıl ulusal gelirin 100 trilyon olduğu gözönünde tutulursa emekçi kesimin cebinde 30 trilyon lira sermaye kesimine aktarılmış bulunuyor. Bu miktar, o yılın toplam **vergi** gelirlerinin **iki** katına yaklaşıyor. Türkiye bu dönemde Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurdu. AT üyesi, komşumuz Yunanistan'da bile ulusal gelirin % 38 dolayında bir bölümü vergi olarak alınıyor; Türkiye'de bu oranın yarısı düzeyinde vergi alınıyor. Türkiye'de, sermaye, vergi vermiyor. Sonuçta, bütçe açıkları kapanmıyor, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetler tam anlamıyla çöküntüye sürükleniyor. Kamu hizmetleri, en ilkel düzeyde bile sağlanamıyor. Kentlerde halk susuzluktan kıvranıyor. Sermaye vergi vermiyor, fakat enflasyon-ücret ilişkisinin ilginç boyutlarından yararlanarak, kâr oranını olağanüstü biçimde yükseltmiş bulunuyor. Son dokuz yıl boyunca, sendikal hak ve özgürlükler üzerindeki sınırlamalar, baskılar ve haksız uygulamalar sonucu, emekçilerin gerçek gelirleri, ücretlerinin alım gücü, dönemin başı yüz alınırsa, günümüzde bunun 1/3'ü dolayına inmiş bulunuyor. Enflasyon, dolaylı sömürünün en acımasız biçimi olarak, emekçilerin cebinin her gün biraz daha boşalmasına, yoksullaşmalarına yol açıyor. "Mülkiyet hırsızlıktır" diyenlerin kulakları çınlasın, asıl hırsızlık enflasyon yoluyla yapılıyor.

Türkiye, iki aşamalı bir sömürü düzenini, dokuz yıl süresince, iliklerine dek yaşıyor. Birinci aşamada, işçiler, köylüler, memur ve emeklilerle küçük üreticiler, sürekli yoksullaşıyor. Sömürünün ikinci halkası dış ticaret alanında oluyor. Türkiye'nin dış ticaret fiyat oranları, dışsatım fiyatlarının/dışalım fiyatları endeksine oranı, bu dönemde iki yıl bir yana bırakılırsa, sürekli ülkenin zararına işliyor. Türkiye bir birim dışalım için, giderek daha çok miktarda dışsatım yapmak zorunda kalıyor. Bu süreçte ülke bütünüyle sömürülüyor, yoksullaşıyor.

12 Eylül ekonomisinin baş uygulayıcısı, 24 Ocak 1980 sonrasında Washington'da Dünya Bankası ve IMF yetkililerinin kendisine uzattıkları koşulları görünce, "bunlara imza atarn Türkiye'de ipe götürürler" diyordu, ancak bunları imzalamaktan da geri kalmıyordu. Aynı kişi, aradan dokuz yıl geçtikten sonra Çankaya'ya çıkmaya hazırlanıyor. Bunca başarının ödülü de anlaşılan büyük oluyor(!)

▼ Başarının ödülü büyük! *12 Eylül ekonomisinin baş uygulayıcısı aradan dokuz yıl geçtikten sonra Çankaya'ya çıkmaya hazırlanıyor.*

Bu nokta bir yana, Dünya Bankası ve IMF istemli politikaların dünyadaki tek başarı örneği sayılan Türkiye'de de bu başarının nasıl bir başarı olduğu her gün yeniden görülüyor, yaşanıyor. Milli Piyango yönetiminin son uygulaması, bir kartı kazıyarak kazanma anlayışı, 12 Eylül ekonomisini simgeliyor; artık üreterek değil, kazıyarak kazanıyor insanlarımız. 12 Eylül ekonomisi 13 milyar dolar dolayında bir dış borç ile başladı; dış borçların günümüzde 50 milyar doların üzerine çıktığı biliniyor. Bu biliniyor ancak, alınan dış borçlarla hangi üretim olanaklarının artırıldığı, ekonomiye ne tür katkılarının sağlandığı bilinmiyor. Yabancı sermaye kaynakları, ülkenin kendi ürünlerinin pazarı yapılmasını borç vererek ödüllendiriyor. Sigaradan demir çeliğe, kömürden silaha dek, Türkiye tam anlamıyla yabancı ürünlerin pazarı yapılmış bulunuyor. Lahmacunun yerine hamburger yiyerek ülke çağ atlamış sayılıyor. Türkiye, 12 Eylül ekonomisiyle çok ciddi bir bütünleşme sürecine sokulmuş bulunuyor. Türkiye'nin, sanayileşmesi durduruluyor, özellikle yatırım malları üretimi, teknolojiye yönelik üretim tümüyle bir yana bırakılıyor. Ülke, uluslararası iş bölümünde, **beyine dayalı** üretim süreçlerinden tümüyle uzaklaştırılıyor. Bu süreçte üniversiteler birer askeri okula dönüştürülüyor, TÜBİTAK yıkılıyor ve en önemli istatistiklerin yayınlanması yasaklanabiliyor.

Üretim olanaklarını genişletemeyen, varolan üretim kapasitesinin etkin kullanımını sağlayamayan ekonomik süreç, parasal değişkenlerle oynanmasına yol açıyor. TL'nin yabancı paralarla değişimi kolaylaştırılıyor. Bu kolaylığın sağlanmasıyla, son aylarda memur ve emekli maaşlarına yapılan zamlar sonucu yedi trilyon liranın üzerine çıkan emisyon hacminin daralacağı bekleniyor. Döviz talebinin sonuçta yeni devalüasyonlara, fiyat artışlarına yol açacağı, hesaba katılmıyor, enflasyon sürekli olarak körükleniyor.

Gerçekte, piyasa yapısının aksaklıklarından kaynaklanan bir süreç yaşanıyor. Sermaye, kârlarını ençoklaştıracak bir enflasyon oranı arıyor. Ancak üretim, dağıtım ve pazarlama yapısı bu en etkin enflasyon oranını yakalamaya olanak vermiyor. Sanayi kesiminin üreticileri, belirli bir kâr oranına göre üretimlerini ayarlıyor, gerekirse üretim miktarını azaltıyor. Sonuçta, bunalım daha da derinleşiyor. Sayısı belli olmayan işsizler ordusu büyüyor.

Ekonomik başarısızlık, siyasal gelişmelerle tamamlanıyor. 12 Eylül demokrasisi, tüm kurum ve kurallarıyla yürütülmeye çalışılıyor. Haksız ve hukuksuz uygulamalar, işkenceler,

açlık grevleri ve ölümlerle tamamlanıyor. En temel insan hakları sağlanmıyor. İç ve dış tekelci sömürüyü pekiştirenler, çekinmeden ellerini kana buluyor.

Nereye dek?

Ekonominin geçen dokuz yıl boyunca görülen gelişmeleri -eğer köklü bir sayısal değişiklik sağlanamazsa- bundan sonrasının da ipuçlarını veriyor.

Yıllardır üretken sermaye yatırımlarından kaçınan ekonominin üretim temeli çöküşünü sürdürecektir. Sermayenin, ticari sermayeye daha yüklü oranda dönüşmesi süreci yoğunluk kazanacaktır. Döviz alımında getirilen kolaylıklarla, sermayenin öbür az gelişmiş ülkelere benzer biçimde yurtdışına kaçışı sürecinin de hız kazanacağı açıktır. Bu ulusal sermaye kaçışı süreci, uluslararası sermaye ile tamamlanmak isteniyor. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin yabancı tekellere satışı çok daha hızlı bir biçimde yürütülecektir. Hükümetin denetimindeki tekellerin yerini bu kez yabancı tekeller alacaktır. En büyük üretim birimlerinin yabancılara çoğu kez "sudan ucuza" satılması, iki olguyu gündeme getirecektir. Birincisi, KİT'de varolduğu belirtilen işgücü fazlasının işlerinden çıkarılması yoluna gidilecek, işsizlik daha da yaygınlaşacaktır. İkincisi de, yabancı tekeller, bu yerli üretim birimlerini, istediklerinde tümüyle kapatabilecek ve bunların ürünlerinin yerine kendi ülkelerinde yaptıkları üretimi satacaklardır. Bir başka deyişle, ülkenin yabancı ürünleri pazarı yapılması süreci tamamlanmış olacaktır. Bu durumun dışalım tıkanıklıkları ortamında mal yoklukları, daha yüksek oranlı enflasyon ve ekonomik yıkımla sonuçlanması kaçınılmazdır:

Ve çıkış için

12 Eylül "istikrar" sağlamak üzere geldi; dokuz yıl sonrasında, tam bir istikrarsızlık süreci yaşanıyor. Bunalımdan kurtulunması bir yana, daha da derinleştiği görülüyor.

İstikrar adı altında getirilen baskı, yıldırma ve özgürlüklerin yok edilmesi döneminin sona erdirilmesi için yapılması gereken, demokrasi taleplerinin yoğunluk kazanmasıdır. Bir başka deyişle, çözüm siyasaldır. Yıllarca, demokrasi olursa istikrar kalmaz dayatması sona ermeli, toplum bu ikilemden kurtulmalıdır. Öncelikle yapılması gereken bir **genel af** çıkarılması için kamuoyu oluşturmak, bu sürece ağırlık vermektir. İkinci olarak, **seçim yasasının** daha demokratik bir yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır. Ancak bu yapıldıktan sonra, genel seçimlere gidilmelidir. Tersine bir oluşum, yeni siyasal bunalımların kaynağı olacaktır. Üçüncü nokta, başta **sendikal hak ve özgürlükler** olmak üzere yeni anayasanın nasıl olması gerektiği tartışmalarına gidilmeli, başta siyasal partiler olmak üzere, tüm sivil toplum örgütleri ve kurumları, yeni bir toplumsal anlaşma ve uzlaşmanın somut biçimleri üzerinde görüşlerini oluşturmalı, sergilemelidir. Toplumun tüm demokrasiden yana güçlerinin, yerli, üretken sermaye çevreleri dahil, katılacakları bu tür bir süreç ve bunun gerçekleştirilmesi bu aşamada çok büyük önem taşıyor. ■

SÖZÜM SANADIR

Yol kazı, kazan

"KAZ-KAZI-KAZAN" diye bir oyun buldular. Özal ve şürekâsından kimbilir hangi aklı-evvelin cadıdır. Bir tuttu, bir tuttu görmeyin. Sokaklarda öbek öbek insanlar, el kadar kağıtları kazıyıp duruyorlar. Çoluk çocuk, kadın erkek, yaşlı genç hatır hatır kart kazıyıp kısmetlerini arıyorlar. Nasıl hazırlanmış diye baktım (Biz de üç tekliği böyle kaptırdık). Kartlarda büyükçe rakamlar iki kez yazılmış: 500, 000 gibi 20,000,000 gibi. Üç kez yazılmışsa parayı alıyorsunuz, yazılmamışsa hava. Heveslendirip yarıda bırakma. Tam kumarcı eğitimi. Kabaran iştaha bir kart daha gerekli. Bastır tekliği.

Bu nasıl biçem (üslup) demeyin sakın. Sokak kumarının yazısına böyle biçem gidiyor. Sokak kumarıyla piyango arasında fark vardır. Piyango umut satar. Bir bilet alırsınız ve beklersiniz. Piyango bu denli sıcak değildir. Kumar başka bir iştir. Anında kazanmak-anında kaybetmek. Onun da insan zekâsını, insan duygusunu işin içine katanları vardır. Poker de kumardır ama psikolojisi vardır, tekniği vardır, ustalığı vardır. Bezik, okey, altmışaltı, pişti bile hesap ister, teknik ister, deneyim ister.

Sokak kumarı barbuttur, "bul karayı-al parayı"dır, "üçkağıt"tır. Hiçbir zekâ kırıntısına gerek kalmadan zarla ya da kağıtla oynanan adi oyunlardır.

İşte bu yeni oyunun kalitesi de budur: Sokak kumarı. Kimse şaşıp kalmasın, 12 Eylül döneminin şans oyunu budur ve de çok uygundur: YOL KAZI-KAZAN.

"Kazı bağırtmadan yolmak" diye bir deyim vardır. Burada amaç "kazı yolmak"tır, yöntem de "bağırtmamak"tır. Dikta rejimlerinde "kazı bağırta bağırta yolar"lar, yöntem olarak da "ağzını bağlar"lar. Dikta rejimi ekonomisinin formülü böylesine sade, etkili, sonuç alıcıdır. Aynı amaca demokrasi görünümünde gitmek için "kazın ağzını bağlamaz"lar, "önüne biraz yem atar"lar. Kaz yemi yerken, onlar da kazı yolarlar. Amaç aynıdır, yöntemi az biraz başkadır.

Zavallı Sülün Osman'ı anmadan edemedim. Belki bilmezsiniz, Sülün Osman diye-o zamanlar dolandırıcı denilen- bir adam vardı. İstanbul'a yeni gelen safları bulur, onlara Galata köprüsünü, Beyazıt kulesini, Eminönü meydanındaki saati "satardı". Bütün bunların gelirinin kendisinin olduğunu söyler, satınca bu gelirin satıldığı saf adamın olacağına inandırırdı. Böyle epeyce adam dolandırır, sonra da yakalanıp hapse tıkılırdı. Onunla yapılmış röportajları okurduk, "ne yapayım, öyle saflar var ki görünce dayanamayıp bir şeyler satıyorum" derdi. Vah zavallı Sülün Osman. Ne yanlış zamanlarda yaşamışsın. O zamanlar ortalıkta namus gibi geri kafalı lâflar vardı da senin kıymetini bilememişiz. Senin nasıl bir deha taşıdığını anlamayıp ziyan etmişiz. Sonradan gelenler senin papucunu dama attılar ama bir yerlere heykelini falan dikmediler. Sen gerçek bir pirmişsin de haberimiz yokmuş. Şimdi Boğaz köprüsünün hisse senedini almayanlar yanıp tutuşuyor, en fazla kârı o yapmış da.

Neyse, köprü satışına yetişemeyenler "YOL KAZI-KAZAN" oyunu oynayıp köşeyi dönmenin peşindeler. Kimsenin de onlara "yolunan kazın neyi kazandığını" anlattığı yok ya.

Bence bu yeni numara için pedagogların değil de Sülün Osman'ın ne düşündüğünü sormalı. Ben sordum, bakınız ne dedi:

"Ne diyeceğim, pes derim. Ben aklımca bir şeyler yaptığımı sanıyordum, şimdi bakıyorum da kıytırıkmışım doğrusu. Bir iki saf adam bulup da köprü satmak nerde, koca bir milleti keriz yerine koyup kart kazımak nerde? Biz bu işin cahiliymişiz ya, bizim de kusurumuz yoktu, ne öğrendik ki ne satalım? Şimdi bakıyorum, artık bu işlerin ilmi yapılıyor. Bu işlerin ustaları var, hocaları var, süslü lâfları var, teşkilâtı var, girdisi çıktısı var. Yokluğun gözü kör olsun. İngilizce bilmezsin, bilgisayar bilmezsin, önün yok arkan yok. Şimdi öyle mi? Millet önünde, Amerika arkadan, bilgisayar sol elinde, hacısı hocası sağ elinde. Biz erken gelmişiz dünyaya beyim, daha ne diyeyim?"

Biz de "yazık oldu Sülün Osman'a" diyelim yazımızı bitirelim. ■

Halit Çelenk TÖB-DER davasını değerlendiriyor:

BİR HUKUK SKANDALI

TÖB-DER hakkında sivil mahkeme tarafından verilen beraat kararı, suçsuz insanların ve yasal örgütlerin, olağandışı yargılama yoluyla nasıl suçlu sayılabileceklerini ortaya koyuyor

12 Eylül "hukuku"nun ipliği yavaş yavaş pazara çıkıyor. TÖB-DER davasının askeri mahkemelerde ağır cezalarla sonuçlanması, dosyası ayrılan sanıkların ise başta Gültekin Gazioğlu olmak üzere sivil mahkeme kararıyla beraat etmeleri, 12 Eylül "hukukunun" bütünüyle bir hukuk skandalı olduğunu gösteriyor. Değerli hukukçumuz Halit Çelenk'le yaptığımız görüşme hukuk skandalına ışık tutuyor.

▶TÖB-DER davası nedir? TÖB-DER'i nasıl bir mahkeme yargıladı?

TÖB-DER davası 12 Eylül döneminin en önemli davalarından birisidir. Bu dönemin başta gelen özelliği, "hukuksuzluk"tur. Açalım:

Bir dönemin hukuka saygılı kabul edilmesinin en önemli ölçüsü bağımsız mahkemelere sahip olmasıdır. 12 Eylül döneminin ceza yargılaması açısından "mahkeme" olarak nitelenebilecek kurumları olmamıştır. Bir yargı organı "bağımsız" değilse mahkeme niteliği kazanamaz. O, bir organdır, bir kuruldur ama "mahkeme" değildir. O halde bağımsız mahkemelere sahip olmayan bir dönemin hukukla ilgisi olduğu söylenemez.

Sivil mahkemenin kararı, olağan bir yargılamanın, ön varsayımlardan ve siyasal etkilerden uzak bir değerlendirmenin, TÖB-DER'in yasa dışına dönüşmediğini, ceza yasasının 141-142. maddelerini ihlâl etmediğini ortaya koyacağını ve nitekim koyduğunu açıkça gösteriyor.

Bu söylediklerimiz, hukukun sözleridir, hukuk ilkelerinin doğal bir sonucudur.

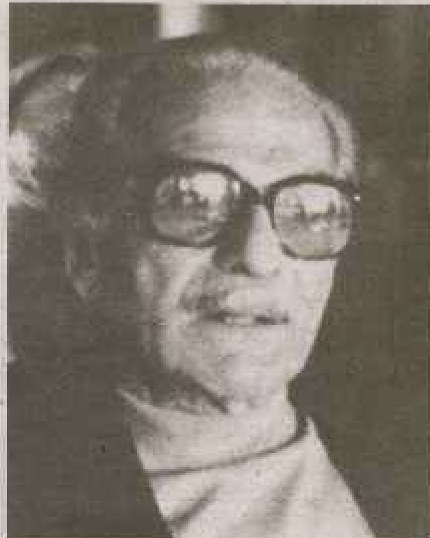
12 Eylül döneminde sıkıyönetim askeri mahkemeleri kurulmuş, 12 Eylül öncesi olaylar, suç işlediği savlanan kişiler ve örgütler bu mahkemelerde yargılanmıştır. Bu mahkemelerin hakim ve savcıları, 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri hakkındaki yasaya göre Yürütme Organı tarafından görevlendirilmiştir. Bu mahkemeler, anayasanın ve uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin "doğal hakim" ilkesine aykırı olarak kurulmuş özel ve siyasal mahkemelerdir. Sözü geçen yasaya göre yürütme organı, bu mahkemelerin hakim ve savcılarını istediği zaman görevden alabilir ve başka bir göreve atayabilir. Hâkimin güvencesi yoktur. 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde bunun birçok örnekleri görülmüştür. Böylece hakim ile memur arasındaki fark ortadan kalkmış olmaktadır. Bu mahkemeler siyasal etkilere, telkinlere ve yönlendirmelere açıktır.

Bağımsız yargı, hâkim güvencesi, doğal hâkim ilkelerine aykırı olarak kurulan bu tür mahkemelere hukuk açısından "mahkeme" denilemez. Bu kurullarca verilen kararlara da "hüküm" denilemez.

TÖB-DER olayının temelinde işte bu hukuksuzluklar yatmaktadır. Son TÖB-DER olayı bu hukuksuzluğun tipik bir örneği olmuştur.

TÖB-DER hakkında bir yandan Ankara Sıkıyönetim III No.lu Askeri Mahkemesi'nce "yasa dışına dönüşme" gerekçesi ile mahkûmiyet kararı verilirken öte yandan aynı örgüt hakkında -hatta aynı öğretmen hakkında- genel bir mahkeme olan Ankara II. Ağır Ceza Mahkemesi'nce beraat kararı verilmiştir.

Gerçekten 12 Eylül müdahalesinden önce, legal olarak kurulup yürürlükteki yasalara göre yönetilen ve faaliyetlerini sürdüren, Cumhurbaşkanının resmi kabullerine çağrılan, dışişleri bakanlığı tarafından ulusal törenlere davet edilen, Cumhuriyet Senatosu tarafından "anarşi ve terör" konusunda kendisinden rapor istenen, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 4. beş yıllık kalkınma planı hakkında görüşü sorulan ve rapor istenen TÖB-DER, müdahaleden sonra yasadışı bir örgüt sayılmış ve hakkında Ankara Sıkıyönetim III No.lu Askeri Mahkemesi'nde kamu davası açılmış, derneğin kapatılması, mallarının müsaderesi (zoralım) ve yöneticilerinin cezalandırılması istenilmiştir.

▲ ***Halit Çelenk.** Haksız kararın ortadan kaldırılması için çalışacak.*

12 Eylül öncesinde TÖB-DER hakkında açılan ceza davaları beraat kararları ile sonuçlanmış, yapılan kovuşturmalar sonunda takipsizlik kararları verilmiştir. Örgütün üyesi öğretmenler hakkında yıllar boyunca yapılan idari işlemler konusunda TÖB-DER avukatlarınca açılan davalar iptal kararları ile sonuçlanmış, Danıştay tarafından verilen bu kararlarla TÖB-DER üyelerinin göreve ilişkin durumları da aklanmıştır.

TÖB-DER tarafından düzenlenen ve 12 Eylül müdahalesinden sonra dava konusu yapılan Demokratik Eğitim Kurultayı hakkında Ankara Basın Savcılığı soruşturma açmış, bu kurultayda yapılan konuşma ve yayınlar bilirkişiye inceletilmiş, konuşma, yayın ve belgelerde suç bulunmadığı verilen bilirkişi raporundan anlaşılmış ve bu rapora dayanılarak Demokratik Eğitim Kurultayı hakkında takipsizlik kararı verilmiştir. Bu karar, taraflarca itiraz konusu olmadığından, kesinleşmiştir.

TÖB-DER'in, genel mahkemeler ve Cumhuriyet savcılıkları kararları ile de doğrulanan bu legalitesine karşın, 12 Eylül müdahalesinden sonra, siyasal nedenlerle hakkında "yasa dışına dönüştüğü" savı ile dava açılmış, mahkûmiyet kararı verilmiş, yöneticileri cezalandırılmış, dernek kapatılmış ve taşınır taşınmaz tüm mallarına el konulmuştur.

Olaya yargılama hukuku açısından ve daha yakından bakarsak, sıkıyönetim askeri mahkemelerinin, "olağan ve olağandışı yargılamalar" ayırımında "olağandışı yargılamalar" bölümünde yer aldığını görürüz. Yani sıkıyönetim askeri mahkemeleri olağandışı mahkemelerdir.

Sayın Faruk Erem, **Olağandışı Yargılamalar** kitabında şöyle der:

"Olağandışı mahkeme, mevcut olağan bir mahkemeye itimat etmemek veya belirli maksatlara uygun bir mahkeme kurmak ihtiyacından doğar. Asıl neden budur. Daha hızlı adalet ve benzeri düşünceler bahanedir."

Olağandışı yargıda hükümler, siyasal iktidarlar tarafından tasarlanır, yukarıdan aşağıya kamuoyu oluşturulmaya çalışılır, bu doğrultuda telkinler ve yönlendirmeler yapılır. Sonuçta yargılama bir formalite haline gelir. Bu konuda ceza hukuku bilgini sayın Erem'in düşüncelerini yine anımsatmakta yarar görüyorum:

"... Halbuki olağandışı mahkemeler kurmak Adaleti gerçekleştirmekten fazla belli bir dönemde toplumsal yılgı yaratmak amacıyla kurulur. Bu istek yoğunlaştıkça o kuruluşun mahkemeden gayrı bir kuruluş haline geldi-

▲ **Gültekin Gazioğlu.** *Sivil mahkemede beraat etti.*

ği, adalet düzeni içinde tümörleştiği görülür. ... Bir memlekette adalet, kudretini ve haysiyetini kaybederse 'sosyal bağ' kopar. 'Mülkün temeli adalettir' deyiminin bir anlamı da budur. 'İnsanları insanlar cezalandırıyor' değil, 'insanları adalet cezalandırır' kanısını verebilmek. Bütün mesele budur (Carrara). Olağan dışı yargılama bunun tam karşıtıdır.''

Bağımsızlık ile Yansızlık hâkimin ve mahkemelerin 'onsuz olmaz' koşullarıdır. Ceza hukuku uzmanı sayın Kunter yansızlık konusunda şöyle diyor: ''Adalet sembolünün dünyanın her yerinde, elinde terazi tutan gözü kapalı bir kişi olarak kabul edilmesi sebepsiz değildir. Adalet dağıtanlar yani hâkimler, ne kadar gözleri kapalı olursa yani çözdükleri uyuşmazlıkların taraflarına ne kadar yabancı olurlarsa o kadar doğru ve isabetli karar verirler.''

Ceza hukukunun bu temel ilke ve kuralları, olağandışı yargı organları ve bu arada sıkıyönetim askeri mahkemeleri yoluyla adalete ulaşılamayacağını, aksine adaletsiz ve haksız kararların oluşmasına olanak sağlanacağını göstermektedir.

TÖB-DER kararı bunun tipik bir örneğidir.

▶ Askeri Yargıtay'ın kararının dayanağı neydi?

TÖB-DER hakkında sivil mahkeme tarafından verilen beraat kararı hukukun, yargılama hukukunun yukarıda açıklanan ilkelerini doğrulamıştır. Çünkü TÖB-DER hakkında beraat kararı veren Ankara II. Ağır Ceza Mahkemesi bağımsız bir mahkemedir, doğal hâkim ilkesine uygun olarak kurulmuştur, özel değil genel bir yargı yeridir. Bu mahkeme TÖB-DER hakkında mahkûmiyet kararı veren sıkıyönetim askeri mahkemesinin dosyalarını getirterek incelemiş, uzman bir bilirkişi seçerek olayda suç öğeleri bulunup bulunmadığını inceletmiş, suç bulunmadığına ilişkin verilen rapora dayanarak ve öteki kanıtları da değerlendirerek beraat kararı vermiştir. Bu beraat kararı temyiz edilmeyerek kesinleşmiştir.

Bu karar; olağan bir yargılamanın, ön varsayımlardan ve siyasal etkilerden uzak bir değerlendirmenin, TÖB-DER'in yasadışına dönüşmediğini, ceza yasasının 141-142. maddelerini ihlal etmediğini ortaya koyacağını ve nitekim koyduğunu açıkça göstermektedir. Yine bu karar, suçsuz insanların ve yasal örgütlerin, olağandışı bir yargılama yoluyla nasıl suçlu sayılabileceklerini de ortaya koymaktadır.

Askeri Yargıtay 4. Dairesi TÖB-DER hakkında verilen mahkûmiyet kararını esas yönünden onaylarken tahrif edilmiş bir sözlüğe dayanmıştır.

Daire, derneğin yayınlarında geçen ''işçi sınıfı bilimi'' deyimini, TÖB-DER'in ülkede komünist bir düzen kurma amacına ve bu yoldaki çalışmalarına kanıt olarak kabul etmiştir. Askeri Yargıtay'ın onama kararında bu deyimin anlamı Marksçı Leninci Felsefe Sözlüğü'ne göre saptanmış ve bu sözlükten karara alıntılar yapılmıştır. Oysa Marksçı Leninci Felsefe Sözlüğü'nde ''işçi sınıfı bilimi'' deyimi yoktur, ''bilimsel komünizm'' deyimi vardır. Gerçekten sözlüğün Almanca orijinalinde yani aslında, bilimsel komünizm deyimine yer verilmiş ve bunun açıklaması yapılmıştır. Marksı Leninci Felsefe Sözlüğü'nün orijinalinde ve 573. sayfada açıklaması yapılan deyim işçi sınıfı bilimi deyimi değil, bilimsel komünizm deyimidir. Bu sözlüğü dilimize çevirenler kişisel kimi kaygılardan olacak, bilimsel komünizm deyimi yerine çeviriye işçi sınıfı bilimi deyimini koymuşlardır. Yani sözlük tahrif edilmiştir.

Böylece Askeri Yargıtay 4. Dairesi, onama kararını gerçek dışı ve tahrif edilmiş bir belgeye dayandırmıştır.

Yine Askeri Yargıtay 4. Dairesi bunun dışında da bilimsel bir yanılgıya düşmüştür. Daire; kararının 25. sayfasında sanıklara gönderme yaparak, ''bu deyimlerden biri olarak en sık kullandıkları ilk kez kapsamlı ve derli toplu olarak Marks-Engels tarafından 1948 yılında Manifesto'da açıklanmış bulunan ''işçi sınıfı bilimi'' deyimini alıp dava dosyalarına Ek-3'teki Marksçı Leninci Felsefe sözlüğü'ndeki karşılığına bakıldığında; ...'' demektedir. Yani Askeri Yargıtay 4. Dairesi'ne göre ''işçi sınıfı bilimi'' deyimi ilk kez Marks ve Engels tarafından Komünist Manifesto'da açıklanmıştır. Oysa Komünist Manifesto incelendiği zaman bu bildiride ''işçi sınıfı bilimi'' deyiminin yer almadığı ve bu konuda herhangi bir açıklamanın da yapılmadığı görülmektedir.

Öte yandan Askeri Yargıtay'ın değişik daireleri İşçi Sınıfı Bilimi deyimi konusunda çelişkili kararlar da vermişlerdir. Yukarıda açıklandığı gibi Askeri Yargıtay 4. Dairesi bu deyimi kullanmayı suç sayarken Askeri Yargıtay 5. Dairesi ve İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 1 ve 3 No.lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri tüzüklerinde İşçi Sınıfı Bilimi deyimine yer veren sendikalar ve sendika yöneticileri hakkında beraat kararları vermişler ve bu kararlar kesinleşmiştir.

▶ Bu yanlış kararın doğurduğu sonuçlar nedir, nasıl düzeltilebilir?

Hukuk açısından bu yanlış ve haksız kararın ortadan kaldırılabilmesi için iki yol düşünülebilir. Bunlardan birisi ''karar düzeltmesi'' yolu, öteki de ''yargılamanın yenilenmesi'' yoludur. Bu yollara başvurmanın çalışmalarını yapıyoruz.

İnancıma göre TÖB-DER sorunu kişisel değildir ve iki mahkeme arasında bir görüş ayrılığı şeklinde basit bir olay olarak değerlendirilemez. Olay, 12 Eylül hukuksuzluğunun somut bir göstergesidir. Bu davada Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi'nin kararı ile mahkum edilen ve cezalarını da çeken öğretmen arkadaşlarımız kuşkusuz büyük ve onarılmaz bir haksızlığa uğramışlardır. Bir insanın 8 yıl değil, 5 yıl değil bir gün bile özgürlüğünden yoksun bırakılması, karşılanması olanaksız bir haksızlıktır. Ama burada TÖB-DER'in kişiliğinde cumhuriyet tarihi boyunca süregelen öğretmen örgütlenmesi, siyasal amaçlarla açılmış bir dava sonunda haksız ve adaletsiz bir kararla mahkûm edilmiş, taşınır taşınmaz tüm mallarına el konulmuş ve yurt düzeyinde örgütlenmiş bir öğretmen derneği kapatılmıştır. Önemli olan budur.

TÖB-DER hakkında verilen mahkûmiyet kararı bir hukuk skandalıdır. ''Bir kişiye yapılmış haksızlık, tüm topluma yönelik bir tehdittir'' özdeyişi bu kararda bir kez daha somutlaşmaktadır. Yine bu mahkûmiyet kararı Türkiye'nin adaletsiz kararlar zincirinde önemli bir halka oluşturmuştur.

TÖB-DER ve Türkiye öğretmen örgütlenmesinin üzerine düşürülen bu gölgenin ergeç kalkacağına ve TÖB-DER'in aklanacağına inanıyorum. ■

Prof. Bahri Savcı

BİR ''ASKERİ''NİN ''DEVLET''İ

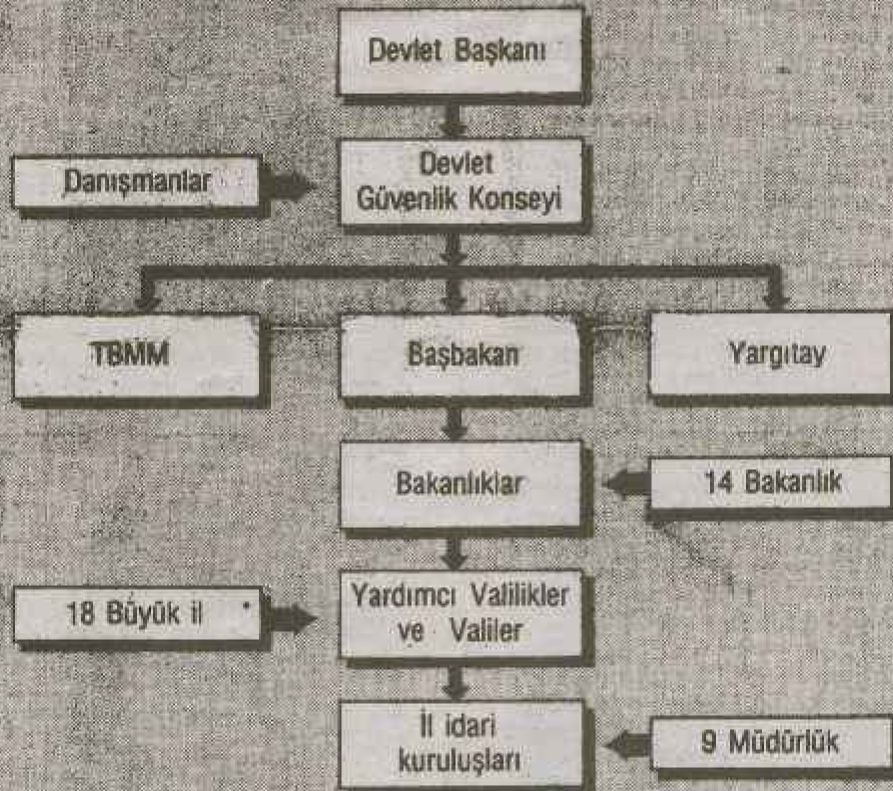
Rahmetli bir generalin yaptığı şemaya göre, devletin başında bir ''kutsal devlet'' anlayışının simgesi-sahibi-yürütücüsü olarak bir ''Tek Kişi'' ve onun hükümranlık saltlığı var. Dikkat ediniz, TBMM üçüncü planda kalıyor.

''Kıbrıs Barış Harekâtı''na tümen komutanı nitelemi ve yetkisiyle katılmış bir generalimizin, ''söylenmiş-not edilmiş-rapor kılınmış-ve de yazılmış'' anılarını Cumhuriyet Aydınları, herhalde ibretle okumuşlardır. Ben okurken hüzünlendim-tasalandım, epey kaygılandım da...

[Bu duygusallığım, 39. tümen komutanının, ''Harekât''ın başarısının kendine mal etme eğilimi göstermesini, başka subayların iyi ve doğru olarak karşılamamalarından gelmiyor.]

Bilirim, yenilgileri kimse üstüne almaz. Bir yengiye de çok sahip çıkar. Hatta kimi zaman, bir savaşın suçluları ve yenilmişleri hesap vermekten kaçarak, ülkenin yazgısını, gene ancak kendilerinin kurtaracağı savını güderler: Bizim İttihat ve Terakki üçlü oligarşisi gibi... Fransa'yı ve Avrupa'yı Birinci Dünya Savaşı'nda Prusya militarizminin ezici savaş selinden kurtaran ''Marn Meydan Savaşı'' yengisini Fransız generalleri paylaşamıyorlardı da, General Petain, bir gazetecinin ''Marn'ı kazanan kimdir?'' sorusuna, ''Bilmiyorum ama, Marn Meydan Savaşı'nı Fransa yitirseydi, kurşuna dizilecek olan suçlu, 'ben' olacak idim'', ''Tecahülü Arifanesi''ni yapmak zorunda kalmıştı.

Kıbrıs Barış Harekâtı, elbette hem karargâhlardaki hem ateş altındaki eylemsel savaş alanlarında çaba göstermiş olan, ''Darül Harekâtta'' kan akıtarak çarpışmış olan komutanlarımızın özverileriyle kazanılmıştır. Aralarındaki utku paylaşması tartışmasını biraz sempatik bir gülücükle ''telakki'' ederek, kendilerine teşekkürler...

2'nci Or. K'lığının 16 TEMMUZ 1981 gün ve HRK. 1221-S-81/Pl sayılı yazısının ekidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluşu ve idare teşkilatına ait bir öneri

EK 1'E AİT AÇIKLAMALAR

1. TÜRKİYE Cumhuriyeti Devlet Başkanı, Devletin Yasama, Yürütme ve Yargılama kuruluşlarının başı ve TÜRK Milletinin, Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanıdır. TBMM tarafından 5 yıl süre için seçilir.
2. TÜRKİYE Cumhuriyeti Devlet Teşkilatı, Ulusal ilkelere uygun olarak Devlet Başkanı tarafından emir ve koordine edilir.
3. Devletin Başkanı ve İl İdari Teşkilatı birbirini bütünler.

Fakat, diziyi düzenleyen Erbil Tuşalp'ın yaptığı otantik bitiriş açıklamasında, anıların kaleme aldığı bu generalin tasarımladığı bir ''DEVLET ŞEMASI'' önerisi var ki, insanı dehşete düşürür.

Hele bu korkunç tasarımın, Evren'den alınan telkin ve esinle kaleme alındığının ''işrab edilmesi (çaktırılması)'' büsbütün üzücüdür.

''DEVLET BİLİMLERİ'' okutan bir hoca olarak bu şemaya baktığım zaman, ürküntülerim büsbütün depreşti: Karargâh ya da savaş alanı kahramanları da olsalar, bir rütbelinin siyasal rejimler üzerinde, demokratik sistem üzerinde, Atatürk'ün Türkiye'yi üstüne koyduğu siyasal platform ve gelişim çizgisi üzerinde bu kadar yanılgıya düşmeye ve bu gelişime ters öneri ileri sürmeye hakkı olmadığını, acı-acı düşündüm.

Evet, bu devlet şeması, Kanunu Esasi'nin-İlanı Hürriyet'in-Mustafa Kemal Ulusal Egemenlik Devrimi'nin-çok partili yaşama geçiş devriminin-çağdaş demokrasi kurumlaşması devriminin (61 Anayasası), önce kesin paydosu idi. Sonra bu paydosu da aşarak, hatta Orta Asya kağanlarının, çöl halifeliğinden gelen Halife-Sultanlıkları'nın özü olan ''Tek Kişi Sultası''nın bile ön görmediği bir otoritaryanizmi, bir totalitaryanizmi içeren bir dikta rejimini, Türkiye'ye getirmeyi tasarımlıyordu.

Ve buna Evren hiç sesini çıkarmıyordu. Oysa işte tam o günlerde, Türkiye'ye ve dünyaya, Türkiye'yi yeniden demokrasiye döndürme gülücükleri sunuyordu.

Eğer bunda içtenlikli olsa idi, daha o zaman bu komutanına döner, ''Paşa, otoriter-totaliter-diktacı İktidarların Devlet Şeması'nı tasarımlamakla zahmet etmişsiniz. Şimdi bu şemayı yırtınız. Türkiye'nin yolu, Atatürk çağdaş uygarcılığının ilkelerinin ve bu ilkelerin gerektirdiği çağdaş siyasal yapı olan Batı demokrasisi, onun da parlamentarizmidir'' derdi ve bu dikta projesinin kaili (esin sahibi) töhmetini daha o zaman reddetmiş olurdu.

Rahmetli generalin, o zamanın egemeninden aldığını hissettirdiği bu ''Tek Kişi Sultası 'Devleti'nin Şeması'' içinde neler var? Ve bu şema, Türkiye'nin tarihsel ''muayyenileti''nden fışkırarak, kendine yol arayan demokratikleşme sürecimizin hangi değer ve kurumlarını yadsıyor?

Önce, neler var bu bahtsız şemada, onları görelim:

Şemaya göre, devletin başında ulusun ege-

menliğinin değil, bir "Kutsal Devlet" anlayışının simgesi-sahibi-yürütücüsü olarak bir "Tek Kişi" ve onun hükümranlık saltığı var. Bütün yetkiler bu Kutsal Devlet Başkanı'ndadır. Devletin bütün üst organizmi ona bağlıdır: O, yasamanın-yürütmenin-hatta ve hatta, yargının da başıdır. Ve de, silahlı kuvvetlerin de eylemsel şefi olarak, başkomutandır.

Kendisinin hemen altında, ikinci planda, bir Güvenlik Konseyi vardır.

Dikkat ediniz, Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu konseyin de altında, üçüncü planda bir yerdedir.

Evet, bu şemada, Türkiye Büyük Millet Meclisi, yürütme ve de yargı, hep birlikte artık, demokratik ve birbirlerini eşit olarak dengeleyen özgür-üst bir parlamentarizmin kurumları değildir; tepedeki tek kişiye bağlı ve Güvenlik Konseyi'nin de altında, üçüncül organizmlerdir.

Şemayı, böylece acı içinde gözlemledikten sonra, onun maddelerini okuduğunuz zaman da şaşkınlık ve üzüntü içinde görürsünüz ki bu generalimiz, kendisinden esinlendiğini işrab ettiği (çaktırdığı), o zamanki egemene sunduğu önerisinde, demokrasileşme sürecimizin şu esprilerini-kurumlarını-organizmlerini de, o totaliter, otoriter saltcı hükümranın "Devlet Başkanlığı 'tek'liği" adına, zerzebil ediyor:

a) Artık, hiçbir düşün yelpazesi söz konusu değildir. Şemanın düşünsel içeriği ve temeli, sağlı-sollu bütün düşün üretilerine karşı olan bir monist-monolitik-tekci varlık içindir.

b) Şemanın siyasal felsefesi; düşün yelpazesinin doğal ürünü olan çoksesli politikaya-politikalara-politikacıya da karşıdır.

c) Bundan sonra şema, düşüne-siyasal düşün üretmeye-üretenlere, yani politikacılara karşı doğal sonucu olarak, bu değerlerin kökenindeki kurumlara da karşıdır: Derneklere-sendikalara-siyasal partilere-ulusal istencin ekseni olan bağımsız bir meclisin kendisine de karşıdır.

d) Bütün bu karşıcılığın sonucu olarak şema, Batı Demokrasisi'nin bürokrasisine-yerel yönetimine-bütün ekonomik yapılarına ve bütün ayrıntılarıyla bütün "siyasal yapıları"na da karşıdır.

Şemanın mantığına göre; bütün kötülükler, yukarıdaki maddelerde özetlediğimiz bu kurumlardan ve değerlerden gelmektedir.

Öyle ise, "KAPATILMALI"dırlar.

Bunların ıslahları da bir düştür. Bunların kötülüklerini, "demokrasinin katlanılır ürünü" de saymamalıdır; ve onların demokrasi içre kalarak düzeltilmelerini aramamalıdır. Bu, olanaksızdır. Tek, kökten çıkar yol bunları KAPATMAK'tır. Bu "demokrasi kaosundan ancak böyle bir paydosla kurtulunur.

Evet, bunları demokrasi kaosu sayan; ve onları ıslah umudu da taşımayan; bu nedenlerle, onları kapatarak onlardan kurtulmayı öneren şemanın öngördüğü önlemlere gelince:

i- Önce, yasamayı-yürütmeyi-yargıyı-orduyu kendi saltığında toplayan bir Devlet Başkanlığı yaratılmalıdır. Bu, Atatürkçü muktedir, dirayetli bir başkan olacaktır. (Nasıl?). Atatürk'ten beri geçen 43 yıllık anarşi döneminin(?) denemeleri, böyle bir "BAŞ" gerektirmektedir. Böyle bir kuvvetli baş olunca, parti çokluğuna da gerek kalmaz. Zaten çok ve serbest bir parti sistemi, anarşi ve terör dönemini doğurmuştur, körüklemiştir, yıkıcı roller oynamıştır. Hepsini kapatıp ancak ikisine yer vermelidir. Devlet Başkanı'nı, ancak onların içinde bulunduğu Meclis seçer; ama, Meclis içinde onları da bu tekci başkan yönetir.

ii- Orta Asya kağanını; çölcü Halife-Sultanı bile geride bırakan; çünkü, kendisini seçen Meclisi bile kendisine ram eden bu başkanın merkeziyetçiliğinin iyi işlemesi için, devlet dairelerinin hepsini, "askersel hiyerarşide olduğu gibi, zincirleme bir gözetim ve denetim altına alarak", Devlet Başkanı'na bağlamak gerekir: Geniş bir işten çıkarmayla, ancak 14 bakanlık, 18 il, her ilde, ancak 9 müdürlük...

Bütün yelpazesiyle "düşün"ü bertaraf ederek; böylece ulusal egemenliği somutlaştıran politikayı-politikacıyı aforoz ederek; çağdaş devletin temelindeki derneği-sendikayı-siyasal partiyi kaldırıp etkisiz kılarak; bunları içeren ve bunlarla işleyen bir çağdaş toplum çok yönlülüğü-zenginliği demek olan demokrasiyi, kendisinden kurtulunması gereken bir kaos sayarak, nasıl 1980'ler sonrasının çağdaş devleti kurulabilir?

Ulusal Egemenlik Devrimi'nin BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'ni, üçüncü dereceye indiren bir devlet kuruluşu biçimi ve içeriği ile, nasıl Atatürkçü olunabilir?

Bunların hiçbiri olunamaz; bu, bir kendini aldatmacadır.

Şimdi rahmetli olan generalin bu tasarımının tartışılmasını görmesini isterdik.

Demokrasinin, yakın geçmişteki ve de şimdilerdeki eleştirilerine açık olmalıyız. Ama, onun ulusal egemenlik ilkesine kimseyi de dokundurmamalıyız. Onun, hem hukuksal açıdan hem de siyasal açıdan güven kazanmış ve bu güveni korumuşlar eliyle kullanılmasını sağlamaya dikkat etmeliyiz (Örneğin, şimdilerde). Ulusun egemenliğini, laikleştirilmiş bir toplumda halkın sosyal istemlerini öne çıkaran siyasalarda politikalaştırmayı öngören bir demokratik çağdaş düzeyde gerçekleştirmeyi amaç edinmeliyiz. Türkiye'nin ön gereksinimleri bunlardır.

Tek kişi sultası. *Devlet şeması önerisi bir dikta rejimini Türkiye'ye getirmeyi tasarımlıyor ve Evren de buna sesini çıkarmıyordu. Şemaya göre devlet başkanı ve güvenlik konseyi TBMM'nin üstündeydi.*

Oysa, rahmetli generalin tasarımı; devleti ve ulusun egemenliğini, bir Orta Asya ve çöl "tek"inin bireysel-kişisel-indi ve keyfi "hakimiyet-i şahsiye" istencine bırakan; merkez bürokrasiyi-yerel yönetimi, kendi alanlarındaki özerkliklerinden soyup, o "tek"in istencine "kul" eden bir dikta rejiminin şemasıdır. Bunu ona ve onun gibi askerilik tutkunlarına anlatmak isterdik.

Anlatmak isterdik ki, 1860'ların Genç Osmanlıları'ndan süzüle süzüle gelen bir devrimcilikten kalkan; Osmanlı padişahlarının Kağan-Halife-Sultan üçlemesi içinde kurdukları "hakimiyet-i şahsiye" (kişisel saltık egemenliği)yi kırmaya uğraşan İttihat ve Terakkiciler'den geçen; Mustafa Kemal'in, ulusulusal kişilik-ulusal egemenlik-onun, laikleştirilmiş ve halkçılıklaştırılmış bir toplumda, hukuksal ve siyasal güvenleri bir arada elinde tutan temsilciler eliyle kullanılmasını amaçlayan; 61'in bu hususta gerekli siyasallaşma-sosyalleşme kurumlaşmasına açılan; ve şimdilerin de, emeğin, soyut bir halklaşmacılığını aşarak, "iktidar savaşımı yapma" hakkını ve özgürlüğünü gerçekleştirmesini arayan bir demokrasiciliğimiz var.

Bunu, doğasının tam gereklerine göre tam işletemiyorsak, (örneğin, egemen olan ulusun siyasal güvenini yitirdiği halde, hâlâ "hükümfermacılık"ını, 92'lere kadar sürdürmek isteyen bir "hakimiyet-i şahsiyeciye kurban gidiyorsak) bu Türk demokrasiciliğini tümden ve bütün tarihsel ürünleriyle mahkûm etmeye; onun yerine, "tek"in, bireysel-kişisel-keyfi-indi egemenliğini legalize etme girişimlerine kalkmaya neden olamaz.

Bu, kimin işine yarar?

Ancak, "Batı tipi bir demokrasi size gelmez. Size, sizi yukarıdan pederane bir velayet ve vesayet altında yöneten bir BAŞKAN'ın sevk ve idaresi yakışır. Irksal-dinsel geleneklerimiz, bunu gerektirir" diyen bir Amerika Büyük Elçisi'nin işine yarar, onun deyimlediği ve temsil ettiği, "yeni emperyalizm" türlerinin işine yarar. ■

Prof.Dr.Zafer Üskül

12 Eylül'e doğru adım adım sıkıyönetim

"UYGUN ZAMANI" KOLLAMAK

12 Eylül öncesi sıkıyönetimi, komutanların görevli olmadıkları alanlarda müdahalelerde bulunmaları bakımından değil, görevlerini yerine getirememeleri açısından eleştiriliyordu.

Bülent Ecevit, Fikret Bila'ya 12 Eylül'ü anlatırken, konuşmasının bir yerinde şunları söylüyor: "1978'de hükümeti kuruşumuzun ardından bir yıla yakın süre, sıkıyönetim ilanı için bazı siyasal çevrelerin yoğun baskısı altında kalmıştık; fakat bunlara karşı direnmiştik. Silahlı Kuvvetler'i asli görevinden uzaklaştırmayı ve siyasal zemine çekmeyi doğru bulmuyorduk. Ancak, Kahramanmaraş'taki acı olaylar üzerine sıkıyönetim ilanına kendimizi mecbur hissettik. Zaten sanırım, Kahramanmaraş olayları, bazı çevrelerce, bizi sıkıyönetim ilanına zorlamak için tezgâhlanmıştı" (*Milliyet*, 2.8. 1989).

İşte bu Ecevit hükümeti, Kahramanmaraş olayları üzerine sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalıyordu. Kahramanmaraş'ta gelişen olayların ardından değişik mezheplere mensup insanlar çatışmış, daha doğrusu bir mezhep mensupları bir başka mezhebin mensuplarınca katledilmişti. Olayların sonucunda 100'den fazla insan ölmüş, birçok insan yaralanmış, mahalleler yakılmıştı.

Bakanlar Kurulu, 25 Aralık 1978 gecesi toplandı, gece yarısından sonra Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ile Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'in de görüşlerini alarak sabaha karşı 26 Aralık saat 07.00'den başlamak üzere 13 ilde sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim ilanının gerekçesi, "Anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin kesin belirtilerinin ortaya çıkması"ydı. Bu gerekçeyle sıkıyönetimin ilan edildiği 13 il şunlardı: Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa.

Bülent Ecevit, 'hilal' denilen bölgede sıkıyönetim istemiş fakat genelkurmay başkanı Evren 'kuvvetimiz yetmez' gerekçesiyle razı olmamıştı.

Sıkıyönetim, anayasaya uygun olarak, 2 ay süreyle ilan edildi. Sıkıyönetimin coğrafi alanı tartışma konusu olacaktı.

Öte yandan, dönemin başbakanı Bülent Ecevit, aradan 11 yıla yakın bir süre geçtikten sonra, "sağcı militan güçlerin etkinliklerini yoğunlaştırdıkları, o zaman 'hilal' denilen bölgeyi oluşturan bazı Orta Anadolu illerinde de sıkıyönetim ilan etmeyi düşündüklerini açıkladı: "... Ben 'hilal' denilen bölgedeki illerden bazılarının sıkıyönetim kapsamına alınmasını istedim. Fakat Sayın Evren, 'kuvvetimiz yetmez' gerekçesiyle, bu illerde sıkıyönetime razı olmadı." (*Milliyet*, 2.8.1989)

Sıkıyönetim, başlangıçta, 13 ilde ilan edildi ama, zaman içinde, bu illerle sınırlı kalmadı. 24.4.1979'da Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli'de; 19.2.1980'de İzmir ve Hatay'da; 20.4.1980'de Ağrı'da sıkıyönetim ilan edildi. Böylece, uzun süreden beri MHP'nin sıkıyönetim ilan edilmesini istediği illerle, Kahramanmaraş olaylarının ardından Genel Kurmay Başkanı'nın sıkıyönetim ilanını istediği illerin çoğunluğunda (Evren'in Milliyet'e açıklaması, 6.8.1989) sıkıyönetim ilan edilmiş oluyordu ama Orta Anadolu illerinde sıkıyönetim ilan edilemiyordu.

Sıkıyönetim ilan kararının onayı

TBMM, sıkıyönetim ilanı konusundaki hükümet tezkeresini görüşmek üzere, 26 Aralık 1978'de saat 15.00'te, Cahit Karakaş'ın başkanlığında toplandı.

Sıkıyönetim ilanının gerekçesini açıklamak üzere söz isteyen İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı, AP ve MHP'li üyelerin sıra kapaklarını vurmaları, "istifa" istekleri, gürültüleri nedeniyle konuşamadı. Başkan, birleşime yarım saat ara vermek zorunda kaldı.

Saat 16.10'da açılan ikinci oturumda, Kahramanmaraş'ta yaşanan olayları ayrıntılarıyla anlatan Özaydınlı, ülkede yaşanan "**şiddet ve terör olayları, anayasamızın 124'üncü maddesinde sıkıyönetim ilanını gerektiren, anayasanın tanıdığı hür demokratik düzeni, temel hakları ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik şiddet hareketlerinin kesin belirtilerini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bu nedenle, anayasal bir kuruluş olan sıkıyönetimin ilanı da zorunlu bulunmaktadır**" diyordu.

Görüşmelerin sonucunda, TBMM, sıkıyönetimi, 1 ret (bağımsız Mardin Milletvekili Nurettin Yılmaz), 1 çekimser (Kontenjan Senatörü Metin Toker) oya karşılık 537 kabul oyuyla onayladı. 78 üye oylamaya katılmadı.

Sıkıyönetim 10 kez uzatıldı. Her uzatma ikişer aylık süreler için geçerliydi.

Bu 10 uzatma kararının 5'i Ecevit hükümeti döneminde, 5'i ise Demirel hükümeti döneminde alındı.

Ecevit dönemi

Sıkıyönetimin uzatılması TBMM'de ilk kez görüşülürken öne sürülen eleştiriler, sonraki uzatma görüşmelerinde de yinelendi. AP'nin itirazları şu noktalarda yoğunlaşıyordu:

AP, öncelikle, sıkıyönetim ilanı gerekçesinin yetersizliğini ileri sürüyordu. Gerekçede "Vatan ve Cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli kalkışmanın veya ülkenin veya milletin bölünmezliğini içten ve dıştan tehlikeye düşüren yaygın şiddet hareketleri" ifadesine yer verilmemiş olmasını yeriyordu.

İkincisi, AP sözcüsü, Sıkıyönetim Eşgüdüm Kurulu'nun kurulmasını eleştiriyordu. Böyle bir Kurul'u kurarak sıkıyönetim komutanlıklarının çalışmaları arasında eşgüdümü sağlama amacını güden Ecevit'in bu tasarrufunu, AP şöyle değerlendiriyordu: Bu tasarruf, "**Sayın Ecevit'in sıkıyönetim komutanlarını ve idaresini kendi emir ve komutasına sokma ve sıkıyönetimi bizzat idare heves ve çabası içine düşmüş olmasıdır**" (AP grupları adına Turgut Toker).

Anayasa ve yasalara göre, sıkıyönetimin sorumluluğunu üzerinde taşıyan bir başbakanın, sıkıyönetim faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları gözetlemek ve denetlemek üzere, üstelik yasada öngörülen böyle bir koordinasyon kurulunu "eşgüdüm kurulu" adı altında kurmuş olmasının, daha önce uzun süreler hükümet kurmuş olan AP'ce eleştirilmesini anlamak çok güçtür.

Daha 1 Ekim 1978'de, Genel İdare Kurulu kararıyla sıkıyönetim ilanını isteyen MHP ise, TBMM'de görüşlerini açıklarken, ülkenin karşı karşıya bulunduğu "komünizm tehlikesi" karşısında, sıkıyönetimin coğrafi alanını yeterince geniş bulmuyordu. İzmir, Antalya, Tunceli, Diyarbakır, Mardin, Artvin gibi illerde de sıkıyönetim ilan edilmesi gerektiğini belirtiyordu. MHP'nin, sıkıyönetimin hem kapsamının hem de alanının genişletilmesi isteği hiç bitmeyecekti.

İkinci uzatma görüşmelerinde, sıkıyönetimin hem kapsamı hem de coğrafi alanı genişletildi.

Ecevit hükümeti döneminde, sıkıyönetim idaresi, terörü önlemeyi başaramadı. Başbakan Bülent Ecevit, 14 Ekim seçimlerinden de başarısızlıkla çıkınca, 16 Ekim 1979'da hükümetin istifasını verdi.

Demirel dönemi

Sıkıyönetimin ilanından beri geçen 10 ay boyunca, terörün Ecevit hükümetince önlenemeyeceğini bıkmaksızın yineleyen Demirel ve partisi, sıkıyönetimin uzatılması altıncı kez TBMM'de görüşülürken, iktidardaydı. AP, Süleyman Demirel'in başkanlığında, özellikle de MHP'nin desteğiyle, azınlık hükümeti kurmuştu.

Demirel başbakandı, sıkıyönetim sürüyordu ama terör durmuyordu. Ölü sayısı her geçen gün artıyordu.

Demirel hükümeti, şiddetle eleştirdikleri

"Sıkıyönetim Eşgüdüm Kurulu"nu dağıtmadı, ama "Sıkıyönetim Koordinasyon Kurulu" toplantılarına, Demirel başkanlık etti. Sıkıyönetimin gerekçesinde "savaş hali"ni de içeren "Anayasa'nın 124. maddesinde öngörülen tüm durumlar" ifadesini, daha önce eleştirmişken, düzeltmedi. Ancak, kamu yönetiminde, cumhuriyet tarihinde örneği görülmemiş atamalara girişti. Bir gecede 67 ilin valisini değiştirdi. Tüm üst düzeyde kamu yöneticilerinin değiştirilmesiyle yetinilmeyip odacıların bile, siyasal eğilimlerine göre, yerleri değiştirilebildi.

Bütün bunlar, terörün tırmanışını durduramadı. Terörün tırmanışı karşısında, AP de, sıkıyönetimin uygulandığı coğrafi bölgeyi genişletmek zorunda kaldı. 20 Şubat 1980'de İzmir ve Hatay illerinde, 20 Nisan 1980'de Ağrı ilinde sıkıyönetim ilan etti. Bu arada, sıkıyönetim, Sivas'ta 26 Şubat 1980'de, Erzincan'da 20 Nisan 1980'de kaldırıldı.

Sıkıyönetimin ilanından itibaren, polisin ve sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin artırılmasına ilişkin yasa değişikliklerinin önemli bir bölümü gerçekleştirildiği halde, terörün önlenmesi başarılamadı. Sıkıyönetim görüşmelerinde, Demirel döneminde Ecevit dönemine oranla, şiddet olaylarının 4 kat arttığı belirtiliyordu.

Sıkıyönetim uygulamaları

Sıkıyönetimin ilan edildiği gün, 13 il altı grupta toplandı ve altı sıkıyönetim komutanı atandı: İstanbul iline Orgeneral Necdet Üruğ, Ankara iline Korgeneral Nihat Özer, Erzincan ve Sivas illerine Orgeneral Mahmut Ülker, Erzurum ve Kars illerine Korgeneral Ragıp Uluğbay, Elazığ, Malatya ve Bingöl illerine Korgeneral Fikret Oktay, Adana, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Urfa illerine Hakkı Akansel.

27 Aralık'ta, Ankara, İstanbul, Erzincan, Erzurum, Elazığ ve Adana'da birer sıkıyönetim mahkemesi kuruldu.

Her zaman olduğu gibi, sıkıyönetim komutanları, sıkıyönetim bildirileri yayınladılar. Ancak, bu dönemde, sıkıyönetim komutanlarının bildirilerine gözatıldığında, komutanların tavrının, daha önceki dönemler sıkıyönetim komutanlarının tavırlarına göre oldukça yumuşak olduğu görülüyor. Örneğin, daha önceki sıkıyönetimlerin birçoğunda, dernek, şirket, kooperatif gibi özel hukuk tüzel kişilerinin genel kurul ve yönetim kurulu toplantıları bile daha ilk günlerde yasaklanır ya da izne bağlanırken, bu kez böyle olmamış, yalnızca derneklerin genel kurul ve yönetim kurulu toplantıları dışındaki faaliyetleri izne bağlanmıştı.

12 Eylül öncesi sıkıyönetimi, komutanların yetkilerini aşmaları, görevli olmadıkları alanlarda müdahalelerde bulunmaları bakımından değil, tam tersine, görevlerini yerine getirememeleri açısından eleştiriliyordu. Bu durumla ilk kez karşılaşılıyordu. Gerçi, sıkıyönetimin uygulandığı dönemde, bu eleştiri, doğrudan sıkıyönetim idarelerine yöneltilmiyordu, tam tersine, hükümetler eleştirilirken Silahlı Kuvvetler'e duyulan güven belirtiliyordu. Ancak, tüm yetkiler ellerinde olduğu halde, terörü önleyemeyen, sıkıyönetim idaresiydi. Bunu, o dönemde, bu açıklıkla söylemek belki kolay değildi. Bu eleştiriler, Silahlı Kuvvetler'e ancak 1984'ten sonra yöneltilmeye başlandı.

Ortaya çok ciddi bir soru atıldı: Silahlı Kuvvetler'in, terörü önleyecek etkili bir uygulamaya girmemesinin nedeni, bir darbe yaparak yönetime el koymak için bir gerekçe oluşturmak isteği miydi?

M.Ali Birand, 12 Eylül'e adım adım nasıl gelindiğini, **12 Eylül Saat 04.00**'te yazdı. Birand, sıkıyönetim uygulamasının ilk altı ayı içinde, bir sıkıyönetim komutanının söylediği şu sözleri aktarıyor: **"Ya bize tam yetki verilir, duruma el koyar ve bu işin dibini bildiğimiz gibi ve ilerimizi de güvence altına alır kurutururuz, yoksa biz yapacağımız her şeyi yaptık. Başka gücümüz de kalmamıştır".**

Oysa, Bülent Ecevit'e göre, "O dönemdeki Sıkıyönetim Yasası'na göre bile, sıkıyönetim komutanlarının çok geniş yetkileri vardı. O kadar ki, bir sıkıyönetim bölgesinde, bir vali veya emniyet müdürü, bir polisin yerini bile, sıkıyönetim komutanlığının onayı olmadıkça değiştiremezdi. Kısacası, sıkıyönetim bölgelerinde, iç güvenlikle ilgili yetkiler, hem de çok geniş biçimde, sıkıyönetim komutanlıklarına tanınmıştı. Öte yandan, bu yetkiler, Demirel hükümeti döneminde daha da genişletildi. Ama, askerler daha da geniş yetkiler istiyorlardı. Süleyman Demirel bu konuda, şunları söylüyordu: "Bu arada şunu da söyledim: 'Ne isterseniz vereyim, ama bunu durdurun. Kanun isteyin vereyim. Yalnız benden dört kanun istemeyin: İstiklâl Mahkemeleri Kanunu, Sürgün Kanunu, Dersim Kanunu, Takrir-i Sükûn Kanunu''. Demirel, bu sözleri sıkıyönetim koordinasyon toplantısında, Ordu'nun ve sıkıyönetimin başındaki tüm yüksek rütbeli subaylara söylediğini belirtiyordu.

Demirel, "11 Eylül günü kan dökülüyor, 13 Eylül günü durmuş. Demek ki güçsüzlüğünden değil" diyordu.

Dönemin başbakanları Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel'in birleştikleri bir nokta var. Her ikisi de, sıkıyönetim döneminde önlenemeyen terörün, darbenin ardından, "bıçak gibi" kesildiğini belirtiyorlar. Ecevit şunları söylüyor: "Fakat, 12 Eylül 1980 sabahından itibaren sıkıyönetim, birden bire, bütün yurtta, şiddet eylemlerini önlemek bakımından son derece etkili bir duruma geliverdi. Bu da kolay izah edilemeyecek bir durumdur". Demirel'in bu konudaki sözleri ise şunlar: "11 Eylül günü kan dökülüyor. 13 Eylül günü durmuş. Demek ki, güçsüzlüğünden değil. Yapılamayışında bir sebep var."

M.Ali Birand, "1979, daha ilk günlerinden başlayıp, 13 Aralık gününe kadar, aşamalardan geçerek **'Müdahalenin'** dertleşme veya sohbet çerçevesinden çıkıp kesinleştiği yıldır" diyor. Aynı yazar, "Eğer 12 Eylül müdahalesi 1979'un Temmuz aylarında gerçekleşmemişse, bu, tamamen bir yandan aynı yılın ekiminde kısmi seçimlerin yapılacak olması ve hükümetin bütün uluslararası bankalar ve devletler nezdinde geniş bir yardım kampanyasına girişmiş bulunmasındandır" diye ekliyor.

Bütün bu açıklamalar, 1979'un ilk yarısında, "tam yetki vermezseniz bizden bu kadar" diyen komutanın ve arkadaşlarının, işi oluruna bıraktıkları ve uygun zamanı beklemeye başladıkları kanısını güçlendiriyor. Politikacıların tavırları da, uygun zamanın gelmesini kolaylaştırıyor. ■

▲ *Kahramanmaraş. Ecevit hükümeti olaylar üzerine sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştı.*

Vecihi Timuroğlu

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası

NOEL BABA'NIN SAÇSIZI TİPİNDE BABALAR

Şu "Türk Milli Kültür Raporu"nu yırtıp atınız. Onunla Türk vatandaşı değil, ırkçı, şövenist, dinci, yani karmakarışık bir fanatikliğe bulanmış insan yaratırsınız.

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikaları, tarihinin hiçbir aşamasında, ekonomi planlamasına göre yapılmamıştır. Bu yüzden de, ayağını yere basan bir eğitim politikası oluşturmak, her zaman zor olmuştur. Hasan Ali Yücel'in yürüttüğü tutarlı ve ilerici eğitim politikasını, ekonomi planına koşut, ekonomik gelişmeye bağlı bir politika saymak çok yanlıştır. Onun eğitim politikasındaki başarı, bağlı bulunduğu siyasal iktidarın "Ülkenin kalkınması eğitimle olur, her insanı okur yazar yapmalıyız" inancına dayalı bir politikayı, sabırla, inatla ve dürüstlükle yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyeti kuranlar, çağdaşlaşmayı, Anadolu insanı için zorunlu sayıyorlardı. Kurdukları devletin yaşamasını da buna bağlıyorlardı. Çağdaş eğitimin ilkelerini de, Batı'daki aydınlanma çağının yarattığı insanı yetiştiren düşünceyi yaratmak olarak saptamışlardı. Herkesi okur yazar yapmaya adamışlardı kendilerini. Bu yaklaşımlarıyla "Öğretim Birliği Yasası"nı çıkardılar, hızla yaşama geçirmeye başladılar, tüm öğretim kurumlarında pozitivist düşüncenin egemenliğini sağladılar. Bilim, her şeyin üstünde bir değer kazandı. Ortaçağ Osmanlısı'nın Kur'an'ının üzerinde yeni bir otorite belirmişti. Ne ki, bilim yaratan bilimsel düşünce yöntemlerinin egemenliği henüz görünmüyordu. Hasan Ali Yücel, bilimsel yöntemleri de öğretim kurumlarına yerleştirmek için büyük çabalar gösterdi. Ama bu çabaları, onun başını yedi.

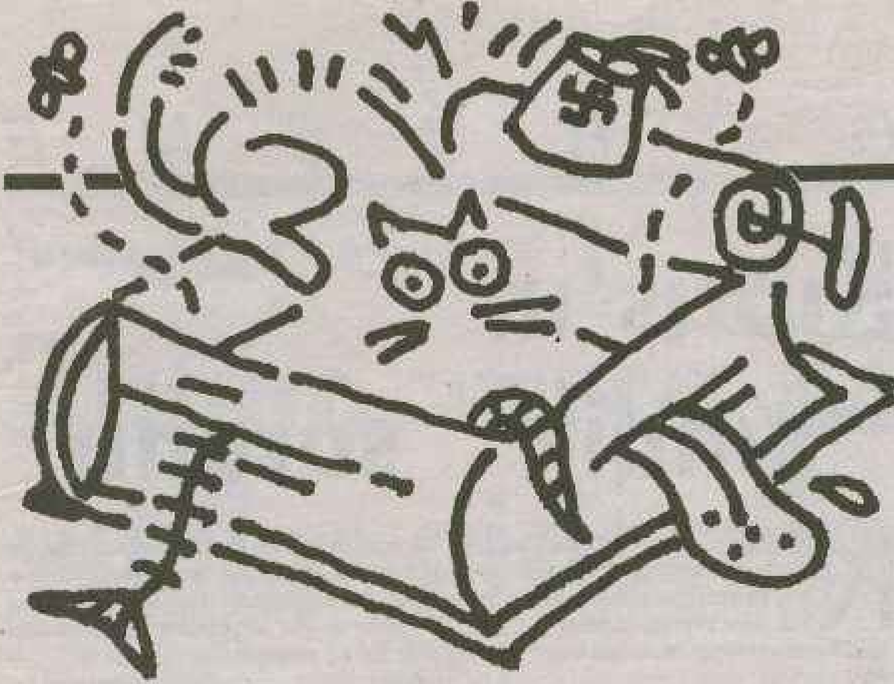
Hiçbir dönemde, 12 Eylülcü eğitim politikası kadar gerici, çağdışı ve bilinçle karanlığa itilmiş bir eğitim politikasına rastlayamazsınız.

Çağdaş insanı yetiştirmeye yönelik Atatürk Cumhuriyeti dönemi eğitim politikalarından sonra, karanlık Demokrat Parti eğitim politikalarına geçtik. Bütün belirsizlikler bu dönemde başladı. Ama, açıkça söylemek gerekirse hiçbir dönemde, 12 Eylülcü eğitim politikası kadar gerici, çağdışı ve bilinçli karanlığa itilmiş bir eğitim politikasına rastlayamazsınız. Her şey, o kadar bilinçlidir ki, 12 Eylül Anayasası'nın eğitimle ilgili maddelerini ya da yürütülmüş imam politikalarını irdelemek için o kadar zorlanmaya gerek yoktur. 10 Temmuz 1989 günlü **Cumhuriyet** gazetesinde, Sayın Ülker Göktürk'ün, Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol'la yaptığı konuşma eğitim politikalarının nasıl bilinçli biçimde belirsizliğe itildiğini gösterir. Avni Akyol, "Hâlâ YÖK'e ihtiyaç var mı" sorusunu, "şimdi aynen o ihtiyaçların bugün var olduğunu söylemek imkânsız. 80'in ihtiyaçları ile 80 öncesinin kaoslarını düşünün. Bu toplum, akademik hürriyetin akademik anarşi haline dönüştürülmesinin yarattığı sıkıntıları yaşamıştır ve ondan dolayı haklı ya da haksız müdahale olmuştur. Bunu tartışamazsınız ama müdahale olmuştur ve müdahale kendi mantığına, gerekçelerine dayalı kurumlarını kurmuştur" diye yanıtlıyor. Her şey de, bu Türkçenin ve bu mantığın içinde aydınlanıyor. Ben Avni Akyol'un "Şimdi aynen... bugün"lü diline karışmam. Ama, Türk vatandaşı yetiştirmek isteyen bir Milli Eğitim Bakanı, her şeyden önce anadilini öğrenmelidir, ona özen göstermelidir.

Şimdi, bu dilin ve bu mantığın altındaki eğitim politikasını irdelemeye çalışalım. Avni Akyol, eğitim politikalarının köklü amacının "Türk vatandaşı yetiştirmek" olduğunu özellikle vurguluyor. Bu konuda, ısrarla sorulan, "Somut projeleriniz var mı?" sorusunu da yanıtlayamıyor. "Yanıtlamıyor" demiyorum, yanıtlayamıyor. Çünkü, gerçekten bir tasarıları yok. Siyasal iktidar olarak Türk-İslam Sentezi çizgisini saptamışlar, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın eğitim ve kültür politikalarına temel olsun diye Prof. Hayri Bolar'a bir "Türk Milli Kültür Raporu" hazırlatmışlar. O rapor, çağdaş tüm düşün akımlarını yadsıyarak, ampirizmden pozitivizme kadar tümünü, elbette Markscılığı da ele alarak karalıyor ve yalnız "İslam"ı öneriyor. Bu arada, çok tehlikeli biçimde "Türkiye'nin bir din haritasının düzenlenmesini" de istiyor. İşte, 12 Eylül'ün mantığı. Bu mantığa göre yetiştirilmesi amaçlanan Türk vatandaşı için hiçbir eğitim tasarısı yoktur. Avni Akyol'un verdiği yanıt, "süreklilik"tir. Akyol bilmiyor ki, dünyada sürekli hiçbir politika, değişmez ya da değiştirilemez ilke yoktur. Kendisinin çok önem verdiği Talim ve Terbiye Kurulu da değişmiş bakın. Kaldı ki biz, o eski Talim ve Terbiye Kurulu'nu da biliyoruz, o da bir türlü yenileşemiyordu, siyasal iktidarların elinde oyuncaktı. Kendisinin de Kültür Bakanı olarak yer aldığı MC iktidarları döneminde çıkarılan ders kitapları, bugününkünden daha mı iyidir? Türk Dil Kurumu'nun, 1975'te yayımladığı, "Ismarlama Ders Kitapları Üzerine Bir Rapor" adlı yapıtı açıp incelesin, o Talim ve Terbiye Kurulu'nun nasıl bir oyuncak olduğunu anlar.

Avni Akyol, Talim ve Terbiye Kurulu ile, Türk eğitiminin tehlikeli dönemecini döneceğini sanıyor ve alışılmış sözlerle yaldız vurmaya kalkıyor: "Atatürk döneminin Talim ve Terbiye'sine döneceğim." Ayrıca, "Türk milletinin, Türk devletinin, Türk toplumunun nasıl olması sorularına cevap arayan beyin takımını" kuracak. Bu tümcede soru var mı yok mu, okur anlamaya çalışsın, ama biz, bu düşüncedeki tehlikeli ilişkileri imlemeliyiz. "Türk milleti nasıl olacak? Türk devleti nasıl olacak? Türk toplumu nasıl olacak?" Bu düşünceler, bilimselliği bir yana, çok katı. Dilim, faşist eğilim demeye varmıyor. Ama, dünyanın hiçbir yerinde, bir eğitim politikası, ulusu, devleti ve toplumu biçimlendirmez. Gerçekten, ANAP iktidarının böyle bir niyeti var. Türk Milli Kültür Raporu okununca, bu anlaşılıyor. 12 Eylül felsefesi böyle istiyordu, ANAP da benimsiyor.

Bakan Avni Akyol, Türkleştirme politikasının kitaplarını yeniden hazırlamıyor. Çünkü, 12 Eylül yönetimi, bu konuda tam başarıyı elde etmiştir. Akyol, sadece, kitapların "mizanpajını, resimlerini değiştirmiş." Çağdışı tarih, biyoloji, coğrafya kitaplarına el atmıyor, ama Atatürk'e dönüş sağlıyor. Acaba, burada da bir kara mizah yapmıyor mu? "Yuvarlacık yuvarlacık sarışın, mavi gözlü kızlarla, Noel Baba'nın saçsızı tipinde babaları, dedeleri" çıkarttırmış kitaplardan. Atatürk de sarı saçlı, mavi gözlüdür. Anlaşılan, Akyol'un mavi gözlü, sarışın bayanlara tahammülü yok, baylara pek karışmıyor. Bir de Noel Baba'ya kızıyor. Bu tiplerden, çocuklarımıza aşağılık duygusu geliyormuş. Eğitim uzmanı Akyol, çocuklarımızı, bu aşağılık duygusundan kurtarırken, onların yorgunluklarını da engelliyor. Bir Ödev Yönetmeliği hazırlatmış: "Çocuklara gereksiz bilgileri veren, onları boş yere çalıştıran ve genellikle taklitçiliğe ve kopyacılığa yönelten ödev anlayışı kaldırılıyor. Türkçesini yine siz anlayın Ama, önemli ilkelere bakın siz. "Çocuk, okulda ödev yapacak, evde değil." (...) "Eve ise, öğrencileri araştırmaya ve incelemeye yöneltici ödevler verilecek." Adını koymamakla birlikte, Akyol, okulu yaşama yakınlaştırmak istiyor. Ama, böyle yüzeysel bilgilerle, çok iddialı davranışlarla olmaz bu iş. Biraz sonra, böyle bir okul anlayışının en alt düzeydeki koşullarını söylemeye çalışacağız. Ama, Akyol'un düşüncelerini sergilemeyi sürdürelim. Bu ödev yönetmeliği yeni bir tek sözcük bile getirmiyor. Bakın, 1957'de çıkmış "Orta Öğretim Okullarında Öğrenciye Yaptırılacak Yazılı Vazifeler Hakkındaki yönetmelik'te neler deniyor: "Orta öğretim okullarında, öğretmenler, öğrenciye yazılı vazife vermeğe ve vazifeleri tashih ederek öğrenciye iade etmeye azami derecede itina edecektir." (Madde 1) Bu maddeden anlaşıldığına göre ödev, okulda yapılacaktır. Ve biz, bu yönetmeliği böylece uyguladık da. 4. madde, Avni Akyol'un yapmak istediklerini daha derli toplu ve özlü söylüyor: "Muayyen (belirlenmiş) bir

gayeyi gözönünde bulundurmadan, sadece öğrenciyi işgal eden ödev verilemez." Aslında, bu anlayış, şöyle bir sorunun yanıtıdır: "Yaşam, okul tarafından nasıl kullanılmalı?" Ama, Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarını yönlendirmeye kalkanlar, hiçbir zaman, böyle bilimsel ve yaşamsal sorular soramamışlardır. Hep, Amerikanvari bürokratlar, siyasal iktidarlara kulislerde yaklaşan uzmanlar egemen olmuştur eğitim yönetimine.

Avni Akyol, en önemli sorunun da, öğretmen sorunu olduğunu söylüyor. Saptadığı, on dört öğretmen sorunu varmış! Bunları sıralamıyor. Ama, önemli olduğunu söylediği birisi üzerinde duruyor: "Öğretmenin niteliği düşmüş. Artık, nitelikli öğretmen yok." Bu durumu gidermek için de, kendince ilk önlemi almış: "İlkokul öğretmenliği ile lise öğretmenliği arasında öğrenim bakımından fark kaldırılmıştır. Önlisansı lisans seviyesine çıkarttık." Bu tümceden anladığımıza göre ilkokul öğretmenleri, bundan böyle, bir özel alanda lisans yapacaklar. Neye yarayacak? Lise öğretmenliğinin düzeyini düşürmeye mi, ilkokul öğretmeninin düzeyini yükseltmeye mi? Bu politikanın ürününün yaşama geçirilmesi süreci ne olacaktır? Bu da belli değil. Akyol, bundan böyle, mesleğe ilk girenlerin sınavlarının ÖSYM tarafından yapılacağını söylüyor. Amaç dedikoduları ortadan kaldırmak, tarafsız davranıldığını göstermek, demokrat bir seçim yapmak. İyi de, bu öğretmenleri yönetenler onlara nasıl davranacaklar, yeni öğretmenler hangi müfredatı uygulayacaklar? Öğretmen sorunu, zaten bu aşamada başlıyor. Çağdaş eğitim sorunları bu noktada düğümleniyor. Akyol, öğretmenlerin pedagoji bilgilerinin, özel alan bilgilerinin yeterli olmadığını belirtiyor ve eski öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri ve Yüksek Öğretmen Okulları'ndan, "öğretmen formasyonu kazandıran kişiliği, kimliği, anlayışı pekiştiren ortak özellikleri almak" suretiyle öğretmenlerin eğitim düzeylerini yükselteceğini umuyor. Bu, bir karma yapmaktır. Hiçbir anlamı da yoktur. Basit bir politika yapıyor. Eski dönemden kalan değerleri öne sürerek, genel bir "aferin" almak niyetinden başka bir şey değil bu.

Şimdi biz, çağdaş bir eğitim için sorunların nerelerde düğümlendiğini kısaca söyleyelim. Her şeyden önce, Avni Akyol'un okul kavramı yanlış. Akyol, her şeyi okul için düşünüyor. Bu, çok eski bir düşüncedir. Romalılar, eğitimi salt bilgi edinmek için anlıyorlardı. Seneca, "Yaşam için değil, okul için öğreniyoruz" diyordu. Sanayi devrimiyle birlikte, bu anlayış yıkıldı. Yerine yeni bir şey üretmeye gerek yok; önermeyi tersine çevirdiğinizde, "Okul için değil yaşam için öğreniyoruz" doğru ilkesini elde ediyorsunuz. Burada sorun, okulun hangi yaşama yaklaştırılması gerekeceğidir. Kısası, yukarıda sorduğumuz soruya geldik: "Yaşam, okul tarafından nasıl kullanılmalı?" Çağdaş teknikbilimin kullandığı araçlara ve gereçlere baktığımızda, onlarda nesnelleşen yaşamı görürüz. Teknikte ve üretimde, matematiğin kuralları, kimyanın, biyolojinin ve fiziğin yasaları, politik ekonominin, toplumbilimin ve ahlakın görüşleri nesnelleşir.

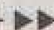
Doğanın yasaları, genel anlamda, anlamlı ve amaca uygun etkide bulunamazlar. Onların etkileri teknikle belirlenir, üretim sürecinde nesnelleşir, doğa-teknik-insan süreçlerini birleştirir. Eğitim, bu noktada, bu üçlünün gelişme hızına ayak uyduramaz. Eğitim etkinliklerinin çelişkileri de, bu uyumsuzlukta başlar. Her şeyden önce, herkesin kabul ettiği bir düşünce vardır: Eğitim, dogmatizme eğilimlidir. Louis de Broglie, **Sur les sentiers de la science** adlı yapıtında, eğitimin böylesi eğilimlerini, en somut biçimde sergiler. Bunun nedenleri vardır. Özellikle çağımızda,bilgiler her durumda, belli bir zamanı kapsarlar. Eğitimciler, bilgilerimizi donmuş ve değişmez olarak öğretirler. Hatta, yeni gelişmelerin müfredatlarda yer almasına içerlerler. Bilim çalışmalarının kapsamı geniş olduğu gibi, içeriği de çok karmaşıktır. Bu karmaşık yapıya karşın bilim, yaratıcılıkta, yapma konusunda çok hızlı. Eğitim bu hıza ayak uyduramıyor. Daha doğrusu, eğitimi yönetenler hızlı değişimden haberdar olamıyorlar, oldukları zaman da, ya bilgiler yeniden eskiyor ya da kendilerinin uyumu zorlaşıyor. Bu bakımdan, eğitimciler dogmatizme eğilimli oluyorlar. Hazır durumdaki bilgiler sistemini daha kolay buluyorlar. Çünkü, hazır bilgiler sistemini genç kuşaklara aktarmak, onlar için büyük kolaylıklar sağlıyor. Yıllarca aynı bilgileri öğrettiklerinden, öğretim yöntemlerinde sağlamlık sağlıyorlar, bilgilerine güvensizlik duymuyorlar. Geleneksel yöntemler ve biçimler, bilim alanındaki gelişmelere ayak uyduramamaktan dolayı tercih ediliyor. Bilimsel, teknik ve toplumsal ilerleme,her gün çığ gibi büyüyerek üstümüze üstümüze geliyor, öğretmeni ve öğrenciyi büyük bir baskı altına alıp boğuyor. Öğretmenler, bu çığı koyağına yuvarlayamıyorlar, daha önceden verdikleri bir sesle uçumundan uçuramıyorlar. Bu kez eleştiri başlıyor: Öğretmenler çok yeteneksiz ve bilgisiz. Toplumun en verimsiz kesimi. Bu, yalnız Türkiye için böyle değil. Bütün dünya için büyük bir sorun. Ama, Türkiye'nin bu sorunlardan haberi yok. Bütün Milli Eğitim bakanlarını dinliyorsunuz, hep uydurma şeyler üzerinde vakit geçiriyorlar. Neden? Dünyadaki gelişmeleri bilmiyorlar, eğitim etkinliklerindeki çelişkilerden habersizler.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde, 1970'li yıllarda yapılmış bir anket çalışması, öğrencilerin genel zihinsel gelişmeleri hızla yükseldiği halde, öğretmenlerin bilim, teknik, kültür, spor alanlarındaki son başarıları öğrencileri kadar izlemediklerini göstermiştir. Öğrencilerin % 60-70'i, bu alanlardaki gelişmeleri biliyorlar, ama öğretmenler bu konuda çok az bilgiye sahipler ya da hiç ilgilenmemişler. Üretim-bilim-eğitim üçlüsünde, üretim ve bilim ikilisi hızla geliştiği halde, eğitim çok yavaş gelişiyor. Hatta bazı eğitim tarihçileri bu gelişmenin Rönesans'tan bu yana çok yavaş olduğunu ileri sürüyorlar.

Sıkıntının kaynağı bu. Avni Akyol'un ve kendisinden öncekilerin de kavrayamadığı buydu. Eğitim sürecinde, öğrencilerin bilimsel düşüncelerinin ve dünya görüşlerinin oluşmasında çok önemli etkisi olan bilim dalları arasındaki karşılıklı ilişkileri güvence altına almak için, öğretmenlerin de başka bilim alanlarındaki gelişmeleri anahatlarıyla tanımaları zorunlu. Bu konuda, kültür bakımından geniş bir ufka sahip olmaları gerekiyor. Açık ki, Türk-İslam senteziyle bu ufuk kararır. Milli Eğitim kadrolarında yıllardır sürdürülen milliyetçi politikalar, bütün ufukları karartmıştır.

Bütün Milli Eğitim bakanlarını dinliyorsunuz, hep uydurma şeyler üzerinde vakit geçiriyorlar. Neden? Dünyadaki gelişmeleri bilmiyorlar, eğitim etkinliklerindeki çelişkilerden habersizler.

Avni Akyol'un öğretmen sorunlarında hiç değinmediği bir önemli konuyu belirtmek isterim. Fransa'da, 1927 yılında hazırlanmış bir eğitim projesinde, (maalesef sürekli olmamış) bir ders ile o dersi hazırlama oranının 2/5 ile 1/3 arasında değiştiği hesap edilmiştir. 1986'daki bir projede bu oranın ders aleyhine bozulduğu belirtiliyor. Şimdi dersin, ders hazırlamaya oranı 4/5 ile 1/1 olarak gösteriliyor. Demek, öğretmen için boş zaman kalmıyor. Belki de sözü edilen niteliksizlik buradan kaynaklanıyor. Ve de, kuşku yok ki buradan kaynaklanıyor. Öğretmenin zaman ve para olarak maddi kaynakları kısıtlanıyor. Hasan Ali Yücel, bu durumu kendisinden sonra gelenlerden çok daha iyi anlamıştır. 1927'de Fransa'da liseler için 18 saat haftalık ders zorunluğu varken, Hasan Ali Yücel kendi döneminde bu süreyi 15'e indirmiştir. 12 Eylülcüler, salt otoritenin yürümesi bakımından, okul yöneticilerine zaman sağlamayı başardılar. Müdürlere ders yok, bol bol ücret var. Avni Akyol öğretmen olduğuna göre, bir öğretmenin görünmeyen çalışma saatinin, haftada 30 saatin çok üstünde olduğunu yakından bilir. Görünmeyen çalışma saati, en az 50-60 saattir. Yaşam öğretim kurumlarının önüne yeni sorunlar yığıyor, öğretmen kendi sorunlarıyla boğuşmaktan bu sorunlarla tanışmak olanağını bulamıyor. Av-

ni Akyol, "Türk vatandaşı yaratmak" istiyorsa, önce bunları sağlamalıdır. Diyalektik düşünmeye alışamaz ama hiç olmazsa diyalektik gelişmeyi görsün. Bilgi değişiyor ve zenginleşiyor, öğretmenin olanakları azalıyor. Öğretmenlerin çalışmalarının olağan bölümü azalırken ders dışı çalışma dilimi büyüyor. Mesleki alanındaki gelişmeler büyük bir hız kazanıyor, öğretmenin çalışma saatı kısalıyor. Toplumda, öbür meslek kümelerinin geçerli çalışma saatları azalıyor, boş zamanları çoğalıyor, ama bu boş zaman artması, öğretmenlerin yaşamlarına yansımıyor. Hatta, maddi sıkıntılarını gidermek amacıyla ayrı bir işte çalışmak zorunda kalmaları, boş zamanları bir yana ders hazırlama zamanlarını bile ellerinden alıyor. Yani ters yönlü bir eğilim doğuyor öğretmenin yaşamında.

Öğretmenlik yüce bir meslek, toplumsal yanı büyük. İnsanı yaratmaya, araştırmaya yöneltiyor, büyük yeteneklerin gelişmelerine yardımcı oluyor. Ama öğretmenler arasında bir araştırma yapılsın, % 80-90'ının, mesleklerinden hoşnut olmadıkları görülecektir. Açıkça görülecektir ki öğretmene aşırı yüklenme vardır, sinirleri gergindir. Bu durum, eğitim emekçisinin nitel yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle burs vererek, kişileri daha çocuk yaşlarında, ekonomik zorluklarından yararlanarak bilinçsizce, öğretmenliğe bağlayarak, öğretmenin niteliği yükseltilemez. Öğretmenin gençler üzerinde saygın bir kişiliği yok. Bugün hiçbir öğrenci, "Ben öğretmenim gibi olacağım" diyemiyor. Çünkü, o nitelikte, sınıfı etkileyecek öğretmen bulunmuyor artık. Toplumun % 80'i öğretmenlik mesleğini önemsemiyor. Eğitim süreci ekonomik, toplumbilimsel ve kurumsal birçok örgütlenmeyi gerektirir. Avni Akyol bunların hiçbirini düşünmüyor. Aklını "Noel Baba'nın saçsızı tipinde babalar"a takmış, Türk-İslam sentezi doğrultusunda yürüyor. Okulu yaşama yaklaştırma kavramını fark etmiyor bile. Yaşama yaklaşmak için çocuklara, teknikte nesnelleşmiş doğa yasalarını, teknikçe biçimlendirilen toplumsal ilişkileri, çağdaş toplumun ekonomik hareketliliğini bulup ortaya çıkarma yollarını öğretmek gerekir. Bütün bunlar için de, bir kez olsun, felsefe, din kültürü ve ahlak bilgisi, biyoloji, tarih ders kitaplarını açıp okumak gerekir. O kitaplar dogmatik bile değil, skolastik. Bunlarla yaratılacak bir Türk vatandaşı, inanın, Liverpool'da vitrine konur ve "evlere şenlik" olarak herkese gösterilir.

Çağdaş eğitim politikaları milli insan yetiştirmez, çağdaş, demokrat ve evrensel insanı yetiştirmeye çalışır. Niteliklerini de yukarıda belirttik. "İnsanı Allah yarattı" diyen bir biyoloji kitabıyla, teknikte nesnelleşmiş doğa yasalarına saygılı insan yaratamazsınız. Bir de şu "Türk Milli Kültür Raporu"nu yırtıp atınız. Onunla Türk vatandaşı değil ırkçı, şövenist, dinci, yani karmakarışık bir fanatikliğe bulanmış insan yaratırsınız. ■

Öğretmene aşırı yüklenme vardır, sinirleri gergindir. Bu durum eğitim emekçisinin nitel yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kıbrıs'ın "kimlik" sorunu

Kıbrıs, uzun yıllardan beri ülkemizin gündeminde. Son yarım yüzyılın gazetelerini şöyle bir karıştırsak gün olmasın ki Kıbrısla ilgili bir haber karşımıza çıkmasın.

66 yıllık cumhuriyetimizin tek savaşını Kıbrıs için yapmışız.

Kıbrıs "Yavru vatan"ımız.

Ama hep Kıbrıs'ın "siyasal" yönüyle ilgilenmişiz. Kıbrıs bir siyasal tavır olarak girmiş gündemimize. Gazetelerimizin birinci sayfalarında, en çok da dış haberler sayfalarında yer edinmiş kendisine.

Peki, Kıbrıs'ta yaşayan insanların kültürel değerleri nelerdir?

Nasıl bir kültür birikimi yaratmışlardır?

Türküleri, şarkıları, manileri nasıldır?

Neyi söyler bilmeceleri?

Kıbrıs duyarlılığı ile kimliği üzerine neler biliyoruz?

Dil özellikleri nedir?

Bir Kıbrıs edebiyatı var mı? Varsa kimlerdir bu edebiyatın yaratıcıları?

Özetle nedir Kıbrıs'ın sanat ve kültür açısından değeri, yeri?

Doğrusu bu ve buna benzer soruları ben de pek merak etmezdim. Bütün bildiğim, bir Kıbrıslı şairdi, Osman Türkay. O da nice yıldır Londra'da yaşardı.

Yine bir şair olarak Mehmet Yaşin vardı. Genç bir şairdi, ülkemizde ödül almıştı.

Neşe Yaşin, o da şiirler yazardı.

Ve bu iki kardeşin babası Özker Yaşin ki, Varlık dergisinde nice şiirlerini okumuştuk.

Yine Kıbrıslı bir şair: Fikret Demirağ. Şiirleri hâlâ ülkemizde de yayımlanan özgün bir şair.

Bunların dışında -belki bunlara bir bu kadarı da eklenebilir- neydi Kıbrıs edebiyatı bizim için?

Siyaset olarak her gün karşımıza çıkan Kıbrıs, kültür ve sanat açısından neden bu kadar uzağımızdaydı?

Geçenlerde 24 Temmuz - 30 Temmuz arasında yapılan "Demokrasi Yolunda" başlıklı 4. Dikili Kültür ve Sanat Festivali olmasaydı bu sorular benim de kafamda karanlığını yaşayacaktı.

Dikili Festivali'ne şenliğin düzenleyicisi, özverili Belediye Başkanı Osman Özgüven'in çağrılısı olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden bir grup siyasa ve bilimadamı da katılmıştı.

Kuzey Kıbrıslı Mustafa Gökçeoğlu'nu da bu festival vesilesiyle tanıdım. Ve Kıbrıs folkloru üzerine yazdığı "Tezler ve Sözler" kitabını.

Kitabına değinmeden önce M.Gökçeoğlu üzerine iki-üç cümle yazmak istiyorum.

Gökçeoğlu 1942 yılında Lefkoşa'nın Gönyeli köyünde doğmuş. Yüksek öğrenimini Türkiye'de yapan Gökçeoğlu, Türkiye ve Kıbrıs'ta uzun yıllar öğretmenlik yapmış. Halk bilimi üzerine araştırmaları yayımlanmış. Çağdaş Yazarlar Birliği'nin kurucularından.

Gelelim "Tezler ve Sözler"e...

Gökçeoğlu'nun söylediklerinin özü şu cümleler içinde aranmalı:

"Bulgular da göstermektedir ki olayın temelinde Kıbrıs duyarlılığı yatmaktadır. İşte bu duyarlık onları ürkütmektedir. Bu duyarlık adada yaşayanların ortak özelliklerinin bir bölümünü oluşturmaktadır. Kuşkusuz ayrıcalıklı ve bölgesel olanları da vardır. Ama ortak özellikler de pek çoktur. Benzer, çoğu zaman da aynı oyun havaları ada insanları tarafından çalınıp oynanmaktadır. Ne ki yetkililer bu 'kötü' benzerliklerden hoşlanmamaktadırlar. Bu, bizi yabancılaşmaya vardırmaz mı?"

Gökçeoğlu bu sorunun yanıtını aramaya çıkarken Kıbrıs tarihinin derinliklerine inerek geniş bir perspektif alanı çiziyor kendisine.

Adanın ekonomik yapısını da gözardı etmeyerek Osmanlı'dan, İngiliz hegemonyasına, yakın tarihin tanıklarına da başvurarak adalının kimlik sorununu irdeliyor.

Osmanlı'nın hoşgörüsü, İngiliz'in paralı asker olarak adalıyı nasıl sömürdüğü, Çukurova'dan adaya çalışmaya giden ırgatlar, onların hâlâ yaşayan seyirlik oyunları, Bolu'da söylenen türkülerle Lefkoşa'da söylenenlerin inanılmaz benzerliği, birbirlerini sever, sevilen Rumlarla Türkler'in karşılıklı yaktıkları maniler... Üstelik hem Rumca hem Türkçe... Gökçeoğlu bütün bunların altını çizerken bol bol da örnek veriyor.

Gökçeoğlu'nun şu soruları üzerinde düşünmeye değmez mi?

"Her toplumun başlangıçta farklı denecek kültürlerle donatılmış olmalarına karşın çoğu yerde içiçe yaşamanın getirdiği ortak görüşler nelerdir? Daha düne kadar iki toplumu oluşturan bireyler düğünlerde kol kola halk danslarını oynamaktaydılar. Tasada, kederde ve kıvançta ortaktılar. Lefke büyük grevini gerçekleştirmişler ve halkın ortak desteğini kazanmışlardı. O günlerde grevcileri destekleyen halk gönlünden kopanı, ayrım gözetmeden hem de en özverili biçimde vermekten kaçınmamıştır. Böylesine büyük dayanışmayı sağlayan yalnızca salt ekonomik çıkarlar mıdır?"

Söz gelip kimlik sorununa dayanıyor. Kıbrıslı'nın kimliği...

Politikacıların gözönüne almadığı kimlik sorunu.

Bu kimlik sorunu çözülürse Kıbrıs sorunu da önemli ölçüde çözülecek.

Son olarak şunu söylemek istiyorum. Ülkemizde yaz aylarında nice festival yapılıyor. Ama Dikili Festivali'nin ayrı bir önemi var. Bu da onun daha çok kültür ve sanat ağırlıklı olmasından geliyor. Bu yıl hiçbir şey yapılmadıysa -elbette çok şey yapıldı kültür ve sanat adına- bu kitabı tanımaya vesile olduğu için ayrıca önemli.

Şu da söylenebilir: Kıbrıs'ın, Kıbrıslı'nın kimliğiyle ilgili bu tür kitaplar yaygınlık kazandıkça Kıbrıs sorununun çözümü de düzlüğe çıkacak.

Amaç, bu tür kitaplara yaygınlık kazandırmak olmalı...

Gökçeoğlu, birçok politikacının gözardı etmeye çalıştığı gerçekleri sanat ve kültür adına, halkbilim açısından ele almış. "Kimlik" sorunu sanat ve kültüre bağlı. Bu sorun çözüldükçe birçok sorun da çözülecek...

Sözü bir maniyle bağlayalım:

"Karanfilim gırmızı
Sevdiğim urum kızı
Urum gızı olmazsa
Yakarım ben Kıbrıs'ı". ■

Refik Durbaş

Tevfik Fikret'i anıyoruz

Zulüm, sırça köşk gibi yıkılıp gidecektir

"Bu harmanın gelir sonu kapıştırın giderayak" diye haykıran büyük şairimiz TEVFİK FİKRET'i ölümünün yetmişdördüncü yılında saygıyla anıyoruz.

Fikret, 24 Aralık 1867'de doğdu, 19 Ağustos 1915'te öldü. Döneminin en yüksek okulu Mektebi Sultani'yi bitirdi, oraya müdür atandı. Ne ki baştaki yöneticilerle anlaşmaya elvermeyen namuslu kişiliği oradan ayrılmasına neden oldu. Bugün müze olan Aşiyan adındaki evine çekildi. Büyük toplumsal kavgasını oradan yürüttü. Elden ele dolaşan şiirlerini yurtiçine saldı.

Yaşadığı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun en kritik, en karışık, en çelişkili dönemidir. Düyunu Umumiye denilen devlet borçları, emperyalistlerin yurdun bütün doğal kaynaklarına el koyması, batmak üzere olan imparatorluk, harpler, bozgunlar, yenilgiler, cahillik, yobazlık, açlık, vurgun, yokluk ve sarayla işbirlikçi saltanatı.

Çelişkiler birbirinin içine girmiş, kenetlenmiş. Çözmek, çözebilmek zor bunları Fikret için. Peki ne yapmalıydı Fikret, bu kördüğümü çözmek için? Başka aydınlar, yazarlar şairler gibi bir valilik kapıp bir kenara çekilerek keyfine mi bakmalıydı? Hayır. Fikret kendince bir zillet olan bu aşağılıklara inmedi, bunlara tenezzül etmedi. Yokluk çeken, açlık çeken, en rezilane sömürüye uğrayan halkının yanında buldu kendini; nimete değil, külfete giden yolu seçti. Vurguncuların, satılmışların simgesi haline gelen II.Abdülhamid'in despotizmiyle amansız bir savaşa girdi:

Bir devri şeamet gene çiğnendi yeminler
Çiğnendi yazık milletin ümmidi bülendi
Kanun diye topraklara sürtüldü cebinler
Kanun diye kanun diye kanun tepelendi...

dizeleriyle başlayan "Doksanbeşe Doğru" şiiri günlük gazetelerin birinde ikinci baskı yapınca halk ayaklandı, Abdülhamid Meclisi Mebusan'ı açmak zorunda kaldı.

Tevfik Fikret, devrini bu denli etkileyen, devrine bu denli bir balyoz gibi damgasını vuran toplumcu sanat tarihimizde eşi bulunmayan en büyük şairlerimizden birisidir.

Onun yaşadığı bu tarihsel dönemde Türk toplumunun en büyük, en aktüel sorunu feodalizmle burjuva arasındaki savaştı. Fikret burjuvayı temsil eden ve despotizme karşı savaşım veren İttihat Terakki Fırkası'nın yanında buldu kendini doğal olarak, onların yanında savaşa katıldı. Onlar Abdülhamid'i devirip anayasayı yeniden getirecek, meclisi açacak olan Selanik'teki Hareket Ordusu'nun kendisinden istediği Millet şarkısını yazdı:

Haksızlığın envaını gördük.. Bu mu kanun?
En gamlı sefaletlere düştük.. Bu mu devlet?
Devletse de kanunsa da artık yeter olsun
Artık yeter olsun bu deni zulmü cehalet...

Onaltı gün sonra Hareket Ordusu İstanbul'a geldi, saltanatı yıkıp meclisi açtı.

Fikret çok sevinçlidir. Çünkü şimdi her şey düzelecek, sömürü, vurgun, terör, haksızlıklar ortadan kalkacaktır. O sevinçle Rucu (cayma) adıyla "Sana racı değil bu tel'inat" diye başlayan ve tüm kötülüklerin geride kaldığını anlatan şiirini yazdı. Bu sevinç, bu umut da uzun sürmedi: Yeni gelen yöneticiler Yıldız Sarayı'nı yağmaladılar. Fikret'in lanetlediği ne kadar namussuzluk varsa onların çok daha fazlasını yaptılar vurgun, terör, köprü başlarında gazetecileri öldürmeler ve bunların benzerleri.

Bu yetmiyormuş gibi özellikle çalkantılı devirlerde beliren Pantürkizm, Panislamizm akımları içine girdiler. Fikret ise kendini onların tam tersi olan ütopik sosyalizmin içinde buldu. Daha çok bilenen, keskinleşen bilinciyle kalemine sarılarak var kuvvetiyle onların baş sorumluları olan İttihat ve Terakki yöneticileriyle kıyasıya bir savaşa girişti, tüm tehditlere karşı sinmedi, bir köşeye çekilip ah vah etmedi, dalga dalga yayılan coşkularıyla halkının yanında buldu kendini:

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortalıkta say
Hasep, nesep, şeref, şataf, oyun, düğün, konak, saray
Bütün sizin efendiler, konak, saray, gelin, alay
Bütün sizin, bütün sizin, hazır hazır, kolay kolay

diyerek yüzlerine tükürdü.

Fikret ne yönetici sınıfın ne de dincilerin şairiydi. Azap çeken insanların kurtuluşunu özlüyordu. Halk yığınlarını kişisel çıkarlarına kurban eden üst tabakaya, şöhret ve çıkar hırsıyla insanları savaşlara, yağma soygununa yöneltenler, din afyonuyla uyutan, bilim ışıklarını söndüren ve yurdu karanlıklara boğup dünyayı zından edenlere, gericilere karşı kalbi öfkeyle coşuyor, ezilen, sömürülen, azap ve ızdırap çeken bütün insanlara sonsuz bir şefkat ve merhamet duyuyordu. O, çevresinin ve toplumun etkileri altında kalmadan durmadan kükredi. Kötümser oldu, sevindi, hayal kırıklıklarına uğradı. Fakat hiçbir zaman özlem duyduğu hür insan toplumu tezini savunmaktan yılmadı. Yapılan saldırılar karşısında "Aşiyan"nına çekildi. Gürültüler içinde yıkılmakta olan imparatorluğun çöküşünü, bu çöküşü kolaylaştırmakta olan idare mekanizmasının çarkları arasında hür düşüncenin, insan haklarının ve özgürlüğün ezilişini derin bir acıyla, sonsuz bir azapla seyretti. Fakat hiçbir zaman hiçbir çıkarın sesi olmadı, özlem duyduğu alemin içinde yaşadı. Gerçeklere baktığı zaman ulaşmanın güç olduğunu gördüğü bu uzak hayale duyulanıyla sarıldı. Her ütopist insaniyetçi gibi hastalığın nedenlerini, tedavisini bulamadığı için haksızlıklara başkaldırmakla yetindi.

Yaşadığı dönemin içinde Fikret'i incelediğimiz zaman onun niçin kötümser, niçin umutlu, niçin başkaldırıcı olduğunu anlayabiliriz. Fikret ölünceye kadar savunduğu ilkesinin yurtta en kuvvetli temsilcisi oldu. Onunla Mehmet Akif arasında başlayan fikir tartışmasının zamanımıza kadar gelmesi, bunun kişisel bir kavga olmadığını, hür düşünce ile dogmanın, gericilikle ve sömürücü sınıfın çıkarlarını güden ideolojiyle insani bir ideolojinin mücadelesi olduğunu göstermeye yeter. Gericilik yalnız bağnaz bir sınıfın özelliği değildir: İlerici ilkelere ve ilerleme adımlarına karşı geçmişin köklerine sıkı sıkıya sarılan her zümre ve sınıf gericilik damgasını alnında taşır. Bu yüzden Fikret'e hücuma geçenleri gericiler safında görmek zorundayız. Onun bu devrimci, savaşımcı kişiliğini şiirlerinde görebildiğimiz ve kendisinin öğütlediği ana konuları şöyle özetleyebiliriz:

Zulüm, kendisine özgü güvensizliğin bir anlamıdır. Bunun içindir ki zulmün en büyük özelliği korkudur, biricik besini de karşısındakinin korkusudur. Cesaretin karşısında korku yoktur. Onlar yaptıkları haksızlıklar yüzünden o kadar çürümüşlerdir ki bugün ancak sizin, benim, bizim bir araya gelip de sesimizi çıkarmayışımızdan güç alıyorlar. Onları bizim korkumuz yaşatıyor. Biz kendimizi toparlar, birleşirsek onların zulmü bir sırça köşk gibi yıkılıp gidecektir. İşte koca Fikret yetmiş yıl önce böyle haykırıyordu şiirleriyle.

Onun ölümünden bu yana tam yetmişdört yıl geçti. O koca şair hâlâ çözmeye çalıştığımız aktüel çelişkiler içinde dipdiri bir bayrak gibi sallanıp duruyor önümüzde. Onu bu ölüm yıldönümünde sonsuz bir saygıyla anıyoruz. ■

▼ **Tevfik Fikret.** *Azap çeken insanların kurtuluşunu özlüyordu. Her ütopist insaniyetçi gibi hastalığın nedenlerini, tedavisini bulamadı, haksızlıklara başkaldırmakla yetindi.*

BAĞIMSIZ KADIN HAREKETİ?

Kadın kurtuluşunu öngören bir hareket, kadını toplumdan ve kadını çocuktan soyutlamayan bir dengeyi bulmalı.

Kadının toplumsal konumu sorununun ülkemiz sosyalistlerinin yeni sosyalist gündemlerinin odak noktalarından biri haline gelişi, kuşkusuz sevindirici bir gelişmedir. Ancak kimi kesimlerin kadınların kurtuluş mücadelesini **"erkek egemenliğinin bütün sınıfları kesen bir egemenlik biçimi olduğu ölçüde ancak bağımsız bir kadın hareketi aracılığıyla verilecek bir mücadele"** olarak algılaması Batı'da feministlerin (kaçınılmaz olarak) düştükleri hataya davetiye çıkarmak anlamına gelmektedir. Öngörülen (Bkz. "Sosyalistlere" başlıklı çağrı, **Birikim**, Temmuz 1989, sayı 3, s. 79) ve betimlenen (Bkz. Yüksel Selek, "Küçük Kadın, Ne Oldu Sana?", **Yeni Açılım**, Temmuz 1989, sayı 15, s. 46-51) **"bağımsız kadın hareketi"** 1960'lı yılların sonlarında Batılı kapitalist ülkelerde kentli küçük burjuva aydın kadınlar arasında ortaya çıkmış olan modeldir ve 70'li yılların sonlarında, ya sistemle bütünleşerek/sosyal demokrasi içinde massolarak ya da marjinalleşerek yokolmuştur.

Kuşkusuz yolunu arayan bir ülkede şu ya da bu tarz model önerileri yapılabilir. Ancak, yakın bir geçmişte, bizzat uygulamaya konuldukları ülkelerde iflas eden/sönen bir modelin, kadın kitlelerine ne kazandırıp ne yitirttiği ve sözü geçen ülkelerde 1) Cinsiyetçi kültür dönüştürülmediğine ve 2) Bu kültürün biçimlendirdiği ayrımcı toplumsal ilişkiler, örgütlenmeler, kurumlar, toplumsal pratik değişmediğine göre (Y.Selek, agy, s.50) neden söndüğü tartışılmadan bunu bir bütün olarak ülkemize önermenin gerisindeki niyeti kavramak, bir hayli güç...

Batı günümüzde "post-feminizm" adı verilen dönemi yaşıyor. Feminist eylemlere katılmış kadınlar yoğun bir şekilde **"nerede yanıldıklarını"** tartışıyorlar. Bu tartışmalar, benim bildiğim kadarıyla ülkemizde pek az dikkate alındı.* Ne ki, bu tartışmaların feminist model ithalatçıları tarafından açılmasını beklemek de anlamsız gözükmektedir. Bu nedenle feminist modelin temelde yanıldığı (dolayısıyla "sonrası" eleştirilerde odak teşkil eden) iki noktaya değinmeyi gerekli görmekteyim.

Bunlardan ilki, feminizmin tüketim toplumu standartlarınca biçimlenmiş kadın-birey tiplemesinin ötesine geçemeyişidir. Şöyle söylersek feminizm Batı'da:

▶ Yalnız yaşayan (dolayısıyla kapitalist pazarın genişletilmesi işlevini ikiye katlayan),

▶ İyi eğitimli, meslek sahibi, mesleğinde yükselmek isteyen (dolayısıyla kıran kırana rekabetçi, alabildiğine bireyci),

▶ Parasını değerlendirmesini bilen (ayrı bir banka hesap cüzdanı, borsada, sonuçta hep kumarhanenin kârlı çıkacağı şekilde kâh çıkan, kâh batan hisse senetleri, tahvilleri olan; gayrımenkul spekülasyonlarını öğrenmeye çabalayan, bunun için danışmanlara avuç avuç para döken),

▶ Cinsel yaşamını düzenlemede özgür (günümüzde bu özgürlük AIDS ve AIDS korkusu tarafından bir hayli sınırlandırılmıştır...),

▶ Özgürlüğünü her geçen gün genişleyen ve çeşitlenen tüketim pazarının sunularına tabi kılmış (otomatik çamaşır, bulaşık makinası, deterjan, otomobil, ev bilgisayarı, aybaşı tamponu, spor ayakkabı, rahat/şık/kadınsı giysiler, dişilik ve kişiliği vurgulayan ruj, far ve fondötenler, biyolojik-aktif kırışık kremleri, jogging, aerobik, vejetaryen diyetleri, kadınsı sigaralar, pipolar, epilady, tenis raketi, Malibu, cin-tonik, Maldiv adalarında tatil, moda dergileri...)

▶ İktidar odaklarına (parlamento, hükümet, bürokrasi, kilise, iş dünyası) entegre olmak için var gücüyle çabalayan,

▶ Ve çevre kirlenmesi, silahlanma benzeri kimi eleştirileri mahfuz tutmak kaydıyla ülkesindeki "demokratik ve insan haklarına saygılı" sistemin gözü kapalı savunucusu, rejimsever, kadın tipinin oluşturulmasında gerçekten son derece yararlı olmuştur. Bu da baştaki rejim-karşıtı üslubu ne olursa olsun, sistemin istemlerine son derece uygun bir gelişmedir.

Evet, Batı feminizminin bir temel hatası "kadın hareketinin bağımsızlığı" adına kadının toplumsal konumunu sisteme ilişkin sorunlardan yalıtlaması olmuştur, diyorum. Bu durum, pazar tarafından "yutulmasını" son derece kolaylaştırmıştır.

Gelelim ikinci (bence daha önemli) hataya: Feminizm kadını çocuktan yalıtlamıştır: "Kadının bedenini sahiplenme hakkı" adı altında çocuk doğurmamanın her biçimi (doğum kontrolu, kürtaj, erkek kısırlaştırılması, eşcinsellik...) savunulmuş, ne ki **büyük bir kadın çoğunluğunun** çocuk sahibi olmayı **arzuladığı**, gözardı edilmiştir. Bu nedenle, çocuğu gözden çıkarma lüksüne sahip, metropollerde yaşayan, meslek sahibi, orta sınıf kadınlar arasında rağbet görürken bir türlü alt sınıflara (hele köylülüğe hiç) seslenmeyi becerememiştir. Feminizmin **bu** konuda tutarlı bir önerisi olamamıştır. Kadının "doğurmama hakkı"na sahip olmasını savunmak başka bir şeydir, çocuk sahibi olmak isteyen bir kadın çoğunluğunun toplumsal statüsünü yükseltebilme uğraşında nasıl iktisadi-siyasal- toplumsal destekler sağlanabileceğini araştırmak bambaşka bir şey. "Çocuk bakımında babalara eşit sorumluluk yüklensin" önerisi ise, feministlerin, tam da karşı oldukları aile kurumunu korumaya yönelmesi bakımından paradoksallık arzetmesi bir yana, gerçekçiilikten ve daha da önemlisi, çözümleyicilikten uzaktır.

Oysa kadın sorununun tarihine kaba bir göz atış dahi, bunun özünün çocukta düğümlendiğini (yeni kuşakların bakımı ve yetiştirilmesi) kavramaya yetecektir. Kadın çocuk doğurduğu ve yaşamının ilk yıllarında onun bakımı ve beslenmesiyle yükümlü olduğu içindir ki biyolojik işbölümü toplumsal düzeye yansıtılmış, toplumda ezen-ezilen ilişkilerinin biçimlenişiyle birlikte patriyarkalizm şekillenerek etkisini günümüze dek sürdürebilmiştir. Sınıflı hiçbir toplum biçimi, içerdiği egemenlik yapısını pekiştiren bu ilişkiyi değiştirmeye yönelmemiş, aksine, ideolojik yüklemelerle kutsamış, değiştirilmez kılmıştır. Tarihte pragmatizmden en iyi yararlanabilen sistem olan kapitalizm ise bu ilişkiden dönemine ve çıkarlarına uygun olarak yararlanmasını bilmiş, kâh kadınları düşük ücretli yedek sanayi ordusu olarak kullanmış, kâh "kutsal aile ocağı"na geri göndermiş, kâh erkek proletere karşı ücret sınırlayıcı, kâh geleceğin işçilerinin ücretsiz yetiştiricisi, kâh giderek genişleyen bebek/çocuk ürünleri pazarının müreffeh tüketicisi olarak yararlanmıştır.

Sosyalizm ise, ev işlerinin toplumsallaştırılması, yaygın mahalli ve işyeri kreşleri, ücretsiz sağlık hizmetleri vb. öneri ve uygulamalarla kadının eğitim ve çalışmasını geniş ölçüde sağlayabilmiş olmakla birlikte, iş saatleri dışında mesai gerektiren uğraşlara (mesleki ilerlemeye yönelik eğitim, sendikal ya da siyasal faaliyet, bilimsel-teknik araştırmalar...) kadın nüfusunun ancak küçük bir oranının katılabilmesine olanak sağlamış, böylelikle ortaya toplumsal karar alma organlarında üst basamaklara çıkıldıkça kadın oranının düştüğü, bilinen tablo çıkmıştır.

□

Kanımca kadın kurtuluşunu öngören bir hareket 1) Kadını toplumdan; ve 2) Kadını çocuktan soyutlamayan bir dengenin arayışına yönelmekle yükümlüdür. Sosyalizm deneyimleri, yapabildikleriyle-yapamadıklarıyla bu düğümün çözülmesine yönelik çabalarda önemli ipuçları içermektedir. Kadının çocuğa rağmen değil, çocukla birlikte toplumsal hayatla bütünleşmesi, karar alma mekanizmalarına eksiksiz katılması, zenginlik kaynaklarının toplumun üretici çoğunluğunun çalışma, çevre ve katılım koşullarını iyileştirecek yönde kullanıldığı bir işleyişte mümkün olabilecektir. Kuşkusuz ki,

▶ Emeğin üretkenliğinin arttığı,

▶ Çalışma sürecinin bireyin toplumsal ve kültürel zenginliğini geliştirme süreciyle bütünleştiği,

▶ İş ve yaşam alanlarının/mekânlarının ayrı isterler doğrultusunda yeniden düzenlendiği,

▶ Denetim mekanizmalarının odaklaşmaktan çıkartılarak toplumsallaştırıldığı,

▶ Toplumsal değerler sisteminin "sahip olmak"tan "varolma"ya, tüketim isteğinin "nesneler"den "yapıtlar"a yöneldiği bir toplumsal sistemde kadın, erkek ve çocuk tüm bireyler, gerçek özgürlüklerini bulabileceklerdir. ■

* *Bu konuyla ilgili olarak bakınız: B.Avar, "Mexico'dan Nairobi'ye-Yoksullar Feminizmi Tartışıyor", Varlık, Mart, 1986 ve Sibel Özbudun, "Batı'da Özgürlük Sonrası Kadın Literatürüne Bakış", Varlık, Temmuz, 1987.*

Her vakit sevimli olmuyor doğrular!

Açıklamalarıma kızgınlık duyan kardeşlerime, çocuklarıma, belki de torunlarıma şöyle diyeceğim: Vurması kolay çocuklar, önce dinlemesini bilmemiz gerek...

Çağatay Anadol'la yaptığımız söyleşinin Nisan'da yayınlanmasından sonra, çeşitli yönlerden tepkiler geldi. Boynuma sarılan, kutlama mektupları gönderenler de oldu, küskünlük bildirenler, giderek en ağır biçimde saldıranlar da... Övgüye, yergiye pek duyarlı bir olmadığıma yakınlarım tanıktır. Küskünlük bildiren, saldıranlara karşı kızmak değil, inanılmayacak belki, yakınlık bile duydum içimde! Ben de olsam aynı duygularla sarsılacak, beni bu sarsıntıya düşüren birini ya da birilerini aynı, ola ki daha acımasız biçimde suçlayacaktım. Nerden mi biliyorum? Geçmiş yıllarda aynı duyguları yeterince tattım da ondan. Biz, Stalin dönemi devrimciler kuşağındaki kimilerinin, kendilerini bir ölçüde aklama çabasıyla, bugün attıklarına bakmayın; bir yobazın gözü kapalı dinsel bağlılığı neyse, Stalin'e bağlılığımız oydu bizim. Gerçekler açıklanmaya başladığında da yıkıntımız, bir süre tepkimiz o ölçüde oldu. Nice sonra kendimize gelebildik. Her vakit sevimli, cana yakın olmuyor doğrular. Hele tarihsel düş kırıklıklarına dayalıysa... Bu acı gerçeği en ağır biçimde yaşayan, aldatılmış kuşağız biz. Doğruları yayma çabamız da burdan kaynaklanıyor. İstiyoruz ki, yeni kuşaklar, özellikle gençler artık kandırılmasın, yalancı bir masal dünyasından kurtulup salt doğrularla çizsinler yollarını. Bugün kızılsa da, dürüst, namuslu kişiler, içtenliğimizi, doğruluğumuzu ilerde anlarlar. Tarihsel bir söz **"Vur, fakat dinle!"** der. Açıklamalarıma kızgınlık duyan bu kardeşlerime, bu çocuklarıma, belki de torunlarıma, şöyle diyeceğim ben de: Vurması kolay çocuklar, önce dinlemesini bilmemiz gerek...

Görüş'ün geçen sayısında yayınlanan bir "YANIT" var ki, onun üstünde duracağım biraz.

1. **"Dışardan dayatılan TKP denen örgüt..."**

Bu suçlayıcı yargıya katılmadığımı geçen konuşmamı dikkatle okuyanlar anlamışlardır. Şöyle demiştim: "... **alternatif bir örgütle ortaya atılıp bu kurumlara başvurarak doğru örgütün kabulü için resmi bir çaba göstermemiş ya da gösterip de kabulünü sağlayamamışlarsa... bütün dünya komünist partilerince, özellikle Sovyetler Birliği'nce tanınan, bütün uluslararası kongrelere, konferanslara, toplantılara TKP olarak çağrılan bir örgütün yasallığını çürütmeye...**" bu sav yetmez. Siz ancak kendi kendinize gelin güvey olursunuz! İsterseniz işe bir başka yanından da bakalım. Zeki Baştımar da, İsmail Bilen de, TKP'nin başına sosyalist yasallığın çizdiği yoldan gelip oturmuşlardır. İkisi de TKP'nin Türkiye'de yaptığı son kongrede, Eyüp-Defterdar'da Zeki Baştımar'ın evinde yapılan IV. Kongre'de seçilmiş (İsmail Diyarbakır, Dr. Hikmet Elazığ'da, cezaevindelerken gıyaplarında seçilmişlerdir) yasallığı o zamanki en büyük, en yetkili organ, komintern'ce de onaylanmış, TKP Merkez Komitesi üyeleridirler. Bugün, bu nitelikte yaşayan başka bir merkez komitesi üyesi de yoktur. Cooptation'la (Merkez Komitesi üyelerinin uygun gördükleri birini aralarına almaları) getirilmişler, partinin en yüksek karar organı olan kongrelerin onayından geçmemişse, sürgit yetkili olup olmayacakları tartışılır. Merkez komitesine bu yoldan alınanlar biraz '**sıkıntı yaratmaya**' başladılar mı elleri kolları bağlı kapı önünde bulabilirler kendilerini. İhmalyan'ın anılarında bunun acıgülünç örneklerini görmüşsünüzdür. Zeki'nin merkez komitesinden çıkarıldığı savı da yasal bir saygınlıkla karşılanamaz. Kimselerce de karşılanmamıştır... Dışarıya gider gitmez parti mührünü alıp yerine oturmuştur adam. Çünkü, cezaevine düşen partililer, kim olurlarsa olsunlar, toplanıp böyle bir çıkarma kararı almaya yetkili sayılmazlar. Üstelik adam, mahkeme önünde TKP'nin genel sekreteri olarak savunma yapmış, onu attıkları söylenenlerse bu konuda çıt çıkarmamış, savunmalarını sadece, cezadan kurtulmanın teknik hukuk yolları üzerine oturtmuşlarsa...

Her ülkeye, komünist partileri kanalıyla '**dışardan dayatmak**' Stalinciliğin yaygınlaşmasında etken olmuş eski bir komintern yöntemidir. Bu alışkanlık Stalin'den sonra da, ülke parti yöneticilerinin kişilik yapısıyla ters orantılı olarak sürdürülmüştür. Değil güçlü yığın dayanağı, ülkesiyle doğru dürüst ilişki bağını yitirmiş, sığıntı bir Zeki Baştımar, kırk yıldır ülkesinin semtine uğramamış, olaki sığıntılıktan başka bir yaşam biçimi olduğunu bile unutmuş bir İsmail, hangi güçlü kişilikleriyle nasıl diretebilirlerdi? Hem niçin neye karşı diretsinlerdi? Oynadıkları çirkin oyunun desteğini sırtlarını dayadıkları bu güçlerden alıyorlardı. Zeki'nin, İsmail'in, o konuma yasal yollardan gelmiş olmaları, sosyalist yasallığı çiğneyen zararlı tutumlarını hafifletmez, ağırlaştırır. Asıl üstünde düşünülmesi gerekli şey de, kişiyi öylesine sivrilip örgüt tepesine keyfince kurulmasını sağlayan, parti içi demokrasiyi boş söze indirgeyen yapısal sorundur.

2. **"Açıktır ki, sağlıklı birlik ancak solda sağlam ne varsa onunla kurulabilir, devrimci onuruna gölge düşürmemiş olanlarla. Bilenler'in, Baştımarlar'ın ekolünden yetişmelerin, zemzem suyu ile yıkanıp bütün pisliklerden arınmadıkça bu birlik içinde yeri olmamalı."**

Doğrudur! Zemzem suyundan çıkınca üstüne hacıyağı, gülsuyu da ister herhalde...

Kimi sevgili arkadaşlarımıza üzülerek bildirelim ki, bu türden cafcaflı sözlerle bir yere varılamaz. "**Devrimci onuruna gölge düşürmemiş**" gerçekten ateş parçası nice yiğit çocuklarımız var ki, çoğu cezaevlerinde, bugünkü kafa yapılarıyla -yürekten heyhat!- birlik oluşturamazsınız. "**Bilenler'in, Zeki Baştımarlar'ın ekolünden yetişmelerin...**" de içinde bulunduğu, "**Dışardan dayatılan TKP...**" bugün suçlayarak saydıkları özelliklerin ötesinde hesap edilmesi gereken, Zeki'yi de, İsmail'i de aşmış bir somut gerçekliktir. Türkiye'de bu gerçeği dışlayarak da bir yere varamazsınız. Bu çok sevgili arkadaşlarımıza bir kez daha anımsatalım ki, bir şeyler yapmak isteyen kişiler önce ülke gerçeklerinden kopmamaya özen göstermelidirler. Vazgeçilmez koşul budur. Yoksa, daha ilk adımda, birliğin değil, ayrılığın tohumlarını atarlar.

3. Tutuklanma durumunda, hemen her yerde gözönünde tutulan teknik bir önlemi, "**Üç günden sonra konuşmak mübahtır!..**" anlamına yorumlamak da olasıymış demek! Gerçi böyle algılayan başka biri çıkmadı ya, açıklamayı imzalayan arkadaşın gösterdiği bu devrimci titizliği anlamamak olmaz! Haklıdır, devrimci konuşmaz. Yalnız, siz gene, böyle bir durumda saklı kaldığınız yeri en güvenilen yoldaşınız biliyor da tutuklanmışsa, değiştirin! Açıklamadaki devrimci tanıma da ters düşmüş olmazsınız. "**... tahkikatı yürütenlerin işine yarayacak herhangi bir şeyi söylememek...**" diyor. Doğrudur. İçeri düşenin yükümlülüğüdür bu. Dışardakilerin akıllıca görevi de, içeri düşen kişinin bilgilerini, olanak ölçüsünde, hele böyle saklanmak gibi durumlar söz konusuysa, soruşturmayı yürütenlerin işine yaramayacak biçime dönüştürmektir. Ruhunu Allah'a adamış Müslüman bile, "**Atını sağlam kazığa bağla, sonra Allah'a emanet et!**" diyor... '44'te Reşat Fuat da başvurmuştur bu akıllıca önleme. Konuştuğumuzda aynen şunları söyledi bana: "**Sebati'nin tutuklandığını duyunca çıktım evden. Gidecek hiçbir yerim yoktu. Üsküdar sokaklarında dolaştım. Tanınmaktan korkuyordum. Mihri'yle ilişki kuramadım bir türlü. Üçüncü gün eve döndüğümde polisler geldi.**" Acılar içinde üç gün diretip polisi atlattığı inancıyla eve getiren Sebati'nin mi bütün suç? Adı nerdeyse hayına çıkarılmıştı. Her şey bir yana, o ağır gizlilik döneminde, TKP'nin genel sekreterini gereğinde saklayacağı ikinci bir yer düşünülmemiş olması doğal sayılabilir mi? Öneminden ötürü üsteleyerek duruyorum bu konu üzerinde. Bu örgütlenme dönemindeki laçkalık üstüne Şefik Hüsnü'nün de ağır eleştirileri olmuştur. Şöyle der: "... **Mart '44 tevkifatına takaddüm eden devrelerde en kıymetli arkadaşlarımızdan bir çoğu tecviz edilemeyecek uluorta hareketlerde bulunmaktan çekinmemişler ve kolayca önüne geçilebilecek birçok *teknik hatalar* irtikâp etmişler ve gizlilik kaidelerini çoğu kez ayaklar altında çiğnemişlerdir...**" Evet, böyle diyor Şefik Hüsnü. Nerde dediğini de, tüm alıntıların kaynağını vereceğim yazının sonunda öğreneceksiniz.

4. "**Türkali burada yanılıyor**" diye başlayan paragrafta, komünistlerin, Komintern'ce saptanmış, gereğinde gizliliği bozmayacak biçimde, partili olduklarını söyleyip savunabilecekleri ilkesi açıklanıyor. Gizlilik ilkesi kurallarına ters düşmediği durumlarda bizde de bu ilkeye uyulmuştur, deniyor. Nerde yanıldığımı pek anlayamadım. O karanlık günlerde gizlilik ilkesi kurallarına ters düşmeyen hangi durum vardı ki? '44 davasında kimi arkadaşların savunmalarında, komünist olmaktan onur duyduklarını mahkemede bağıra çağıra söylediklerini biliyoruz. Evet, mahkemede; olan olduktan sonra!.. Yargılamaların açık yapıldığı eski dönemlerde, söz gelimi '29'da İzmir'deki davada, mahkeme salonunda komünist ajitasyonları yapılmıştır. Ancak benim konuşmamda vurgulamaya çalıştığım Separat (Desantralizasyon) Dönemi'ndeki partinin, partililerin genel tutumudur. Bakın bu konuda Şefik Hüsnü ne diyor: "... **İnkılâpçılar harpten az evvel kabul etmiş oldukları yeni taktik mucibince *teşkilatlarını yok denebilecek dereceye irca etmişlerdi. Buna mukabil tasavvur edilen Halk Partisi'ne, halkevlerine girmek işi...*"** O gizlilik koşullarında komünistler adı geçen örgütlere açık kimlikleriyle girmeye kalkışacak değillerdi herhalde. Söylediğimiz budur. İleri Gençler Birliği örgütü de, o dönem koşullarında, yukarki taktik karara uygun biçimde bir oluşumla ortaya çıkmış, ileri, demokratik, antifaşist, bir gençlik örgütüdür. TKP'nin Separat Kararı ile Türkiye'nin egemen örgütlerine kazan- ▶▶

TKP, Zeki'yi de, İsmail'i de aşmış bir somut gerçekliktir. Türkiye'de bu gerçekliği dışlayarak bir yere varamazsınız.

dırmak istediği kimlik de budur. O tarihte merkez komitesi üyesi olduğunu söyleyen Mihri Belli, mahkemede kalkıp komünist kimliğini açıklayarak savunmaya kalkışsa ne denir, nasıl karşılanırdı?

5. Son paragrafta şöyle deniyor: **"Bir de şu var: Türkali 1946'da Şefik Hüsnü'nün gaflet içinde olduğunu"**, Missouri zırhlısı ile gelen demokrasiye kandığını, gelmekte olan tehlikeyi görmediğini söylüyor. Kendisinin ise durumu doğru değerlendirdiğini, Şefik Hüsnü'yü devrimci uyanıklık ile bağdaşır bir tutum ve davranışa yöneltmeye çalıştığı ama meram anlatamadığı anlamında şeyler anlatıyor. Demek ki o günlerde herkes gaflet içinde değilmiş, ileriyi görenler de varmış. Bu da bir teselli!"

İlk anlamı şu, bu iğneli alayın: Vedat Türkali kim oluyor da, koskoca Şefik Hüsnü'nün göremediğini görüp uyarmaya kalkışıyor!

Değişmesi gerekli kafa bu, önce. Hele sosyalist geçmişte çok önemli kişilerin göremeyip sıradan kişilerin dosdoğru gördükleri önemli o kadar çok şey var ki... Örgütlerin, siyasal partilerin, sıradan kişilerin düşüncelerini de yansıtan, tabana yerleşik demokratik çalışma biçimini aramaları da burdan kaynaklanıyor.

Sonra şu anlama geliyor iğneli alayla biten yukarkı sözler: Vedat Türkali atıyor. Bu yalanlara inanmayın!

İ.Bilen'e, Zeki Baştımar'a değgin söyledikleriyle ***"Kötülükleri veciz biçimde açıklayıp yarayı deşerek yararlı iş yapan"*** Vedat Türkali, Şefik Hüsnü üstüne konuşmaya başlayınca sapıtıp yalanlara kalkışmış!

Şunu açık seçik bilelim ki, biz, karşı köyün evliyasını taşlayanı baştacı edip bizim köyün evliyasına dil uzatanı kovalamaya kalkan ilkel köylü kafasıyla bir yere varamayız. Herkes kendi tekkesinin mumunu yakar ancak... Gönderilen Açıklama'da imzası olan, olmayan herkese ben de bir kez açıklayayım ki, yalnız Şefik Hüsnü ile değil, bilinen bütün kişilerle ilgili söylediklerim her vakit, sözcüğü sözcüğüne doğrudur. Belleğimde birazcık ikircikli kalmış şeyleri kesinlikle yayınlamam. Şefik Hüsnü ile ilgili sözlerimin de eksiği var, fazlası yok. Meraklılarına bir teselli daha vereyim. Vedat Türkali uyarı görevini yerine getirirken de yalnız değildi o dönemde; başkaları da vardı. Söz gelimi Ahmet Fırıncı vardı. **"Missouri ile gelen demokrasi"** deyimi de onundur aslında.

Altını çizerek yineliyorum: Yazık ki Doktor Şefik Hüsnü, o günler gaflet içindeydi. Bunları söylerken hiç de mutluluk duymuyorum. Şefik Hüsnü'yü severim, ama hiç kimseyi doğrulardan daha çok sevemem. Gerekirse anlatacağım şeyler de var. Yukarıda kullandığım tüm alıntılar, Doktor'un, aramada polise kaptırdığı, yargılama dosyasına konmuş gizli belgelerden çıkarılmıştır. Hele o günlere göre, daha nice önemli gizleri de içermektedir bu belgeler. Gaflet içinde değildi de, polise armağan olarak sunmak için mi çekmecesinde tuttu bu belgeleri? Sevdiklerimizi akıllıca savunalım. Gerçeklerden de sapmadan... ■

Dilek A.Kanat

DAVIDOV ile GENÇ KAZAK

Bir denizcidir Davidov. Devrim sonrası terhis olur. Putilovsky fabrikasında dokuz yıl çalışır. Ve "zorla kolektifleştirme işine girişmek üzere" Gremyaçiy köyüne gelir. O uçsuz bucaksız toprakların kimbilir neresindedir Gremyaçiy köyü. Belki böyle bir köy yoktur da, Şolohov'un hayalinin ürünüdür. Her neyse... İki çiltlik **Uyandırılmış Toprak**'ta Davidov'un köydeki kolektifleştirme çabaları anlatılır. Karakterler ustaca çizilmiştir. Bir Şukar Dede, bir Yakov Luçik, bir Nagulnov yerli yerine oturur. Romanın sonu trajiktir. Davidov ve Nagulnov karşıdevrimciler tarafından öldürülür. Köyün ortasına gömülür her ikisi de. Etrafı çitle çevrilip, güllerle bezenir mezarları. Okuyucu bu trajik sonu hiç beklemez. İçi isyan ve öfkeyle dolar. Eline kalemi alıp o sonu değiştiresi gelir.

Biz, 60'lı, 70'li yılların genç devrimcileri böylesi romanlarla formasyon kazandık. **Uyandırılmış Toprak, Ana, Ve Durgun Akardı Don, Ve Çeliğe Su Verildi**, vb. Kuşkusuz yalnızca romanlar değildi okuduklarımız. O yıllarda dilimize kazandırılmış kimi Marksist klasikleri de okuduk. Ama ne yalan söylemeli, her şeyi derli toplu anlatan, öyle pek fazla yorulmadan okunabilen kitaplara ilgi çok daha fazlaydı. Bunlar okuyanın kolayca anlayabileceği, hani neredeyse "hap" gibi kolay hazmedilebilecek kitaplardı. Devrimci harekete katılıp da, öteki sol akımlar konusunda okumayan var mıydı acaba? Örneğin Troçkizmi onu eleştiren kitaplardan, Mao zedung düşüncesini Mao'yu yerden yere vuran kitaplardan öğrenmedik mi? Bunları asıllarından okurken bile, aynı "eleştirel" gözlükleri kullanmadık mı? Okuduk ama... Çünkü biliyorduk ki, devrimci teori olmadan devrimci pratik olamazdı. O günlerde de pratik ağır basıyordu. Politik karşıtlarımızdan çok, bizim dışımızdaki sol akımlarla mücadelemizde o teori bize gerekliydi. Biz de okuduk. Neyi okuduk? Çoğumuz, yalnızca "kendi" hareketimizin çıkardığı kitapları, dergileri, gazeteleri okuduk. Ne söylendiğine değil de, kimin söylediğine bakarak okuduk.

Gene dönelim Şolohov'a ve günümüze.

Aynı Şolohov'un T.Demirkan'ın derlediği **Bitirilmemiş Devrim** adlı kitapta, "Yevgeniya Levickaya'ya Mektup"u yayınlandı. Yıl 1928. Yani kolektifleştirmenin en hızlı biçimde gerçekleştirildiği yıllar... Şöyle diyor mektubunun bir yerinde Şolohov:

"Bizim buralarda ve komşu Aşağı Volga bölgelerinde ne olup bittiğini gözlerinizle görmenizi ne kadar isterdim. Kulak takımı sıkıştırılıyor, orta köylülük ise tamamen ezilmiş durumda. Yoksul köylü aç, her şeyini, semaverinden yorganına varıncaya kadar tüm varlığını Hopyar'daki köylü pazarlarında satmak zorunda kalıyor. Satın alan gerçek orta köylü, ama aslında onların durumu da pek parlak değil. Halkın ilkel içgüdüleri giderek birikiyor, ruh hali berbat..."

Mektubunun başka bir yerinde de genç bir Kazak'tan söz ediyor. 1919'da Kızıl Ordu'ya katılan, altı yıl çarpışan, Kızıl Kumandanlığa yükselen ve 1927'ye kadar iki yıl da bölge Sovyet başkanlığı yapan bir Kazak'tan. Ve sürdürüyor. "Şimdi her şeyini almışlar. Tohumluk buğdayından tavuklarına varıncaya dek her şeyini! Sabanı çeken atına, semaverine, elbiselerine el koymuşlar. Evinin duvarlarını bırakmışlar bir tek. Görüştüğümde yanında iki Kızıl Muhafız da vardı. Kalinin'e gönderdikleri telgrafta açık seçik yazmışlar. 'Bizi, demişler, 1919 yılındaki beyazlardan daha iyi soydunuz.' Konuşmamız sırasında acı acı gülümsüyordu hep."

Yine öğreniyoruz ki, 17.Kongre'de seçilen 139 MK üyesi ve yedek üyesinden 98'i, yani yüzde 70'i daha sonra, çoğu 1937-38 döneminde tutuklanıp kurşuna diziliyor. Yine aynı Kongre'ye katılan 1958 delegeden 1108'i daha sonra, karşıdevrimci faaliyette bulundukları gerekçesiyle hapse ya da sürgüne gönderiliyor.

Şimdi biz, bunları öğreniyoruz.

Bunları burjuva basınından değil, yetkili ağızlardan öğreniyoruz. Kafamız allak-bullak.

Her şey alt-üst olmuş durumda.

İnsanların toplumsal-psikolojik yapıları veri alındığında bazı şeyler zordur. Gerçekten zordur. Örneğin alışkanlıklardan vazgeçmek zordur. Kişinin kendi kendisiyle mücadele etmesi, kendindeki olumsuzlukların üstesinden gelmesi zordur. Yeni değer yargıları oluşturmak, yeni düşünceleri benimsemek ve bunları savunmak zordur. Hele söz konusu olan kapalı, otoriter ve dogmatik bir düşünce tarzından, açık, yaratıcı, esnek, farklı bir düşünce tarzına geçişse, bu daha da zor olsa gerekir.

Uzun ve zorlu bir yoldan geldik. Davidov bir hayal ürünüydü, Şolohov'a dert yanan genç Kazak ise bir gerçek. Davidov bize devrimci heyecanı taşıdı, genç Kazak ise gerçeği gösterdi. İkisi de gerekliydi. Ama kuşkusuz, gerçeklik belirleyici olmalıydı. Oysa böyle mi oldu?..

Gerçeği görmek, fakat devrimci heyecanı, umudu yitirmemek. Ve çıkarılan derslerin, değişen durumun ve koşulların karşısında kendimizi yenileyebilmek. Açık, yaratıcı, esnek düşünmek. Formüllerle, klişelerle "düşünme" alışkanlığını aşmak. Toplumu değiştirmek için yola çıkmışsak, önce kendimizi değiştirmek. Zorunlu olan bu. Zorunlu olan düşünmek, zihinsel tembelliği yenip, fikir üretebilmek. Burada **Dünyaya Bakış**'ın son sayısında İ. Kon'un eski bir filozoftan yaptığı alıntıyı kullanmadan edemeyeceğim: "Hiçbir şey, kişinin kendi öz düşüncesine sahip olmaması kadar ruhsal dinginlik sağlayamaz."

Dingin bir ruha sahip olmayı istemek Biz kendi öz düşüncemize sahip olalım, bırakalım ruhumuz çalkantılar içinde kalsın...

POLONYA: DEVRİM Mİ, KARŞI DEVRİM Mİ?

Polonya örneği dahil olmak üzere, bugün yeryüzünde varolan sosyalist uygulamaların geçmişinin ve bugününün didik didik incelenmesi, inanıyorum ki Marksizmin spektrumunu çok daha zenginleştirecektir.

Polonya'da olup bitenleri sıcağı sıcağına bütün veçheleriyle değerlendirmek herhalde kolay değil ama şurası açık: **Solidarnoş amacına büyük ölçüde ulaştı.**

Solidarnoş'un amacı neydi?

Biliyoruz, başlangıçta işçilerin haklarını savunmak için kurulan Solidarnoş kısa sürede siyasi kimlik kazandı. Yaklaşık 10 yıl süren mücadeleden sonra da bugün Polonya'nın dominan siyasi hareketi haline geldi. Şayet çok olağandışı gelişmeler olmazsa görünen o ki, önümüzdeki dönemde Polonya'nın kaderinde Solidarnoş birinci derecede söz sahibi olacak.

Solidarnoş'un amacı açık: Polonya'da **"Batı tipi"** bir demokrasinin gerçekleştirilmesini istiyor. "Batı demokrasisi"nin ekonomik temeli ise malûm, kapitalizm. Öyleyse Polonya kapitalizmin restorasyonuna doğru mu gidiyor?

Kesin hüküm vermek için belki erken ama bence öyle. Çünkü bunun bir hayli inandırıcı belirtileri var.

Bir yandan "Batı"daki demokratik hak ve özgürlükler toplumda geçerli kılınırken, bir yandan da sosyalist ekonomik temeli korumak mümkün olamaz mı?

Kuşkusuz böyle bir ihtimal de var. Gerçi ekonomik temel ile siyasi üstyapı arasında son değerlendirmede tayin edici olan, bildiğimiz gibi bunlardan ilkidir; dolayısıyla "Batı demokrasisi"nin gerçekten işleyişe kavuşması için ekonominin de kapitalist yapıda yeniden düzenlenmesinden başka çare olmadığı söylenebilir. Oysa "Batı"da varolan demokratik hak ve özgürlüklerden, örneğin "ekonomide özel teşebbüse tayin edici rol tanıma özgürlüğü" veya "iş garantisi olmama özgürlüğü" vb. dışlanarak, başlıca, çalışan halkın çıkarlarını koruyan hak ve özgürlüklerin geçerli kılınmasıyla, dahası bunların, çalışan bireyin kendini gerçekleştirmesine hizmet edecek şekilde aktif olarak hayata geçirilmesiyle, sosyalist ekonomik temelin korunması pekala mümkündür. Ne ki, böyle olunca bu düzenin adı "Batı demokrasisi" olmaktan çıkar, bir tür **sosyalist demokrasi** olur. Oysa görüyoruz, Solidarnoş hareketinin ne ideologları ne de lider kadrosu sosyalizmin "s"sine dahi sempati ile bakıyorlar. Bir başka deyişle Solidarnoş hareketi, sosyalizmin yanlış uygulamalarına karşı "sosyalizm böyle olmaz, şöyle olur, biz hakiki bir sosyalist düzen istiyoruz"un ürünü değil, tam tersine Polonya'da varolan sosyalist uygulamayı, sosyalizmin kendisi olarak değerlendiren ve sosyalizme her şeyiyle karşı çıkan bir tepkinin ürünüdür.

Kaldı ki, Solidarnoş ile "Batı" arasındaki ilişkiler, bu hareketin siyasi niteliğine ışık tutan kanıtlardır. Emperyalist metropollerin yönetimleri başta olmak üzere "Batı"nın burjuva nitelikli tüm siyasetleri ve kurumları Solidarnoş'u daha başından itibaren büyük bir hararetle desteklemişler, ona maddî, manevî yardımda bulunmak için ellerinden geleni esirgememişlerdir. Öyle ki, Solidarnoş bütün ülkelerin burjuvazilerinin güvenini kazanmış, onların lütfuna mazhar olmuş, dünyanın **ilk ve tek işçi sendikasıdır.** Solidarnoş'un seçim zaferi ertesinde Polonya'yı ziyaret eden Bush'un "Polonya'nın Batılı değerlere geri dönüşünü" selamlaması çok anlamlıdır. "Batılı değerler"in en kutsal ve dokunulmazı ise bilindiği gibi **özel mülkiyettir.** Ve Bush da, Polonya'ya yapılacak yardımın özel sektöre olacağını netçe ifade ederek, Batı'nın Solidarnoş'u desteklemesinin hikmetini bir kere daha dile getirmiştir.

Solidarnoş'un kiliseden gördüğü destek de önemli bir göstergedir. Burjuva siyasetler içinde ağırlığını muhafazakârlardan yana koyan, "kurtuluş teolojisi"nin yandaşlarını **afarozluk** olarak gören Katolik kilisesi'nin Solidarnoş ile iç içe olması hiç de "hayra alamet" olmasa gerekir.

Polonya'da kapitalizmin restorasyonuna doğru gidiliyorsa bunun anlamı ne? Bu bir **"karşı devrim"** mi? Üstelik bu restorasyonun başını bir işçi hareketi çekiyor. Yani kapitalizm en başta işçilerin mücadeleleri sonucu, işçilerin eliyle yeniden yapılandırılıyor! İşçileri sosyalizm mücadelesinin belkemiği olarak belirleyen, işçi sınıfını "kapitalizmin mezar kazıcısı" olarak tanımlayan Marx'a ve Marksizm'e, Polonya'da olup bitenler tarihin acı bir istihzası mı?

Her şeyden önce, İkinci Savaş sonrasında Polonya'da kurulan rejimin ve günümüze dek oluşagelen düzenin adını doğru koymak gerekiyor. Şayet bu düzen sosyalizm idiyse ve günümüze dek sosyalizm olarak kaldıysa, bugün Polonya'da olup bitenleri, tarihi olarak daha ileri bir sosyoekonomik formasyondan daha geri olanına dönmek anlamında bir "karşı devrim" olarak değerlendirmek gerekir. Ne ki böyle bir karşı devrimin başını, mantıken, işçilerin değil burjuvaların çekmesi gerekir. Gerçi Solidarnoş'un başarısında dünya burjuvazisinin inkâr edilemeyecek katkısı olmuştur, ama bu, Solidarnoş'un başarıdaki tayin edici rolünü gölgelemez. Ben, İran'da Şah despotizmini deviren halk hareketi bir kenara, son on yıllardır, Solidarnoş kadar yığınsal boyutlar kazanmış, çalışan kitlelerin bir bakıma şevkle sahip çıktığı ve bütün baskılara rağmen sahip çıkmakta direndiği bir başka hareket hatırlamıyorum. İmdi, Solidarnoş'un Polonya'da siyasi hegemonyayı kazanması, kapitalizmin işçilerin önderliğinde restore edilmesi "karşı devrim" ise, bu durumda ilk yapılması gereken, Marksizm'in proletaryaya biçtiği tarihsel misyonun revize edilmesidir; bu kadarla da kalmaz, Marksizm bir yanıyla tarihi materyalizm olduğuna göre bizzat Marksizm'in sorgulanması gerekir.

Solidarnoşlu işçilerin mücadeleler içinde kazandıkları "seslerini duyurma, söz sahibi olma" hasletinin ve bunun bir ölçüde gelenekleşmesinin Polonya'da artıdeğer sömürüsüne de karşı çıkabilecek bir işçi hareketinin gelişmesine olumlu katkıda bulunacağı kanısındayım.

Bütün bunlar yıllardır yapılıyor. Üstelik günümüzde çok daha yoğun ve yaygın bir şekilde, çoğu zaman da "Marksistler" arasında yapılıyor. "Kara kaplı kitap" alışkanlığından ve kolaycılığından kurtulmaya hizmet ettiği ölçüde düşünsel cevvaliyeti taktir ve teşvik etmemek mümkün değil. Polonya örneği dahil olmak üzere, bugün yeryüzünde varolan sosyalist uygulamaların geçmişinin ve bugününün didik didik incelenmesi, inanıyorum ki Marksizm'in spektrumunu çok daha zenginleştirecek, dünyanın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin ilerleyişini daha hakkıyla kavramamıza hizmet edecek. Ve belki de kimi Marksistler'e çağımız dünyasında olup bitenleri kavramaya ▶▶

Marksizm yetmeyecek!

Ben henüz bu noktaya gelmedim. Onun için de Marksizm'i sorgulamak yerine, Polonya'da kapitalizmin restorasyonunun bir "karşı devrim' olup olmadığını tartışmayı daha yerinde buluyorum.

Yukarıda belirttim, olayı "karşı devrim" diye niteleyebilmek için Polonya'daki mevcut düzenin tanımını doğru yapmak gerekir. Bana göre bu düzen sosyalizm değildir ve hiçbir zaman da olmamıştır.

Burada "sosyalizm nedir, ne değildir?" tartışmasına girmiyorum. Sosyalizmden kastım, en tipik karakteristikleriyle, emek gücünün meta olmaktan çıkarıldığı, ülkenin yönetimi başta olmak üzere, üretimin, siyasi, sosyal, kültürel vb. faaliyetlerin, **çalışan halkın tamamının kolektif çabasıyla gerçekleştirildiği bir düzen.** Denebilir ki "böyle bir düzene varıldıktan sonra zaten karşı devrim olmaz, çünkü onun toplumsal temeli kalmamıştır". Doğrudur. Gerçi emperyalizm varolduğu sürece karşı devrim tehlikesi hepten yokolmaz, ama yukarıda tanımladığım bir düzende de "karşı devrim' ihtimali, hele dahili dinamikler söz konusu olduğunda hiç mertebesine iner.

Zaten konumuz açısından irdelenmesi gereken Polonya'da sosyalizmin kurulmuş olup olmadığı değil, kapitalizm sonrasındaki gelişmelerin nasıl bir süreç izlediğidir. Şayet bu süreç sosyalizme doğru **ilerliyor** idiyse, kapitalizmin restorasyonunu bir "karşı devrim" olarak nitelemek hakkına sahip olurduk.

Polonya'da büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılmasıyla sosyalist sosyoekonomik formasyonun kuruluşuna doğru önemli bir adım atıldı. Ama bu kadarı sosyalizme ilerlemeye yetmedi. Yetmezdi de, çünkü, sosyalizme ilerleyişin esas güvencesi olan, **"hayatın her alanında yığınların söz ve karar sahibi olmaları"** gerçekleşmedi. Böyle olunca da üretim araçlarının kolektif mülkiyeti kağıt üzerinde kaldı. İşçiler, üretimde doğrudan söz sahibi olmadıkları için, üretim araçlarına fiilen temellük edemediler.

Buna paralel olarak, hayatın çok önemli bir alanında, sosyalizme ilerleyiş için belirleyici olan siyasette, çalışanların aktif katılımı sağlanamadı. Bunda, Polonya'nın "Doğu"da kalışının rastlantısallığı ve Polonya toplumunun özgül şartları kadar, Polonyalı komünistlerin önlerindeki tek sosyalist örnek olan SSCB deneyi de rol oynadı. İkinci Savaş sonrasında Stalin şöhretinin şahikasındaydı ve SBKP tartışılmaz bir otorite olarak görülüyordu. Gerçi Polonya Halk Cumhuriyeti'nde Polonya Birleşik İşçi Partisi'nin (PBİP) yanı sıra bazı küçük partiler de varlıklarını korudular. Ne ki bunların işlevi göstermelik olmaktan ve PBİP'nin icraatını onaylamaktan ileri gidemedi.

Başlangıçta işler nispeten iyi gitti. Çünkü faşizm yenilgiye uğratılmıştı, artı değer sömürüsü büyük oranda kaldırılmıştı. Yığınlardaki iyimserlik ve bir ölçüde yönetime duyulan güven, savaşın yaralarının kısa sürede sarılmasında ve ekonominin rayına oturtulmasında önemli rol oynadı. Ama bunun arkası gelmedi. Gelemezdi de. Çünkü toplum, **yönetenler** -parti ile iç içe geçmiş bürokrasi- ve **yönetilenler** -çalışan yığınlar- olarak ikiye bölünmüştü. Üstelik yönetenler, kendilerini işçilerin, emekçilerin temsilcileri olarak gördükleri ve onların çıkarlarını en iyi kendilerinin kollayacaklarına inandıkları için de, çalışan yığınlar, değil yönetime katılmak, kendi görüşlerini yansıtmak imkanlarını dahi bulamaz hale geldiler. Üretimde söz sahibi olamayan işçi, işine yabancılaşmaktan kurtulamadı. Aynı işçi yönetimde de söz sahibi olmadığı için **asli sahibi** olması gereken düzene de yabancılaştı. Oysa sürecin sosyalizme ilerleyebilmesi ekonomide, üreticilerin üretimde her geçen gün daha genişleyen boyutlarda söz ve karar sahibi olmalarıyla, yani kolektif mülke tek tek bireyler olarak sahip çıkmalarıyla, daha önemlisi çalışanların yönetilen değil bizzat kendi kendini yöneten kişiler, yeni toplumsal düzenin esas sahipleri haline evrilmeleriyle mümkündü.Ancak bu takdirde düzenin, oluşturulması amaçlanan sosyoekonomik yapıya doğru her geçen gün daha yetkinleştirilerek yeniden üretimi ve sürecin ilerletilmesi sağlanabilirdi. Ne çare ki, gerçekte tam da bunların tersi oldu. Ve sosyalizme ilerleyiş süreci kısa sürede tıkandı. Tıkanıklıkları tepeden müdahalelerle aşma girişimleri fayda etmediği gibi, doğal olarak ters tepti. Düzene yabancılaşan işçiler bu kadarla kalmadılar, başkaldırmaya başladılar. Ve kararlı, ısrarlı bir yığın mücadelesi sonunda da iradelerini kabul ettirdiler.

Bu noktada bir soru işaretiyle karşı karşıya kalıyoruz. Neden işçiler kendi düzenleri olması gereken sosyalizmi, kolektif mülkiyet temelindeki sosyalist demokrasiyi değil de "Batı demokrasisi"ni seçtiler?

Bu sorunun hakkıyla cevaplanabilmesi için bu yazının kaldıramayacağı faktörlerin detaylıca incelenmesi gerekiyor. Kısaca değinecek olursam, bence en önemli faktör, kapitalizmle sosyalizm arasında dünya çapında süregiden mücadelenin, tek tek ülkelerdeki sosyalizme ilerleme arayışlarında oynadığı **tayin edici** roldür. **"İçdinamik esastır, dış dinamik tâlidir"** diye savunageldiğimiz ilkenin, günümüzde iletişimin ve uluslararası ilişkilerin eriştiği muazzam boyutlarda alabildiğine küçülen dünyamız için ne derece geçerli olabileceği tartışılmalıdır. Sıradan Polonya işçisi için sosyalizm gökte değil yerdedir ve yöneticilerin iddiasına göre bizzat içinde yaşadığı düzenin kendisidir. Yani işine ve düzene yabancılaşmadır. Bir kısım demokratik haklardan mahrum olmaktır, en hafifinden yönetilen durumunda kalmaktır. Üstelik kendi "sosyalizm"-inden hoşnut olmayan Polonyalı işçinin "hah, sosyalizm dediğin böyle olur!" diye tamah edebileceği, gözünü açabilecek bir başka uygulama da yoktur. Böyle bir işçinin, demokratik hakların iyi kötü geçerli olduğu "Batı"-ya gözünü dikmesi kaçınılmazdır. Üstelik meselenin bir de ekonomik veçhesi var. Gerçi Polonya'da işsizlik diye bir şey yok ama bu faktör, "Batı"daki tüketim kolaylıklarının iğfal edici cazibesi yanında (örneğin bir araba satın almak için gerekli ücretler oranında "Batı"lı işçinin sahip olduğu büyük avantaj) fazla bir ağırlık taşımaz. Bu şartlarda sıradan Polonya işçisinin "Batı"yı seçmesinden daha doğal ne olabilir? Bir de bunlara Katolik Kilisesi'nin toplumsal etkinliği ile "Batı"nın ticari, kültürel, hatta siyasi müdahaleleri eklenince "Solidarnoş"un "Batıcı"lığında şaşılacak bir yan kalmaz.

Burada bir parantez açıp, Polonya'da olup bitenler için bir "suçlu" aramadığımı hemen belirteyim. Kuşkusuz hatalar yapıldı, yanlış uygulamalar oldu, hatta sosyalist ahlaka ters düşenler çıktı. Olumsuzluklardan ders çıkarmak anlamında bütün bunlar didik didik gözden geçirilmelidir. Ancak bugün varolan noktayı sırf yanlışlarla açıklamaya benim aklım yatmıyor. Başka ulusların Marksistleri'nin de en azından kendimiz kadar akıllı ve iyi niyetli olduklarından kuşku duymuyorum. Onun için de Polonya örneğini, sosyalizmi kurmak amacıyla yola çıkıldığı halde nasıl olup da kapitalizmin restorasyonuna gidildiğini hakkıyla kavrayabilmek için maddi-toplumsal şartların incelikle analiz edilmesi gerektiği kanısındayım.

Şimdi buraya kadar yazdıklarımdan Polonya'da kapitalizmin restorasyonunun -şayet gerçekleşirse- bir "karşı devrim" olmadığı sonucu çıkıyor. Oysa Solidarnoş'un başarısı siyasi iktidarda **radikal** bir değişikliğe yol açtı. Bu olay nasıl açıklanmalı?

Marksist devrim teorisinin mihenk taşına vurulduğunda "Solidarnoş olayı" için ilginç sonuçlar çıkıyor.

Göstermeye çalıştım, Polonya sosyalist olmadı, hatta sosyalizme doğru fazla bir ilerleme dahi kaydetmedi. Öte yandan mülkiyet ilişkilerinde yapılan birtakım köklü dönüşümler nedeniyle kapitalizmin toplumsal hacmi alabildiğine daraltılmıştı. Bu, bence bir tür **geçiş** aşamasıdır. Geçiş başarılı bir süreç izleseydi sosyalizme ilerlenebilirdi. Olmadı. Olmayınca da, bir sosyo-ekonomik yapı, aralarındaki antagonizma nedeniyle aynı zamanda hem sosyalist, hem de kapitalist karakterde **stabilize** olamayacağı için, sonunda kapitalizmin restorasyonu ağır bastı.

Uzun yıllardır bir türlü çare bulunamayan ekonomideki tıkanıklığın sebebi neydi?

Çeşitli faktörler ileri sürülebilir. Ben ekonomik bunalıma yol açan temel faktörün **mevcut üretim ilişkileri** olduğu kanısındayım. Kolektif mülkiyetin gerçekleşmesinin ön şartı olan, üreticinin üretimde söz ve karar sahibi olması sağlanmıyorsa, üretici güçlerin gelişmesinde olumsuzluklarla karşılaşılması kaçınılmaz hale gelir. Örneğin, işçileri üretimin sonuçları değil ücretleri ilgilendirdiği için -şayet işsizliğe de son verilmişse- prodüktivite artmayabilir, hatta düşebilir. Benzeri şekilde, bilim ve araştırma alanında istihdam edilen beyin gücü sahipleri, sosyalizme ilerleyiş süreciyle,kendi üretimleri arasındaki sıkı bağlantının devamlı bilincinde olacakları bir üretim ilişkileri çerçevesine oturtulamayıp devletin sıradan memurları haline gelmişlerse, teknolojik gelişmenin temel dayanağı olan yaratıcılık dumûra uğrayabilir, dolayısıyla prodüktivitenin artması bir de bu şekilde kösteklenmiş olur. Bütün bunlar sonucunda üretici güçlerin gelişimini engelleyen mevcut üretim ilişkileri zorlanır. Bugün Polonya'da olup bitenlerin temelinde bence bu üretim ilişkilerinden kurtulma çabası yatmaktadır.

Mevcut üretim ilişkileri ile üretici güçleri arasındaki çelişkinin mahiyeti de bence üze-

Pertev Aksakal, BİR YEREL YÖNETİM DENEYİ, Simge Yayınevi, İstanbul, 1989.

"Belediyenin aldığı tüm kararlar halkla tartışılmıştır. Halkın onayı olmayan hiçbir iş belediye tarafından yapılmamıştır. Halk yönetime katılmıştır. Tek cümleyle HALK BELEDİYE'DE SÖZ VE KARAR SAHİBİ kılınmıştır."

Pertev Aksakal'ın derlediği **Bir Yerel Yönetim Deneyi**, Fatsa eski Belediye Başkanı Fikri Sönmez'in bu sözleriyle başlıyor ve Fikri Sönmez'in seksen sayfalık savunma metninden sonra "Fatsa Devrimci Yol Savunması", "12 Eylül Öncesinde Yaşanan Ortam ve Devrimcilerin Tutumu", "Fatsa'daki Gelişmelerle İlgili Kısa Değerlendirmeler", "12 Eylül Adaleti (!) ve Fatsa Devrimci Yol Davası", "Ülkemizde ve Fatsa'da İşkence" ve "Pişmanlık Yasası ve Pişmanlar" bölümleriyle sürüyor. Kitabın sonunda, ayrıca "Mahkemeye Verilen Dilekçeler", "Gazetelerde Çıkmış Fatsa ile İlgili Yazılar", "Ordu Bölgesinde Öldürülen Devrimciler" ve "Fotoğraflar" başlığı altında ek bölümler de yer almış.

Bir Yerel Yönetim Deneyi adlı kitap, Fatsa özelinde yaşanan deneyi yeniden gündeme getirip geçmişi değerlendirme çabalarında gözardı edilmemesi gereken başarılmış bir deneye dikkatleri çekerken, aynı zamanda ülkemiz gündemine 26 Mart'tan bu yana "farklı" bir biçimde girmiş olan "yerel yönetim" konusu nedeniyle de güncel bir işlevi yükleniyor. Kitap (büyük ölçüde de Fikri Sönmez'in savunması), yerel yönetimlerin demokrasilerdeki yeri, önemi ve işlevi konularında alabildiğine tanıdık görüşler ileri sürerken, daha da önemlisi, "halk için halkla birlikte" ilkesiyle yola çıkıldığında nelerin kotarılabileceğinin de somut örneklerini sergiliyor. Tabii beraberinde gaspın, baskı, zulüm ve işkencenin de...

Asıl mesleğinin terzilik olması nedeniyle "Terzi Fikri" lakabıyla anılan Fikri Sönmez, 14 Ekim 1979'da Fatsa Belediye Başkanlığı'nı, AP'nin 850, CHP'nin 1150 oyuna karşılık 3096 oyla kazandıktan dokuz ay sonra düzenlenen "Nokta Operasyonu"yla görevinden alındığında, gerekçe her zamanki gibi "Halkın Güvenliğini Sağlamak". Fatsa'yı "teröristler"in elinde "Küçük Moskova" olmaktan kurtarmaktır.

Ama asıl amaç halkın olan Fatsa'yı halkın elinden almak, Fatsa'daki işleyişi düzenin çarklarıyla yeniden uyumlulaştırarak halkı sömürü ve talanın kucağına atmaktır. Bu o kadar öyledir ki, dönemin AP, MSP ve CHP ilçe başkanları bile "Bizim ilçemizde kan yok, ateş yok, barut yok", "İlçede zorlama yok, tazyik yok, herkese insan gözüyle bakılıyor", "Fatsa'da komünist işgal yoktur, halk vardır. Halkın yönetimi vardır..." sözleriyle Fatsa'ya devlet müdahalesinin gerekçelendirilişinin "yalana dayandığını" gazetelere verdikleri demeçlerle ilan ediyorlar. Ama verilen karardan dönülmesini düzenin partileri bile engelleyemiyor; çünkü karar, iki ay sonra girişilecek (ve bu kez yalnız Fatsa'daki değil) Türkiye genelinde "Halkın Güvenliğini Sağlama" operasyonunun bir parçası, dahası habercisidir. Ve operasyon, Ordu Valisi Reşat Akkaya'nın himayesindeki MHP'nin tescilli militanları ve "devlet" eliyle gerçekleştirilir.

Terzi Fikri: "(...) Belediyeler halkın gerçek ihtiyaçlarına yönelik yatırımlara değil, kendi bağlı oldukları siyasi partilerin oy toplamasına yarayacak yatırımlara yönelmişlerdir. (...) Halkın en temel ihtiyaçları için imkân bulamadıklarını söylerlerken, gösterişli yatırımlar için her zaman imkân bulmuşlardır. Bu şekildeki bir hizmet anlayışı, belediyelerin başına hakim kılınmıştır. (...) Seçim ve parti yasaları halkın istemediği biçimde yürütüldüğü için, halk kendi istediğini değil, egemenlerin istediğini seçmekle karşı karşıya bırakılmıştır. Halk hiçbir zaman belirleyici olmamıştır" diyerek kendisinden önceki yerel yönetim anlayış ve işleyişini bu biçimde değerlendirdikten sonra, "(...) Fatsa halkının yönetime katılımını sağlayarak, halkı söz ve karar sahibi kıldım. Sorunların büyük bir bölümünü halkın desteğiyle çözdüm. Fatsa Belediyesi ve Fatsa halkı bu başarının onurunu taşımaktadır" sözleriyle de kendi belediyecilik anlayışını dile getiriyor. İlerleyen sayfalarda, halkın yönetime katılımının somut ve başarılmış örnekleri olarak "Çamura Son Kampanyası", "Fatsa Halk Kültür Şenliği" ve "Karaborsaya Karşı Mücadele" gibi etkinlikler aktarılıyor.

Ama Ordu Valisi Reşat Akkaya, dönemin genelkurmay

başkanı Orgeneral Kenan Evren'e: "Paşam, Fatsa'dan geçerken yüksekten uçun helikopterle, sebebine gelince Fatsa'da DEV-YOL militanları ateş edip sizi düşürebilir" demiştir bir kere...

"Daha sonraki durumda, belediye başkanı, iki ortaokul çocuğu, bir de lise talebesiyle beraber gizli örgüt kurmaktan tutuklanıyor. Vaziyete bakın... İki tane ortaokul çocuğu, Ahmet ALKAN, Ahmet EMENCE, bir de lise birinci sınıftan Nevzat YAZAR isminde bir çocuk. Bir belediye başkanı hiç adam bulamadı Fatsa'da, iki tane çocukla beraber gizli örgüt kurdu ve tutuklanıyor..." Böyle diyor Terzi Fikri.

Halkın katılımıyla demokrasinin yeşertildiği Fatsa deneyi, işte böylesine "hiç de komik değil.." gerekçelerle budanıyor... **Bir Yerel Yönetim Deneyi** de, bu "hiç de komik olmayan" gerekçelendirişin perde arkasındaki sirkin yüzünü bir daha ve toplu biçimde seriyor gözler önüne: Süleyman Demirel'yle, Vali Reşat Akkaya-sı'yla... MHP'li faşistlerle girişilen işbirliği ve mahkeme tutanaklarıyla belgelenen resmi ve sivil işkencecilerin listeleriyle... ■